

Marathi Culture & Festivals

Diwali 2021

Table of Contents

Editor's Desk
Editorial Team

Aishwarya Kokatay, Los Angeles, CA, USA
Shreenivas and Shailaja Mate, CA, USA
Ashutosh Bapat, Pune, India
Shobana Daniell, Philadelphia, USA
Sheetal Rangnekar, Los Angeles, CA, USA
Supriya Kulkarni, Los Angeles, CA, USA

Graphic Design team

Articles and Stories

1. अग्र कथा-पिंगुळीची चित्रकथी आशुतोष बापट, पुणे
2. मातृभूमीच्या आठवणी : वाटाण्याच्या शेंगा पुंडलिक साहादू देंडगे, पुणे
3. Indic Knowledge Asawari Kelkar, Los Angeles
4. वादळ मुग्धा माधव केळकर बडोदा
5. Roses are Red, Violets are Blue Natasha Dighe, New Jersey
6. दुसरा चहा हेमंत पोहनेरकर, संभाजीनगर
7. नाव महत्त्वाचं असतं! पूनम छत्रे, पुणे
8. Aum School Interview
9. दिव्याखाली अंधार संध्या (सामंत) सावंत, ठाणे
10. Legends Related to Dhanteras Dr (Major) Nalini Janardhanan, Pune
11. गंधयात्रा श्रेया राजवाडे, मुंबई
12. माझ्या आठवणींतल लग्न प्रीती कोठावळे लॉस अँजेलिस, कॅलिफोर्निया
13. गंमतशीर घटना अरविंद देशपांडे, वारजे, पुणे
14. शेवटचे स्टेशन कुडाळ निरेन आपटे, मुंबई
15. Healing Dr. Sona Gore Bhatnagar, M.D.
Maryland USA
16. महाराष्ट्राच्या राज्यपुष्पाचे वैभव डॉ. अंजली कुलकर्णी
17. त्यांची गोष्ट गौतम पंगू, न्यू जर्सी
18. Mandai Strolls and Coconut Barfis Archis Kulkarni, Pune
19. ऐतिहासिक घटनांचे साक्षीदार 'राष्ट्रपती भवन' पराग पुरोहित, पुणे
20. ओरिगामी आणि प्रथिने सीमंतिनी, अमेरिका
21. The Ten Psychological Needs of Human Beings Vinay Kolhatkar, Australia
22. नर्मदा जयंतीची सकाळ विद्या हर्डीकर सप्रे, लॉस अँजेलिस
23. मन की बात पद्मिनी दिवेकर, शिकागो
24. कोरोना - मनाचा सचिन गोडबोले, डोंबिवली
25. Upanayana Sanskar (उपनयन संस्कार) Smita Dandekar, Simi Valley CA

26. भूक
27. दिवाळी सण मोठा
28. Marathi Roots to BharatNatyam
29. अमेरिकेतला भारताबाहेरचा दिवाळी फराळ
30. नवी आशा
31. देहासक्ती: ज्ञानाचा अभाव
32. सुभाषित रसग्रहण
33. पावसाळी पहाटवाट

उमेश तुपे, नाशिक
डॉ. आर्या जोशी, पुणे
Shraddha Joglekar, San Hose
अस्मिता मोडक शार्लट, नॉर्थ केरोलीना
अवंतिका महाडिक, चिपळूण (रत्नागिरी)
श्री. वसंत प्रल्हाद कुलकर्णी, पुणे
शैलजा माटे, कॅलिफोर्निया
मेग मेघन, ठाणे

Special Section: Maharashtrian Traditional Jewelry

Children and Young Adult Section

Recipes

Cover photo: **Neha Barve, Canada and Nikita Paralkar, Canada**

Copyright : www.marathicultureandfestivals.com

No part of this document can be copied or reproduced without the written permission of the owner and managing editor.

Disclaimer: Any views or opinions presented in the articles, story, poems, videos or advertisements in this Diwali digital magazine and printed version, are solely those of the author [user generated] and do not necessarily represent those of Marathi Culture and Festivals site. The owners, editors and the whole team accept no liability for the content or for the consequences of any actions taken on the basis of the information provided under the article/ story/poem, recipe, advertisement or any other content in this magazine.

From the Editor's Desk

Aishwarya Kokatay
Founder and Managing Editor
Marathi Culture and Festivals
Los Angeles, CA, USA

Namaskar,

We are very happy to publish our 7th Diwali Digital Magazine. Since March 2020 the world has been struggling with the CoVid 19 pandemic and sadly a lot of people have lost their loved ones. Our thoughts and prayers are with those families. The way forward is to stay positive, stay strong and follow proper health protocols.

It is interesting to know that the very first Diwali magazine was published over a hundred years ago in the year of 1909. Ever since, this tradition has continued uninterruptedly. A lot of them are published digitally like this magazine and reach millions of readers worldwide. There are a lot of awards and honors given to Diwali magazines in India by various media agencies and governments. Marathi Culture and Festivals is fortunate enough to receive "Award of Excellence" for its 2018 issue. Hope this tradition continues and we get to enjoy a rich and wide ranging literature every year.

One thing I noticed is writers do not get paid very well or not at all. A few writers inquire about remuneration. Our initiative is free and completely voluntary. However, we would love to give some remuneration to the writers and designers and encourage the younger generation to make a career in writing.

We are very happy to announce that [Marathi Culture and Festivals Foundation { MCF Foundation }](#) is now a nonprofit organization in the USA and donations are tax deductible. We have had a few virtual programs via this platform. Any donations we receive will be used toward the remuneration of writers and artists. If you would like to share your talent or help us in any way please email us: mcfplatform@gmail.com

Social media: If you have not done this yet, please do join our Facebook group under Marathi Culture and Festivals' and subscribe to our Youtube channel under the same name. Please share with your friends and family and help us spread the word about this initiative.

Fortunately we continue to receive quality content; this year our "cover story" is based on the work of Shri Parshuram Gangavane and family in preserving "Chitra kathi" storytelling art. He has been awarded the Padma Shri 2021. We are including a "chitra kathi" program in our Magazine publishing ceremony. The recording will be available on the website, so please remember to view it.

As usual, you will be able to enjoy the children and young adult section, Sanskrit Aphorisms(सुभाषिते), recipes, stories and poems in this magazine. This year we have a special section of Maharashtrian traditional jewellery. Enjoy learning about a few traditional pieces owned by our readers.

So sit back, relax and enjoy reading with a choice of your Diwali snack item.

There is a big team of volunteers involved in the making of this magazine, I personally cannot thank them enough for their dedication and hard work towards this initiative. A brief introduction of my team is as follows:

Ashutosh Bapat, Pune, India: Ashutosh is an established writer who regularly writes for Indian newspapers and magazines. He helped in selecting and editing Marathi content.

Mr. Shreenivas and Mrs. Shailaja Mate, Simi Valley USA: Helped with editing Marathi content. Mr. Mate published two books in Marathi language 1. अंतोनी गौडी आणि सॅन्टियागो कॅलट्राव्हा स्पेनमधील जगप्रसिद्ध स्थापत्यमहर्षी, this book got second prize from federation of Indian publishers 2. "शिम्वेतले आकाश", Both the books published by Rajhans Prakashan. He regularly writes for local publications.

Shobana Daniell, Philadelphia, USA: Shobana worked in education, writing and editing at public radio and advertising agencies. She also helps her husband Prof. Daniell in editing research papers. She helped in editing English content.

Supriya Kulkarni, Los Angeles, USA: She is an architect by profession. She helped in overall design and page layouts and designing of various pages and content.

Sheetal Rangnekar, Los Angeles USA: Graphic designer and illustrator. She created the cover and back of the magazine and background illustrations, kids and jewelry page design.

Smita Dandekar, Simi Valley, USA: Coordinated children and young adult section.

Nanda Marathe, Fontana, USA: Helped with the proofing of articles.

There are a few more people who are backstage. I thank **Mr. Madhav Kale** and **Mr. Sharad Dandekar** for guiding us on all that we do as a team. Special thanks to **Mr. Kedar Deshpande** for helping with all the videos and visuals.

Cover page: We had invited entries from Canada this year and we selected two beautiful faces to be featured on the cover and back of the magazine. Neha Barve on the cover and Nikita Paralkar on the back of the magazine. Congratulations and thank you to both of them.

Wish You All A Very Happy Diwali & Prosperous New Year.

Editorial Team

श्रीनिवास माटे

शैलजा माटे

मराठी कल्चर आणि फेस्टिव्हलचा यावेळचा दीपावली अंकही दर्जेदार होत आहे यांत शंका नाही. सुभाषित सदर यावेळीही वाचकांना आवडावे. जगभरात विखुरलेल्या मराठी बांधवांना महाराष्ट्रीय संस्कृती, सण आदि उपयुक्त माहिती पुरवण्याचे बहुमोल कार्य हा आंतरराष्ट्रीय मंच करीत आहे. त्यामागील प्रेरक शक्ती आहेत सौ. ऐश्वर्या कोकाटे! दिवाळी अंकांच्या माध्यमातून जागतिक लेखक/ लेखिकांना व्यासपीठ करून देण्याच्या त्यांच्या उपक्रमाने आता चांगलेच बाळसे धरले आहे.

हा मराठी संस्कृतीचा वेल जगभर असाच फोफावत जावो ही शुभेच्छा!

आशुतोष बापट, पुणे

मराठी कल्चर अँड फेस्टिव्हलच्या जगभर पसरलेल्या तमाम वाचकांना दिवाळीच्या खूप खूप शुभेच्छा. एखादी आगळीवेगळी संकल्पना मनात घेऊन कार्याला सुरुवात करणे, त्यासाठी मदतीला विविध माणसे घेणे, ती संकल्पना जगभरातल्या वाचकांसमोर मांडणे, आणि जगातील लोकांनी ती संकल्पना उचलून धरणे याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे मराठी कल्चर अँड फेस्टिव्हलचा हा ई दिवाळी अंक. सात वर्षे झाली या गोष्टीला. मराठी माणूस, मराठी वाचक डोळ्यासमोर ठेऊन त्याला दर्जेदार साहित्य उपलब्ध करून देण्याची ही संकल्पना. खरंतर हा विचार अनेकांनी याआधीही केलेला आहे आणि तो अंमलातही आणलेला आहे. मग मराठी कल्चर अँड फेस्टिव्हलच्या ई दिवाळी अंकांचे वेगळेपण ते काय हा प्रश्न मनात येणे साहजिक आहे. पण वसुधैव कुटुंबकम् या उक्तीला जागून जगभरातल्या मराठी मंडळींचा विचार करून एकाचवेळी या सर्वांना दर्जेदार साहित्य उपलब्ध करून द्यायचे ही ती संकल्पना. त्यासाठी अर्थातच विकसित झालेल्या तंत्रज्ञानाचा पुरूप उपयोग करून घ्यायचा आणि आपला दिवाळी अंक हा डिजिटल रूपात प्रकाशित करून जगभरातल्या मराठी लोकांना तो उपलब्ध करून द्यायचा ही ती संकल्पना.

या एकाच ध्येयाने प्रेरित होऊन अमेरिकास्थित श्रीमती ऐश्वर्या कोकाटे यांनी साहित्यप्रसाराचा हा वसा घेतला त्याला आता सात वर्षे झाली. वाढता वाढता वाढे या नात्याने मराठी कल्चर अँड फेस्टिव्हलच्या या परिवारात अनेक माणसे जोडली गेली. काहीजण या अंकाच्या व्यवस्थापनाशी जोडले गेले तर काही जण आपल्या साहित्याचे योगदान या अंकात देऊन जोडले गेले. प्रत्यक्ष कुणी कुणाला न भेटता आंतरजालावर झालेल्या ओळखीतून ही सगळी माणसे जोडली गेली हे महत्त्वाचे. निव्वळ मराठी भाषा या प्रेमापोटी एकत्र आलेली ही माणसे. आणि त्यांनी साकारलेला हा ई दिवाळी अंक प्रत्येक वर्षी एकेक नवीन पैलू मराठी वाचकांना उलगडून दाखवतो आहे. या दिवाळी अंकाला आता एक सुडौल आकार येऊ लागलेला आहे. २ वर्षांपूर्वीच याचे कौतुक मुंबई मराठी पत्रकार संघाने केले होतेच. अशा प्रोत्साहनावर आणि मराठी वाचकांच्या उदंड प्रेमावरच तर मुळी ही सगळी वाटचाल सुरू आहे. यंदा कव्हर स्टोरी ही संकल्पना प्रथमच राबवून प्राचीन भारतीय कलेची ओळख या अंकात करून दिलेली आहे. महाराष्ट्रातल्या कोकणात असलेल्या एका छोट्याशा खेडेगावात, स्वतःची पदरमोड करून 'चितकथी' आणि बाहुल्यांचे खेळ ही लोप पावत चाललेली कला जपणारे गंगावणे कुटुंबिय यांच्यावर विस्तृत लेख या अंकात सादर केलेला आहे. निरपेक्षवृत्तीने कलोपासना करणारे श्री. परशुराम गंगावणे आणि त्यांच्या आयुष्याची कहाणी आपल्याला या अंकात वाचायला मिळेल.

कव्हर स्टोरी या वैशिष्ट्यपूर्ण सदराने या अंकाची सुरुवात होते आहे. यासोबत दरवर्षीप्रमाणे विविध साहित्याचा फराळ आपल्याला मिळणार आहेच. त्याबद्दल आपण प्रत्यक्ष वाचणेच जास्त इष्ट होईल म्हणून मुद्दाम त्याची चर्चा इथे करत नाही. श्री. गंगावणे यांना यंदा भारत सरकारने 'पद्मश्री' हा सन्मान प्रदान करून त्यांच्या कलेचा देखील गौरव केलेला आहे. एवढे उत्तुंग यश प्राप्त करूनसुद्धा जमिनीवर पाय असणारे हे गंगावणे कुटुंबिय आणि त्यांच्या कलेची प्रचिती या अंकातून आपल्याला येईलच. अशा प्राचीन कला, वारसा ही आपली लक्ष्मी आहे. या लक्ष्मीचे जतन, संवर्धन आणि तिचा प्रसार करणे म्हणजेच लक्ष्मीपूजन होय. यंदाच्या दिवाळीचे लक्ष्मीपूजन आपण अशा एका अवलिया कलाकाराच्या ओळखीने करत आहोत. आणि म्हणूनच यंदाची दिवाळी आणि मराठी कल्चर अँड फेस्टिव्हलचा हा ई दिवाळी अंक जास्तच आकर्षक झाला आहे आणि दिवाळीच्या सजावटीमध्ये उजळून निघाला आहे.

Shobana Daniell, Philadelphia, USA

Diwali celebrations in Maharashtra begin with a festival of words. My family members would start their shopping by going to Majestic book stall in Girgaum, Mumbai to buy various special Diwali Anks and this tradition now is transformed for me with Marathi Culture and Festivals Diwali edition. Aishwarya started this venture 6 years ago and each edition has a range of subjects, interesting articles, illustration, poems, recipes, artwork, etc.

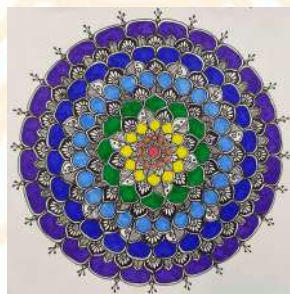
There is a tremendous talent out there in the Marathi community in India as well as global; every writer has sent in a deeply moving, contemplative, educational material and I always look forward to reading their thoughts. We encourage MCF readers to send in articles, artwork or letters either in Marathi or English for the next issue and share your thoughts for the community's enjoyment and provide insights into different subjects.

With Best Wishes for a A Healthy and Happy New Year

Graphic Design Team

Sheetal Rangnekar
Los Angeles, CA, USA

Supriya Kulkarni
Los Angeles, CA, USA

अग्र कथा - पिंगुळीची चित्रकथी

आशुतोष बापट, पुणे

पुढे सरकत जाते, तसतसे त्या कथेच्या अनुषंगाने विविध चित्रे एकामागोमाग प्रेक्षकांच्या समोर येत राहतात. कलाकार ती चित्रे हातात धरून त्यानुसार कथा रंगवत असतो. कुडाळ जवळच्या पिंगुळी या गावात एकच कुटुंब आता ही कला जोपासते आहे. चित्रकथी ही कला जी काही तग धरून उभी आहे ती केवळ या गंगावणे कुटुंबाच्या भरवशावरच टिकून आहे. परशुराम गंगावणे यांनी अनेक हालअपेष्टा सहन करून ही कला जोपासली आणि आता पिंगुळीला “ठाकर आदिवासी कला आंगण” नावाचे ह्या कलेला वाहिलेले सुंदर प्रदर्शन उभारले आहे. राजाश्रय असताना बहरलेली ही कला नंतर नंतर क्षीण होत गेली. परंतु गंगावणे यांनी अवहेलना सहन करीत करीत ही कला टिकवून धरली आणि आता त्यांची मुले सुद्धा या कलेची जोपासना करत आहेत. या सगळ्या तपश्चर्येचे फळ गंगावणे यांना प्राप्त झाले. त्यांची कला आणि कलेप्रती असलेली तळमळ, ही कला टिकून राहावी यासाठी त्यांनी केलेल्या प्रयत्नांची दुखल घेऊन भारत सरकारने त्यांना ‘पद्मश्री’ हा मानाचा सन्मान प्रदान केलेला आहे.

मुळात हे गंगावणे कुटुंब हे ठाकर या आदिवासी समाजातले. ठाणे, रायगड जिल्ह्यात सहाद्रीला धरून जो ठाकर समाज आहे त्यातलेच हे कुटुंब. यांचे पूर्वज पोटापाण्याकरीता दक्षिणेला सरकत सरकत गेले आणि नंतर कुडाळ इथे स्थायिक झाले. यांच्याबद्दल असे सांगतात की गंगावणे यांचे पूर्वज श्री विश्राम गंगावणे यांना खुद्द छत्रपती शिवाजी महाराजांनी आपली कला सादर करण्यासाठी आमंत्रित केले होते. दारोदारी जाऊन आपली कला सादर करणारे हे कलाकार स्वराज्यासाठी उत्तम हेरगिरी करू शकतील असे महाराजांच्या मनी आले. आणि त्याप्रमाणे त्यांनी या कलाकारांचा तसा उपयोगही करून घेतला. त्यांनीच या मंडळींना कुडाळजवळ काही जमीन वस्तीसाठी दिली. असेही सांगितले जाते की महाराजांच्या बऱ्याच मोहिमा, याच कलाकारांनी दिलेल्या गुप्तवातेवर आधारित होत्या. पुढे छत्रपती शिवरायांनंतर जयराम, बापू महाराज, खेम सावंत या मंडळींचा मोठाच आश्रय या कलेला लाभलेला होता.

चित्रकला, बाहुल्या करणे, त्यासाठी बकऱ्याच्या चामड्याला योग्य तो आकार देणे असे या कलेचे स्वरूप आहे. हा ठाकर समाज एकूण ११ कलांमध्ये तरबेज आहे. चित्रकथी,

सिंधुदुर्ग जिल्हा म्हणजे तळकोकणचा एक निसर्गसंपन्न भाग. अनेक कलाकार, खेळाडू, तंत्रज्ञ, पत्रकार, अभिनेते, लेखक, राजकारणी इथल्या मातीनी देशाला दिलेले आहेत. या मातीचा गुणधर्मच असा काही निराळा आहे की गावोगावी हमखास कोणी ना कोणीतरी कलाकार सापडतोच. दशावतार ही लोककला जशी इथली खासियत आहे त्याचप्रमाणे आता लोप पावत चाललेली अजून एक कला या प्रांती आहे आणि ती म्हणजे चित्रकथी. चित्रकथी म्हणजे कागदावर पौराणिक कथांची चित्रे काढून ती चित्रे समोर धरून त्यावरून कथा सांगणे. कधी कधी त्या चित्राला खाली काठी लावून ती एकाशेजारी एक अशी चित्रे लावून त्यावरून कथा सांगणे. जशीजशी कथा

कळसूत्री बाहुल्या, चामड्याच्या शॅडो पपेट असे खेळ करणे हा या मंडळींचा एक उद्योग. पण याच बरोबर मालवण, सिंधुदुर्ग या परिसरात पिढ्यानपिढ्या ही मंडळी हे खेळ करीत आलेली आहेत. ठाकरांचा गोंधळ असे त्याला संबोधले जाते. या समाजातील कलाकार मंडळींचे गुण ओळखून बापू महाराजांनी यांना कागद उपलब्ध करून दिला. पूर्वी पानावरती चित्र काढणारे हे लोक आता कागदावर चित्रे काढू लागली. आणि त्यातूनच चित्रकथीचा जन्म झाला. १२ X १८ इंचाच्या हातानी तयार केलेल्या कागदावर चित्रे काढून त्यांचे खेळ मंदिराच्या उत्सवात सादर होऊ लागले. चित्रकथी आणि कळसूत्री बाहुल्यांचे खेळ करणारी ही जमात नंतर बाहुलेकर या नावानी ओळखली जाऊ लागली. कुडाळ तालुक्यातील केळबाई मंदिरात रात्री १० ते पहाटे ६ वाजेपर्यंत या बाहुलेकरांचे खेळ चालत असत. खेळाच्या आधी तंबोरा पूजन केले जाई. या कलाकारांच्या उदरनिर्वाहाची सोय गावानीच करायची असे. गावातील शेतकऱ्यांनी १ कवळी (पेढा) द्यायची.

प्रत्येक घराने १ शेर भात यांना द्यायचा अशी रीत असे. यांचे कार्यक्रम ठरलेले असायचे. सुकळवाड, मळेवाड, तळावणे, गूळदिये, नेरूर इथे यांचे कार्यक्रम ठरलेले असायचे. गावातील प्रतिष्ठित मंडळी यांना कार्यक्रमासाठी कायमच आमंत्रित करीत असत.

साळगाव इथल्या वेताळ मंदिरात तुळशीच्या लग्नाच्या तिसऱ्या दिवशी चित्रकथीचे खेळ पिढ्यानपिढ्या सादर केले जातात. कळसूत्री बाहुल्यांचे खेळ हे बरेच नंतर आले. आधी फक्त चित्रकथीलाच मोठे महत्त्व होते. ही ठाकर मंडळी मग बांबूचे पेटारे डोक्यावर घेऊन कुडाळ ते कारवार पर्यंत ६ महिने खेळ करत फिरत असत. गावात गेल्यावर गावाच्या बाहेर यांची मुक्कामाची सोय असायची. ज्या गावात खेळ करायचा त्या गावातल्या घराघरात जाऊन मासे वाटायचे आणि "बाहुलेकर इलो" अशी साद घालायची आणि गावात रात्री चित्रकथीच्या प्रयोगाला येण्याचे निमंत्रण द्यायचे अशी यांची प्रथा होती. राजाश्रय असल्याच्या काळात यांचा पेहेराव म्हणजे अंगात जाकीट आणि डोक्याला फेटा असा असायचा. राजाश्रय संपल्यानंतर ही कला भीकमागी कला झाली. समाजातील लोक नंदीबैल, पोतराजा

हे खेळ करीत गावोगावी फिरून उदरनिर्वाह चालवू लागली. हिरोबा म्हणजे मोरपिसाचा हिखा कुचा हातात घेऊन पोतराजा नाचून खेळ करत असे म्हणून त्यास हिखादेव असेही म्हटले जायचे. काही गावांची पिढ्यानपिढ्या असलेली परंपरा सोडली तर या कलेला अवकळा आली. तरीसुद्धा परशुराम गंगावणे यांनी ही कला जोपासली, वृद्धिंगत केली, अनेक हालअपेष्टा, अवहेलना सहन करून त्यांनी ही कला टिकवून ठेवली.

रणसिंग, म्हस्के, गंगावणे, सिंगनाथ, बाहुलेकर अशी या समाजातील मंडळींची आडनावे दिसतात. हे जरी ठाणे-रायगड वरून आलेले ठाकर असले तरी आता यांचे विवाह संबंध फक्त सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातच होतात. रायगडशी आता तो संबंध राहिलेला नाही. लग्न विधीला भटजी नसतो तर पंच मंडळींच्या साक्षीने लग्ने केली जातात. मोहाची दारू सर्वांना वाटली जाते. जन्म-लग्न-मृत्यू या कोणत्याही प्रसंगी मोहाची दारू हा एक अविभाज्य घटक असतो. हिरोबाची (कुंचा) पूजा केली जाते. हातात मशाल घेऊन पोतराजा त्याची पूजा

करतो. राधानृत्य हा एक लग्नातला महत्त्वाचा घटक असतो. लग्नात चित्रकथी, कळसूत्री बाहुल्या आणि पारंपारिक गाणी असे कार्यक्रम केले जातात.

श्री परशुराम गंगावणे यांची पुढची पिढीसुद्धा तयार झालेली आहे. त्यांचे सुपुत्र श्री. चेतन यांनी पण आता याच कामाला वाहून घेतलेले आहे. ही कला सादर करणे, संग्रहालयाची माहिती आलेल्या मंडळींना सांगणे आणि आपल्या या कलेची माहिती विविध कार्यक्रमातून आणि विविध माध्यमांतून सर्वत्र पोचवणे याकामी चेतन यांचा पुढाकार असतो. वडिलांच्याकडून त्यांनी आता ही कलाप्रसाराची धुरा आपल्या खांद्यावर घेतलेली आहे. गंगावणे मंडळींनी पिंगुळीला सुसज्ज संग्रहालय उभारले आहे. त्याचठिकाणी ते २-३ दिवसांची कार्यशाळा सुद्धा आयोजित करतात. कुडाळच्या जवळच धामापूरला महाराष्ट्र राज्य पर्यटन महामंडळाचे विश्रामगृह आहे. तिथे ४० ते ५० माणसांची व्यवस्था होऊ शकते. कला महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या कार्यशाळा सुद्धा पिंगुळीला आयोजित

केल्या जातात. पुणे आणि मुंबईला सुद्धा खास खेळ आणि कार्यशाळा घेतल्या जातात. खास आदिवासी उपकरणे, वाद्ये, पोशाख, हिरोबा, चित्रकथी साठी वापरली जाणारी चित्रे आदींचे सुंदर प्रदर्शन पिंगुळीला ठाकर आदिवासी कला केंद्रात मांडलेले आहे. कलेचे एक विस्मयकारक दालनच आपल्यासमोर खुले होते. काही ठराविक शुल्क देऊन हे प्रदर्शन पाहता येते. त्याचबरोबर इथेच कळसूली बाहुल्यांचे खेळ सुद्धा दाखवले जातात. खरंतर चित्रकथी, कळसूली बाहुल्या यांचे कार्यक्रम वाढदिवस, विविध समारंभ अशा वेळी मुद्दाम या लोकांना बोलावून सादर केले गेले पाहिजेत. म्हणजे ही कला जिवंत ठेवणे आणि या कलाकार लोकांना आर्थिक मोबदला देऊन प्रोत्साहित करणे हे दोन्हीही साध्य होईल. हल्ली छोट्या छोट्या समारंभातून सुद्धा विविध खेळ खेळले जातात.

तिथे ही कला जर सादर केली तर आपला संस्कृतिक वारसा लोकांसमोर तरी आणण्यास हातभार लागेल. महाराष्ट्र शासनाने गंगावणे यांना पुरस्कार देऊन गौरवले आहे. विविध सांस्कृतिक समित्यांवर कला सल्लागार म्हणून त्यांची नेमणूक केलेली आहे. हे अत्यंत जिवाळ्याने जोपासलेले प्रदर्शन आणि टिकवून धरलेली ही चित्रकथीची कला मुद्दाम खास वेळ काढून भेट देण्याजोगी आहे. कुडाळ पासून अगदी ३ कि.मी. वर मुख्य हमरस्त्याच्या बाजूलाच असेलेले हे प्रदर्शन प्रत्येकाने पाहावे असेच आहे. सावंतवाडी, सिंधुदुर्ग, किंवा गोव्याला जाताना अगदी आवर्जून पिंगुळीला थांबावे आणि कलेचा एक मोठा खजिना मनसोक्त पाहून घ्यावा.

पत्ता : ठाकर आदिवासी कला आंगण, मु.पो.पिंगुळी (गुढीपूर), एम.के.जी.रोड, महामार्ग क्र. 66 तालुका कुडाळ जिल्हा सिंधुदुर्ग ४१६ ५२८ संपर्क: ०९९८७६५३९०९ , 9270743136

एक शून्य मी

संदीप आंबेरकर, शेफील्ड

मी ना कुणाच्या अध्यात,
ना कुणाच्या मध्यात,
सगळ्याचा आरंभ आणि अंत
तरी होतो माझ्यात.

बरेचदा आणि बऱ्याच जणांना,
होतो मी नकोसा,
पण माझ्या नसण्याने,
दिवस सरकेल कसा?

माझ्या पुढे असला कुणी,
तर होई मोठा आपोआप,
माझे जुळे बंधू येता,
सगळे म्हणती 'बाप रे बाप'!

परीक्षेत मी नकोसा,
तसाच तिजोरीत हि,
माझ्या शिवाय न वाढे,
ना विद्या, संपत्ती हि.

कधी माझ्यात विश्व सारे,
कधी विश्वात मी,
माझ्या गर्भात सृष्टी,
प्रत्येक गर्भात मी

वेळेत समजून घ्या मला,
सर्व प्रश्नांचा अंत मी,
अजूनही उमगले नाही तर,
तो एक शून्य मी!

Mangala Tata, California

मातृभूमीच्या आठवणी : वाटाण्याच्या शेंगा

पुंडलिक साहादू देंडगे, पुणे

बऱ्याचदा हा नाकतोडा का वाटाण्याची भरलेली शेंगा हे कळायच नाही.

आमच्या एका शेताच नाव सव्वा रुका होत. नावा प्रमाणेच या शेतात सवाई पिक यायच. कडक ऊन्हाळ्यात या शेताची नांगरट झालेली होती. शिमग्यात दोनदा वळवाचा चांगला पाऊस पडून गेला होता. ऊन्हामुळ भेगाळलेली सगळी रान आता चांगली मऊ झाली होती. वापसा होताच आमच्या भाऊन सव्वा रुक्यात दोन तीन उभ्या आडव्या कुळवाच्या पाळ्या घालून मऊशार शेत तयार करून ठेवले होते. आमचे डोळे जेष्ठतील मिरगाच्या पावसाकडे लागले होते. आमच्या आबान दोन पायल्या वाटाण्याच बी आधीच घरात आणून ठेवले होते. आता हळूहळू पावसाचे ढग आभाळात जमा व्हायला लागले. पांढऱ्या शुभ्र रंगाच्या ढगांचे सैन्य हळूहळू वाढायला लागले. नैऋत्ये कडून येणारा मंद वारा आता आभाळातील काळ्या ढगांचे थवे घेऊन धरनी मातेशी लढायला सज्ज झाला. ठरवून दिलेल्या मिरगाच्या नक्षत्रावर पावसाच्या धारा कोसळायला सुरुवात झाली. तहान भुकेन व्याकुळ झालेली धरनी माता अधाशी पणान पाणी पिऊ लागली. आता किडा-मुंग्यांची जमिनीतली घर कोसळली होती. त्यामुळ या प्राण्यांची बिऱ्हाड निर्वाशितां सारखी मिळेल तिथ निवारा शोधू लागली. साप-उंदीर आता गवऱ्यांच्या कलवडात, माळ्यावर रचलेल्या सरपणात, नाही तर गवतांच्या सुड्यात जाऊन लपले. चार दोन दिवसात दमलेल्या पावसान विश्रांती घ्यायच ठरवले व उघडीपिन शेताला वापसा मिळाला. आता उघड्या रानात सगळीकडे पंखधारी मिरगाच्या स्वच्छंदी किड्यांचे थवे उडत होते व हरतऱ्हेचे पक्षी त्यांच्यावर तुटून पडले होते. निसर्ग राजान जणू त्यांना वर्षा ऋतुच्या स्वागताची मेजवानी दिली होती. मग मिरगाच्या धूळ वाफेच्या पेरणीसाठी शेतकऱ्यांची लगबग सुरु झाली. आमच्या शेजारच्या सुताराच्या नेटावर आता पेरणीसाठी लागणाऱ्या पाभारी व फराटांची एकच गर्दी झाली. पेरणी साठी लागणारे पाभारीचे फण, फारुळी, जानावळी, वसवी व रुम्हणी बसवून सगळा पेरणीचा सरंजाम तयार झाला. रविवार सुट्टीच्या दिवशी आमच वाटाणा पेरायच ठरले. सकाळी सकाळीच आमच्या भाऊन पाभार-फराटाच येठान बांधून बैल जुपली. आबाच्या डोक्यावर वाटाण्याच्या बियांची पिशवी, आईच्या डोक्यावर भाकरीची पाटी व माझ्याकड पाण्याची मोकळी कळशी घेऊन आम्ही सव्वा रुक्याच्या शेताकड निघालो. रस्त्यात सटवाईच्या ओढ्यावर पाण्याची कळशी भरून आम्ही शेतात पोहोचलो.

भाऊन पेरणीच साडग सोडून पाभारीला बैल जोडले. आबान कंबरेला वाटाण्याची ओटी बांधली व पांडुरंगाच नाव घेऊन पेरणीला सुरुवात झाली. आई पुढे घेवड्याचा व धन्याचा सडा पिस्कारीत होती. भाऊ बांधावरची झुपट कुऱ्हाडीन उडवीत होता, तर मी बाभळी खाली सावलीत पाटी खालच्या भाकरीची राखण करीत बसलो होतो. पाभारीच्या माग पुढे साळक्यांची व बगळ्यांची किडा मुंगी वेचण्याची धावपळ चालू होती. आभाळात अधून मधून होले नाही तर धारीच्या घिरट्या चालू होत्या. बांधावरच्या बोरीच्या झाडावरचा कावळा काव काव करीत भाकरीच्या पाटीवर टपून बसला होता. बघता बघता निम्मी पेरणी उरकली होती. डोक्यावर आलेल्या मिरगाच्या ऊन्हान अंगाची लाही लाही होत होती. आयुष्याच्या उतरणीला लागलेल्या माझ्या बापाच्या अंगातून घामाच्या धारा लागू लागल्या. ऊन्हाच्या तडाख्यान आमच्या आबाचा पाभारीच्या चाड्यावरचा हात ढिला पडला. रुम्हत्या वरचा कासरा निसटले व तिरमिरी येऊन माझा बाप खाली कोसळला. हातभर पुढे जाऊन औत थांबले व पेरणी खोळंबली. कपाळावरचा अष्टिगंध ओघळून एक घामाचा थेंब आबाच्या नाकावर आला होता. हे बघून आई पाण्याची कळशी घेऊन पळत आली. तिच्या माग रिकामा तांब्या घेऊन मी पळालो. तांब्याभर पाणी पिल्यावर कुठ आमच्या आबाला तरतरी आली. तेवढ्यात बोरीवरच्या कावळ्यान भाकरीच्या पाटीवर झडप घातली. पण आमच्या कुल्यान त्याला पिटाळले. भाऊन बैल सोडून बोरीच्या झाडाला बांधून त्यांच्या पुढे एक कडव्याची पेंढी सोडली व आम्ही सगळ्यांनी बाभळी खाली सावलीत जेवण उरकले. आता दिवस मावळतीला झुकत चालला होता. त्यामुळ भाऊन बैलांना पाणी पाजून पाभारीच येठान जोडले व आबान उरलेली पेरणी उरकली. भाऊन पाभार सोडून बैल फराटाला जुपली व फराटणी केली. अशा रितीन आमची वाटाण्याची पेरणी संपली. तो पर्यंत चांगलच अंधारून आले होते.

अधून मधून पावसाची सर येतच होती. दिवसा आड आईची नाही तर भाऊची शेताची चक्कर चालू होती. मिरगाची धूळ वाफ सापडल्यान आठवड्यातच वाटाण्याची रोप तऱ्हाटून चांगली बोटभर वर आली व शेतात डुलायला लागली. पंधरवड्यातच सगळ शेत हिरवगार झाले. आता वाटाण्याला आऱ्या धरायला लागल्या. पुढे १०-१२ दिवसात पांढऱ्या फुलांनी शेत भरून गेले. वाटाण्याच्या फुलांवर आता मधमाशा, भुंगे, तसेच विविध रंगाच्या फुलपाखरांनी हल्ला चढवला. हे बघून आमच्या आबाचे डोळे समाधानान भरून आले. आठवड्यातच आई-बहीणींनी सगळ शेत खुरपून काढले. त्यामुळ वाटाण्याला श्रावणातल्या ऊन्हाची चांगलीच फोडणी बसली. बघता बघता वाटाण्याच्या झाडांना शेंगा फुटल्या. आता वाटाण्यावर अगदी हिरव्या शेंगा सारखेच नाकतोडे दिसायला लागले. मला तर

शेंगा चांगल्या भरल्यावर आम्ही वाटाण्याचा पहिला तोडा केला. चांगल टाळक लावलेल्या पोतभर शेंगा निघाल्या. चोवीस इंची सायकलीच्या साठ्यात भाऊन शेंगाच पोत कोंबले. भाऊ बरोबर मी नदीवर चालत गेलो. तिथ आम्ही पोत काढून नावेत ठेवल्यावर सायकलीसह कोळ्यान आम्हाला पैलतीरावर सोडले. आम्ही शेंगाच्या पोत्यासह खाली उतरून पुन्हा ते वाटाण्याच पोत सायकलीच्या साठ्यात कोंबले. तिथून पुढे भाऊ एकटाच सायकल ढकलत देहूरोडला गेला व शेंगा विकून घरी आला. येतांना बाकी त्यान आमच्या साठी लाडू आणले. वाटाण्याच्या दुसऱ्या तोड्याला चांगली दोन पोती शेंगा निघाल्या. आता एकट्या भाऊला माल घेऊन जाण जमणार नव्हत. त्यामुळ आम्ही दोघांनी एक पोत सायकलीच्या साठ्यात व दुसरा पोत कॅरेजला बांधून देहूरोड गाठले. जातानाचा तो २-२॥ कोसाचा सगळा रस्ता चढाचा असल्यान मी चांगलाच घामाघूम झालो. देहूरोडला वजनाच्या काट्यावर पोहोचताच माल उतरून मी पहिल हॉटेल गांठले. दोन ग्लास पाणी पिल्यावर मला कुठ थोडीशी तरतरी आली. पोटात भुकेचा डोंब उसळला होता. आम्ही दोघा भावांनी हॉटेलात मिसळ पाव खाल्यावर कुठ आमचा श्रम परिहार झाला.

वजन काट्यावर ज्यांना पैशाची गरज असे ते शेतकरी दलालाला जाग्यावर भाव ठरवून माल विकत व रोख पैसे घेऊन मोकळे होत. माल जर मुंबईला पाठविला तर जकात कर व मोटर भाडे कापून मालाची पट्टी दुसऱ्या दिवशी हातात पडे. चांगला भाव मिळाला तर उशीराने पैसे मिळाले तरी चांगला फायदा व्हायचा. असे वाटाण्याचे चांगले ७-८ तोडे होत व बरेच पैसे हातात पडत. दोन तोड्याच्या मधल्या काळात वाटाण्याची राखण करायला लागे. विशेषता दिवस मावळतीला कावळे व इतर पक्षांच्या झापा शेतात उतरत. त्यांना हुसकतांना आम्हा बहीण-भावाची चांगलीच तारांबळ उडायची. कावळे तर अगदी जवळ गेल तरी हालत नसत. अंधार पडायला लागल्यावर पाखरांच्या या झापा उडून शेजारच्या नदीकाठच्या बाभळ बनात मुक्कामाला जात. काटेरी बाभळ बनात त्यांना रात्रीच्या वटवाघळे, घुबडांचा उपद्रव होत नसे.

वाटाण्याची अशी राखण करतांना मधल्या फावल्या वेळात बहिणी पाखरांनी फोडलेल्या शेंगा, निबरट शेंगा गोळा करीत. अशा रितीन चांगला गडद अंधार पडता आम्ही घरी परतायचो. मग या निवडलेल्या पातेल्याभर शेंगा मीठ घालून चुलीवर उकडल्या जात. चिमणीच्या उजेडात त्या मिठातल्या गरम गरम शेंगा आम्ही सर्व जण मितक्या मारत खायचो. मग ढेकर आला कि पोत भरल्या सारख वाटायच. अशा या वाटाण्याच पीक आमच्याकड प्रत्येक वर्षी घेतले जायच. त्या पासून झालेली कष्टांचे कमाई प्रत्येक शेतकऱ्याच्या कमरेला असायची. मग सणासुदीला बायका पोरांची हौस मौज पुर्वली जायची. दुसऱ्याच्या सणाला आम्हा बहीण भावांना नवीन कपडे घेतले जायचे. दुसऱ्याच्या दिवशी तर गावभरचा उत्साह अगदी शिंगेला पोहोचलेला असायचा. पुरुष व मुल घटाच धान्य व आपट्याच्या पानांनी घरच्या देवाची पूजा करून शिलांगणाला गावच्या वेशीवर जमा होत. तेथे आपट्याच्या पानांची भली मोठी फांदी रोवलेली असे. मानाची शिलंगणाची पूजा गावच्या पाटलाच्या हस्ते पार पडल्यावर गावकरी शिलंगणाच्या सोन्याचा आनंद लुटत. मग देवदर्शन झाले कि गावकरी एकमेकांना प्रेमान भेटत व घरी ओवाळणी साठी जात. माझ्या डोक्यातील टोपीवर घटाच धान खोवलेले असायच. अशा थाटातली माझ्या बहिणींची ओवाळणी आई अगदी कौतुकान पहात असायची. अस हे वाटाण्याच पीक म्हणजे शेतकऱ्यांना पडलेले एक गोड दिवा स्वप्न असायच.

प्रत्येक वाटाण्याच्या तोड्यातले थोडे पैसे वर खर्चासाठी भाऊ स्वतः कडे ठेवीत असायचा. एकदा असच दिवाळी नंतर माझी वर्मापाठाची शंभर पानी वही भरली होती. वहीसाठी आता पैसे कसे मागायचे या चिंतेत मी होतो. भाऊच्या चाणाक्ष नजरेंतून हे सुटले नाही. त्यान विचारल्यावर तर मला रडू फुटले. त्यान मला धीर दिल्यावर मी त्याला माझी अडचण सांगताच त्यान प्रेमान माझ्या डोक्यावर एक टपली मारली. त्या इवलशा

तपलीने माझ्या अंगावर आदर युक्त प्रेमाचे शहारे उठले.

“अरे एवढच! “ अस म्हणत त्यान घरच्या तुळईच्या फटीत हात घालून एक रुपयाची नोट काढली.

“ जा! उद्या बाजारातून तुला पाहिजे तशी वही घे. पन चांगला अभ्यास कर.” हे ऐकून माझ्या अंगावर मुठभर मांस चढल्याचा मला भास झाला व मी अधिक जोमान अभ्यासाला लागलो. या पाठीमाग आमच्या भाऊची एक खंत दडलेली होती. उनाडकी स्वभावान त्याच शिक्षण बंद झाल होत. आपण नाही शिकलो, पण भावान शिकून घराच नाव मोठ कराव अस त्याला वाटायच. एकदा असच कासार बांगड्या विकण्यासाठी दारावर आला होता. आपला भुंडा हात परकराखाली दडवत बहिणीन कासाराला बांगड्यांचा भाव विचारला. पण पैसे नसल्यान तिच तोंड हिरमुसल. वयात येणाऱ्या लेकीची हौस पुरवता न आल्यान आईचे डोळे पान्दवले. हे बघून भाऊन पुन्हा तुळईच्या फटीतून एक रुपया काढला व बहिणीची हौस पुरवली. असा वडिलकीचा आधार आमच्या पाठीशी असल्यान आम्ही सगळी भांवड अगदी निर्धास्त असायचो.

आज आमच्याकड नेमक्या ताज्या वाटाण्याच्या शेंगा आणल्या होत्या. मी नेहेमीच्या सरावान शेंगा सोलत होतो व माझी लाडकी नात त्यातले कोवळे दाणे चवीन खात होती. मी बाकी माझ्या वाटाण्याच्या या सुखी आठवणींच गाठोड सोडून त्यातली सुख संपत्ती मोजण्यात स्वतःला विसरून गेलो होतो. कारण माझ्या बालपणी मी देखील अशा कोवळ्या वाटाण्याच्या शेंगा व दाणे चवीन चघळत असायचो. माझ्या खडतर ग्रामीण जीवनातील अशा कित्येक सुखद आठवणी आजही मी अगदी जीवापाड जपून ठेवलेल्या आहेत. कारण त्या वेळच्या नैसर्गिक वातावरणात एक वेगळच सुख-समाधान दडलेल होत.

मैत्री

प्राची मलठणकर, टेक्सास

मैत्री असावी तर अशी असावी ,
गोड आठवणींची साठवण असावी,
तिच्यात असावी समजूतीची भाषा ,
तिच्यात नसाव्यात कुठल्याही अपेक्षा.

मैत्री असावी तर अशी असावी ,
जन्माच्या नात्यापलिकडील असावी,
जिथे नसावी अभिमानाला जागा,
जे हवे ते एकमेकांकडे बिनधास्त मागा.

मैत्री असावी तर अशी असावी ,
न सांगतां ओळखणारी डोळ्यातील भाव,
नसावा तिच्यात कुठलाही व्यवहार ,
एकमेकासाठी असेल हाच मोठा उपहार.

मैत्री असावी तर अशी असावी,
दिव्यातील वातीसारखी सतत प्रकाशत रहावी,
जिथे असावा आदर एकमेकांसाठी ,
ऋण सुदामा सारख्या बांधाव्या अतूट नात्याच्या चट्ट गाठी.

बीज अंकुर

रामकृष्ण पांडुरंग पाटील, नंदुरबार

आला पाऊस पाऊस
भिजली रानं चिंबपणे
पाखरं हि गाऊ लागली
आनंदाची पाऊस गाणे

शेतात हाकतो तिफन
सर्ज्या त्यास जोडीले
झालं पेरून शेत सारं
नभी ढगही दाटून आले

बीज अंकुर अंकुर
मन हि आनंदी गडे
निसर्गाने हिरवळ पसारा
मांडला तो चोहीकडे

प्रभातीला दवबिंदू ती
पाना फुलांवर पडली
काय तो सुंदर नजारा
डोळे हि दिपून गेली

Meenakshi Ingle, Dubai

Indic Knowledge

Indic knowledge is Veda (वेद). It is considered to be a singular and all-encompassing (akhanda अखण्ड) body of knowledge. About 5000 years ago the sage Vyasa (महर्षि व्यास) divided Veda into 4 parts (Rigveda, Yajurveda, Samaveda, and Atharvaveda) collectively referred to as the 4 Vedas. As a form of concentrated knowledge, the Vedas are extremely dense and consequently difficult to read and comprehend. Ancient Indian Rishis internalized Vedas with complete austerity and devotion. And for the welfare of society, they arranged their knowledge experience in a systematic way, called shastra (शास्त्र). They compiled several shastra texts. Some of the texts, specifically those which come under Vedangas and Upangas, are intended to help the reader uncover the knowledge of Vedas.

Asawari Kelkar, Los Angeles

Vedic Hymns

सामवेदः - musical recitation of the Vedic hymns

अथर्ववेदः - daily procedures of life, mental and physical health, warfare, magic etc.

6 Vedangas

शिक्षा: Science of Phonetics of syllables and pronunciation

व्याकरण: linguistics, grammar.

निरुक्त: Etymology

छन्दः Prosody/Metrics. छन्द (helps to memorize the verses of Vedas). In fact another name for Veda is Chhanda.

ज्योतिषः Astronomy (to find the exact time to perform Vedic rituals)

कल्पः- It is a Ritual Directory specifying the practical use of Vedic texts in sacrifices.

4 Upangas

पुराण - the epics that illustrate and amplify Vedic Thoughts through the characters of moral stories. Without that context, the Vedas can be misinterpreted.

न्याय- Logic and Syllogism.

मीमांसा - Science of Epistemology, study of principles of interpretation of a Discourse.

धर्मशास्त्र - the moral code of behavior. It functions like a constitution to maintain order in individual and social life.

4 Upavedas

आयुर्वेद – Science of wellbeing more than the treatment.

धनुर्वेद - Science of archery.

गान्धर्ववेद - Art

वेदाः (4)	वेदाङ्गानि (6)	उपाङ्गानि (4)	उपवेदाः (4)
ऋग्वेदः	शिक्षा	पुराणानि	आयुर्वेदः
यजुर्वेदः	कल्पः	न्यायः	धनुर्वेदः
सामवेदः	ज्योतिषम्	मीमांसा	गान्धर्ववेदः
अथर्ववेदः	व्याकरणम्	धर्मशास्त्रम्	अर्थशास्त्रम्/ स्थापत्यम्
	निरुक्तम्		
	छन्दस्		

The literal definition of 'Vedangas' is 'limbs of the Vedas'.

Vedangas help us understand how to read Vedas and also guide us on how and when to perform the rituals mentioned in the Vedas. The word Upangas literally means 'supplemental limbs'. Upangas help us unpack Vedas and understand their message. Upavedas is another category of shastra texts and translates to 'secondary Vedas'. They show the reader how one can lead a successful, righteous and enjoyable life. There are 6 Vedangas, 4 Upangas, and 4 Upavedas. These texts, along with the 4 Vedas are recognized as the 18 fields of knowledge (Vidyasthanani) (विद्यास्थानानि) in Indian tradition:

4 Vedas

ऋग्वेदः - hymns praising and worshipping deities

यजुर्वेदः - describes sacrificial/ritualistic aspect of the use of

अर्थशास्त्र - administration, management, social sciences
such as economics, politics

This Indic knowledge system is a gift to us from the ancient Indian Rishis. It consists of a great variety of texts based on the 18 fields of knowledge listed above. These texts are divided into two main categories. Original texts and commentaries. As the name suggests, the original texts contain unique and original concepts. Most of these original texts are in verse. There are a number of commentaries on the shastras written to make the concepts of the shastras more accessible to the general public. Authors include the gurus themselves, their disciples as well as other scholars throughout history. These texts come in a variety of formats and approach the original concepts from various different angles and perspectives. People seeking knowledge on the shastras can pick the format of the commentary based on their needs.

For example, let's say Susan wants to not only understand the concepts in nyaya shastra shastra but also commit them to memory. She will pick out a form of commentary on nyaya shastra written in simpler verse (karika). Verse is easier to commit to memory than prose and the simpler language is obviously easier to comprehend.

Some other forms of commentaries include briefs (tika), explanations in simpler language (vritti), deep dives into single concepts from the shastra (sameeksha, churni), etc.

One notable format is called bhashya. In this format, the author includes and discusses objections raised by scholars over time in addition to explanations of the concepts.

These shastra texts were written in different time periods, in different regions, by different scholars. For example, The puranas were composed about 3000 years ago. A number of other shastras have been composed since then. Some of them are as recent as 100 years ago. Despite the large gaps of time, the different authors and ideologies, etc. one thing they all share is a common structure.

BASIC STRUCTURE

Traditionally, the text begins with mangalacharanam (मङ्गलाचरणम्). It consists of one or more mangal-shlokas (मङ्गलश्लोकाः). The purpose is to worship and ask for blessings of the deity. Sometimes, it also explains the topic of the text.

Let's say you have selected some text to read. The anubandha-chatushtaya (अनुबन्धचतुष्टयम्) is the section which will tell you whether or not the text contains what you are looking for. The section explains 4 important aspects of the text:

Adhikari (अधिकारी) – who is this text suitable for

Vishaya (विषय) – what is the subject matter of the text

Prayojan (प्रयोजन) – what is the purpose of this text

Sambandh (सम्बन्ध) – what is the relation between the above.

The main text begins after that. It has 4 parts.

Uddesh (उद्देश) – Every term used in the text is listed in this section.

For example: In nyaya shastra, water is considered to be a dravya. So the uddesh portion of a nyaya text will list jala (water) as a dravya.

Lakshan-karanam (लक्षणकरणम्) – This part consists of a unique quality or definition of each term listed.

For example: Lakshan-karanam portion of a nyaya text defines a unique quality of water as “cool touch”.

Pariksha (परीक्षा) – Pariksha consists of the verification of the characteristics given in Lakshan-karanam.

For example: Pariksha section of a nyaya text will discuss and explain the unique quality “cool touch”. It will also explain why jala is a dravya.

Siddhant (सिद्धान्त) – Siddhant means theory, doctrine, or principle. After pariksha the text becomes a Siddhant.

After studying a shastra, if someone doesn't agree with its theory, then there is a provision to raise objections. For example: somebody may argue that water can also have a hot touch. Other scholars may prove how hot touch of the water is not an inherent quality of water.

These shastra texts have been composed a long time ago. Times have changed since then. Environment, conditions of societies changed. Some theories need some updates. Some theories do not hold in contemporary conditions. In such cases, objections are raised. Raising objections is seen very commonly throughout history. Theories are examined and reexamined by a variety of scholars in shastra texts.

To maintain the structure of these texts, a method named tantra-yukti (तन्त्रयुक्ति) was developed more than 2500 years ago. Tantra means shastra, a structured systematic work, and yukti means unite or concentrate. Yukti removes impurities and connects the concepts well. Tantra-yukti is like a checklist to build and improve upon the content, structure, and language of the text.

• Contents - There are 11 yuktis available for the contents. Some of them are -

• Clearly mention the research question. - Samshay (संशय)

• Quote other researches, other people's views about the subject matter of the text - Apadesh (अपदेश)

• Why did the need arise to research upon this matter? - Hetvarth (हेत्वर्थ)

• Generalize the concept along with mentioning exceptions. - Upadesh (उपदेश)

• Clearly mention limitations or restrictions of the study. - Uhyam (ऊह्यम्)

· Structure - 12 yuktis help with the structure. Some of them are

- Write the title - Adhikaran (अधिकरण)
- Write the table of contents - Vidhan (विधान)
- List the subtopics and elaborate upon them - Uddesh - Nirdesh (उद्देश निर्देश)
- Arrange arguments against the topic and for the topic - Purva Paksha - Uttar Paksha (पूर्वपक्ष - उत्तरपक्ष)
- Language - 9 yuktis help us with the language.
- Clarify the concept - Padarth (पदार्थ)
- Explain the uniqueness - Vyakhyanam (व्याख्यान)
- Use words efficiently and construct sentences skillfully to pack the content. - Laghavam (लाघवम्).
- Invent or construct new words if the words available don't explain the concept efficiently. In such cases, it provides a way to create new words to explain the concept well. - Svasamjna (स्वसंज्ञा)

The foundations of the Indic knowledge system relate back to 4 purusharthas (पुरुषार्थः). Dharma (धर्म) (righteousness), Arth (अर्थ) (wealth, comfort), Kaam (काम) (desire, pleasure), and moksh (मोक्ष) (liberation). Kaam and Arth have been given much importance in the Indic knowledge system. Because desire (Kaam) is the root of everything. Once the desire arises in our mind, the next step is to find the "righteous means" (Arth) in a righteous way (Dharma) to satisfy the desire. This leads to liberation (moksh).

We have all heard about the vastness of the body of knowledge ancient India has to offer. Until recently much of it has been largely inaccessible to most except a few scholars, however, this is changing thanks to a budding interest in the subject matter, a large supply of dedicated volunteers working to <whatever they are doing>, and the connectivity and ease of availability of information made possible by the internet

Smita Dandekar, California

Smita Dandekar, California

वादळ

1967 साल दिवाळीचा पाडवा. आम्हा बाळ गोपाळांची दंगामस्ती चालू.

अचानक सकाळी १०/११ वाजता वारे वाहू लागले.वाळलेल्या पानांचा कचरा अंगणात वाढत होता. वार्याचा वेग वाढून पाने अंगणात गोल गोलराणी करत होती आणि आम्ही त्यांच्यासोबत. वातावरण पावसाळी व्हायला लागले. घरच्यांनी घरात यारे सांगितलेले कानावर आपटले पण प्रत्यक्षात काही नाही. इतक्यात शेजारच्या चिंचेच्या झाडाच्या चिंचा आणि पाउस पडायला लागला. आम्ही चिंचा वेचयला आणि पावसात भिजण्याच्या विचारात. मस्त मजा येत होती पण घरच्यांनी जबरदस्ती घरात कोंडले. खिडकीतून बाहेर पहाण्यापलीकडे काही उरले नाही.

माझे बाबा आणि विठोबा पहाटेच आमच्या बसणी गावाला गेले होते. दुपारी जेवायला येतो सांगून. आमचे बसणी गाव घरापासून २०/२२ कि.मी. पण त्यावेळी साखरतर पर्यंत बसने. तिथून होडीने पलीकडे ते सुद्धा भरती ओहटीवर अवलंबून. पलीकडे आमचा मारुतीगडी बैलगाडी घेऊन यायचा. त्याप्रमाणे त्याला एक दिवस आधी निरोप गेलेला असायचा.असा प्रवास करत बसणी गाठायचे.दुसरा मार्ग होता पण बराच लांबचा.

घरात आम्ही तिघ भावंडे आई आणि बाबांचे मन्यामामा. १२ वाजून गेल्यावर आईने आम्हाला जेवायला वाढले पण ती मात्र बाबांची वाट पहात थांबली होती. हळूहळू पाउस आणि बारावेग दोन्ही वाढले होते. मामाआजोबांच्या अनुभवी नजरला,आणि आईला पुढील संकटाची जाणिव झाली होती. मामाआजोबानी कंदील वगैरे साफ करून तेल भरून ठेवले.इतक्यात कडाडकड....जोरात आवाज आला. ते चिंचेचे झाड आमच्या दारात कोसळले होते. कोसळताना त्याने आमचा घरगडी विठोबाचे घर उध्वस्त केले होते. सगळी मोठी मंडळींनी धावपळ करून विठोबाच्या घरच्यांना आमच्या घरी आणून सोडले होते. विषयाचे गांभीर्य कळायचे वयही नव्हते. अवघी ७ वर्षांची होते मी. आई आणि आमचे शेजारी विठोबाच्या घरच्यांना मलमपट्टी आणि सांत्वना करत होते. ते सगळे रडत होते. सगळे रडत होते म्हणून मी पण रडत होते.

आमच्या घराच्या पाठीमागच्या दरवाज्याला लागून एक फणसाचे झाड होते. खूप जुने तेही मुळापासून हलायला लागले होते. दुपारी चहाची वेळ झाली. आईने सगळ्यांचे चहापाणी केले. पण ती मात्र उपाशी होती. अर्धलक्ष पुढच्यादारी बाबांच्या वाटेकडे. इतक्यात पुन्हा कडाडकड जोराचा आवाज झाला आणि आता मागचे फणसाचे झाड पडले होते पलीकडे. मामाआजोबांनी सावधानता बाळगल्यामुळे ते घरावर नव्हते पडले. तरी मागच्या पडवीची कौले उडवली होती.

आता पावसाने पूर्णपणे थैमान घातले होते. वीजा बाहेर लखलखत होत्या पण घरातील वीज गायब होती.आमचे शेजारी पाजारी भीतीने आमच्या घरी वास्तव्याला आले होते. घरात ३०/३५ माणसे जमा झाली होती. चहापाणी आणि फराळाचे डबे रिकामे होत होते. सगळ्यांच्या तहान भुकेच्या वेळा आई सांभाळत होती कणखर पणे घरच्या धन्याची वाट पहात संपूर्ण रात्र, ओठाआड हुंदका दाबून.

तिकडे बाबा आणि विठोबा ठरल्या वेळी निघाले. पण वाटेतच पाउसवारा सुरु झाला होता. साखरतरीवर पोहोचपर्यंत भिजले होते. पण तरीवर कोणी होडी घालायला तयार नाही. परत फिरले. लांबच्या मार्गाने चालत जावू म्हणून. तो पर्यंत पावसाने वादळी स्वरूप धारण केले होते. वाटेत झाडे पडलेली मिळत होती. काहींना ओलांडून तर काहींना वळसा घालून चालत होते. नजर सतत वरती आणि पायाखाली. कारण नारळाचा शेंडा कधी भिरभिरत येईल हे सांगणे कठीण. घराची काळजी दोघांना होती. पाउसवार्यात मार्ग काढत, खाच खळग्यातून, काठ्याकुठ्यातून दोघे चालत होते .कधी रस्ता चुकत होता. तब्ल १७/१८ तासानी उशीरा रात्री दोघे घरी पोहचले होते.

आयुष्यातील पहिला वादळाचा तडाखा पाहिला होता. कळायला लागल्यावर त्याचा परिणाम काय भयानक होता हे जाणवत आहे.

आजही जसाच्या तसा लक्षात आहे. पहिले वादळ मुळासकट हादरवून गेले होते. पुष्कळ काही शिकवून गेले होते.

मुग्धा माधव केळकर बडोदा

कवडसा..

मुग्धा माधव केळकर बडोदा

अंधारातून प्रकाशाकडे
यशाकडून उत्कर्षाकडे
कधी भेदती मनाचे दरवाजे
कधी भासती तरंग जीवनाचे
कधी सारे अंतःकरण डहुळते
कधी विचारांचे काहूर उसळते
कधी भवसागरी हेलकावे,
कधी दिशाहीन मती धावे,
कधी जीवनी निराशा साहता
कधी भयानक आघात झेलता,
वाटे अचानक चमत्कार व्हावा,
आशेचा एक किरण लाभावा,
तन-मना मग एकच दिलासा
पडता अलगद एक *कवडसा*
आयुष्यातून तिमिर सरावा
कोना कोना लखलखावा,
बस! आशेचा एक *कवडसा*
एक *कवडसा*...

Roses are Red, Violets are Blue

Amber opened the door and quietly sneaked in. It felt warm and humid. She could see different flowering shrubs and plants around. But she knew those weren't what she had come looking for.

That summer, Amber's parents had rented a cottage at a hill-station. It was a small town, quaint and picturesque. Their neighboring cottage belonged to an old lady, Mrs. B., who grew many different flowers in her garden and greenhouse. She sold these to the local florist. Amber had been captivated by a particular flower, pale pink with an exquisite scent. She had never seen or smelled anything like it before. No one else seemed to know anything about it either. Amber had even tried a few times to ask her unsociable neighbor about it but had got no answer, not even a name. So, Amber had to settle for buying the mystery flowers whenever available at the florist.

The holiday was almost over. Amber and her family had had a pleasant time but the mystery of the flowers bothered her. The last night of their stay, Amber lay tossing and turning in her bed. She couldn't sleep. She got up and went to the window. The summer night was quiet except for the chirping of crickets. A full moon was rising over the horizon. It was reflecting at odd angles over the glass roof of the neighbor's greenhouse. A little breeze blew in gently through the window. It brought along a very mild scent but Amber instantly recognized it. It was from those flowers, the mystery flowers.

Suddenly, she made up her mind. She looked over to the other bed in the room. Her sister was fast asleep, snoring softly. Still in her pajamas and bedroom slippers, Amber slipped quietly out of the room. Nobody in the house stirred. She tiptoed her way downstairs and quietly slipped out of the house. She stole down the road in the moonlight. Everything was still.

With a quick glance all around, she carefully opened the gate and entered her neighbor's garden. There were a few plants in flower beds there. Amber could tell right away, none of them was her mystery flower.

Quietly, she went to the back of the garden. The greenhouse door was closed. She tried it and to her joy, the handle turned in her hand and the door opened with a gentle creak. She went inside. It felt warm and humid but there it was again, that fragrance. She looked around. She could see more flowering bushes with different flowers. She walked around trying to find the mystery flowers.

Then Amber noticed an old curtain that had closed off a corner of the greenhouse. With a slightly hesitant hand, she drew back the curtain. Such an overpowering whiff of fragrance hit her, that for a moment, she couldn't breathe. Then she breathed in deeply to fill her lungs with that fragrance.

Before her was a shrub in a pot. It was a fairly big plant, with small, oval-shaped green leaves and the prettiest white

Natasha Dighe, New Jersey

flowers. It was the same fragrance and similar flowers but these were white not pink. Big and beautiful with tender petals, they looked like pure white stars reflected on the deep green sea of leaves. And their fragrance! It was absolutely amazing, especially since the flowers were fresh, still on the plant. As Amber breathed it in, it seemed to fill her whole body. Mesmerized, she reached out her hand.

A sharp prick on her finger brought her back to reality as she realized that the plant had thorns, sharp thorns that gleamed white like the teeth of a beast in the moonlight. A few drops of blood trickled from her finger. Just then Amber heard a sound. Someone was coming. She hurriedly hid behind a big bush.

It was old Mrs. B. Amber wondered apprehensively if she had been seen or heard and was now about to get caught looking very suspicious standing in the neighbor's greenhouse at midnight. But the old lady seemed to be in her own world as she came along muttering, 'Full moon, feeding time.' Amber looked on, hidden from view. Mrs. B. was heading in her direction. But Amber was relieved when she went straight to the plant with the white mystery flowers instead of where Amber was hiding. Standing before the plant, Mrs. B. fished something out of her pocket and held it in her hands. Amber watched on in surprise, as she saw Mrs. B. holding a small penknife with which she proceeded to prick her own finger and let a few drops of blood fall onto the soil. Then, putting the pen-knife away, the strange old lady stood before the plant, smiling. Soon, Amber noticed something strange happening. The flowers began to change color. Right before her eyes, the white flowers turned a bright red.

Seeing this, Mrs. B. asked the plant in surprise, "My old blood only turns you pink. Whose fresh, young blood have you been drinking?"

Amber cast a horrified glance at her pricked finger. While the old lady was busy observing the flowers and fussing over the plant, Amber quickly and quietly made her way out, careful to stay in the shadows. Once she was out of the greenhouse, she hurried back as fast as she could till she was safely back in bed, with her sister still snoring in the bed next to hers.

The family left for home the next day. Amber's mother asked her if she wanted to buy those pink flowers that she loved. Amber politely refused, but she didn't tell her mother that the mystery flowers would not be pink this time but blood red.

दुसरा चहा

रोज सकाळी साधारण सहा सव्वासहाने जाग येतेच. रात्री झोपेपर्यंत बारा वाजलेले असतात, तरीही. पण आता ही नित्याचीच सवय झाली आहे. माझ्या आधीच आई-बाबा उठलेले असतात. आईने सकाळचा पहिला चहा देखील करून ठेवलेला असतो. जो तो आपापला चहा पिऊन घेतो. थोड्या वेळानंतर आंघोळपांघोळ करून सात-साडेसात होत आले की, दुसरा चहा येतो.

यावेळी आई-बाबा आणि मी असे थोडेसे निवांत झालेलो असतो. सकाळच्या एकदम प्रसन्न वेळी खूप छान गप्पा होतात. आई-बाबांच्या प्रकृतीची चौकशी होते. आणि त्यांनाही काही बोलायचे असते, दिवसभराच्या कामाच्या धामधुमीत असा निवांतपणा परत मिळत नाही. बऱ्याच वेळा त्यांच्या अनुभवांचे प्रसंगही ऊर्जा देऊन जातात. धावत्या जगाकडे पाहण्याचा स्थिर दृष्टीकोन मिळतो. 'कष्टातील आनंद' कसा शोधायचा, याचा जणू अगदी कमी वेळात परिपाठच मिळत असतो. असो.

तर हे सगळे घडते, ते अगदी सकाळच्या मंगलमय क्षणी आणि दुसऱ्या चहाच्या वेळी.

'चहा' हे खरेच अमृततुल्य आहे. संपर्कपेय आहे. चहा नसता तर खरंच काय मिळालं नसतं, हे कधीच कळलं नसतं. तर असा हा 'चहा' माझा जीव की प्राण आहे.

पण तो सौभाग्यवर्तीना मात्र आवडत नाही. परंतु घरात आल्या नंतर तिने हे चहाचे गुन्हाळ आणि त्यावर ह्जोणारे पुराण पढिले. त्या नंतर मात्र ती ही अधूनमधून चहा घ्यायला लागली. ती साधारण थोडीशी उशिरा उठते. म्हणजे माझ्या 'दुसऱ्या चहा'च्या वेळेपर्यंत.

तिचे तोंडधुणे होत आले की, मीच तिला विचारतो, "अगं, तुझ्यासाठी चहा टाकू का?" त्यावर तिचे उत्तर, "राहू द्या!" (यात तिच्यासाठी काम वाढेल, हा भाव असतो) मीच देते करून तुम्हाला." मी निरुत्तर होऊन वर्तमानपत्र चाळत बसतो. नि थोड्या वेळानंतर दुसरा चहा सौभाग्यवर्तीसह.

आता बोलायचं कमी आणि ऐकायचं जास्त असतं. आणि अधूनमधून दुसऱ्या चहाची स्तुती. पण या अगदीच थोड्या वेळात दिवसभराचे सगळे नियोजन होऊन जाते. म्हणजे ऐकून पूर्ण होते!

आता केवळ करायचे शिल्लक राहिलेली असते. त्यातही एखादी गोष्ट 'हो माझ्या लक्षात राहिल, मी करेण', असे म्हणण्याचा सुरुवातीला प्रयत्न केला. पण नंतर नंतर प्रचिती येत गेली की, आपल्या काही लक्षात राहत नाही. ज्याची उजळणी ती बिचारी लगेच कधीही करून देत नाही. त्यासाठी ती दुसऱ्या चहा पर्यंत थांबलेली असते. तिच्या संयमाचा मला सदैव कौतुक आहे.

तिच्या खरंच कुठलीही यादी न करता सगळ्या गोष्टी लक्षात राहतात. आणि मी यादी करून देऊनही विसरतो. पण 'मला तू माझ्यावर रागवलीस की, चहा सोबतचा कुरकुरीतपणा वाढतो', असे सांगायचे असते. पण एवढ्या वर्षांच्या सहवासात ते कधीच जमले नाही.

'दुसरा चहा' गमावण्याची भीती! बाकी काही नाही...

पण ती नित्यनेमाने दुसरा चहा करत राहिली. आता मुले देखील मोठी झाली आहेत. ती चहा घेत नाहीत. पण अधूनमधून मुलगी मात्र दुसरा चहा करून देते. आणि आमच्या गप्पात सहभागी होते. खरंतर मला तिची मदतच होते. थोड्या शिब्या कमी बसतात ना! आणि तिचा मला वाचवण्यावर नेहमीच अधिक भर असतो.

मग सौभाग्यवती कामाला निघून जातात. आणि मुली सोबतच्या गप्पा वाढायला लागल्या. तिलाही खूप सांगायचे असते. बाबा सगळ्यांत जवळचा आणि पहिला मित्र असतो ना!

मग मी तिच्यासोबत दुसरा चहा घ्यायला लागलो. चहाच्या कपात वाढले असतात, असे ऐकलं होतं. पण मला सातत्याने संबंध आयुष्यभर चहासोबत उत्तरे आणि प्रेम मिळत गेले.

आयुष्य ओसरत गेले. निवृत्तीला आलो. दुसरा चहा सुरूच होता. पण एव्हाना सून आली होती.

हेमंत पोहनेकर, संभाजीनगर

तिच्यासोबत पहिल्यांदा दुसरा चहा घेतला. आणि 'बाबा', 'आजोबा' किंवा 'सासरा' म्हणून वागण्यापेक्षा 'नातवा' प्रमाणे वागायला लागलो.

त्याचे श्रेय तिलाच. आता दुसऱ्या चहाच्या वेळी मी बोलत असतो आणि ती ऐकत असते. असे 'जीवाचे कान' करून ऐकणारा श्रोता मला पहिल्यांदाच मिळाला होता.

'संयम, धीर, शांत स्वभाव हा सगळ्या मुलींनाच मिळतो कसा?' हा मला कायम पडलेला प्रश्न होता. ज्याचे सुरुवातीला मी उत्तर शोधण्याचा प्रयत्न केला देखील. पण नंतर नंतर लक्षात यायला लागले की, तो देह धारण करून आपली आयुष्यभर वेगवेगळ्या रुपात सोबत करत आहे, एवढेच पुरेसे आहे.

जीवनात आई, सौभाग्यवती, कन्या आणि आता सुनबाई अशी सगळीच नाती उलगडताना अनुभवायला मिळाली. ती केवळ 'दुसऱ्या चहा'च्या वेळी..

नाव महत्वाचं असतं!

पूनम छत्रे, पुणे

Rich Aromatic Pearly-white Rice served with Sunshine Yellow Dal, topped with a spoonful of rich ghee and a dash of lemon- पदार्थाचं नुसतं वर्णन वाचूनच तोंडाला पाणी सुटलं ना? हा पदार्थ कोणता आहे माहितेय? अहो, आपला रोजचा 'वरण-भात'! कपाळावर हात मारून घेतलात ना?]] हीच तर महती आहे नावाची! आपल्याकडे महाराष्ट्रात पदार्थांचं केवढं वैविध्य आहे! डावे, उजवे, मधले (पानातले पदार्थ हां), वाटीतले, गडूतले, आधीचे, नंतरचे... पण यातल्या काही अत्युच्च पदार्थांनी नावं म्हणजे... आजच्या भाषेत सांगायचं तर अगदीच 'put off' करणारी आहेत!

मी हे असं म्हणल्याबरोबर तुमच्या मनात एक पदार्थ हमखास आला असणार आहे – अळूचं फतफतं! अळू शिजल्यावर 'फतफत' आवाज करतो म्हणून ते फतफतं- मला, तुम्हाला, सगळ्यांनाच या शब्दाची युत्पत्ती ठाऊक आहे. बहुतांश लोकांना हा पदार्थ आवडतो देखील... पण ते नाव! एखाद्या उत्तम पदार्थाचं नाव जास्तीत जास्त किती अनाकर्षक असू शकतं त्याचं हे साक्षात् उदाहरण आहे- अळूचं फतफतं!! मी लहान होते, तेव्हा घरात अनेकदा हे व्हायचं, लग्नकार्यात तर हमखास जिलबी-मसालेभात-बटाट्याची भाजी आणि हे फतफतं असाच बेत असायचा. त्यामुळे पदार्थ नवा नव्हता, पण त्याच्या या नावामुळे त्याच्याबद्दल कधी आस्थाही वाटली नाही. आस्था वाटली नाही, म्हणून तो कधी आनंदाने, उत्साहाने खाल्लाही गेला नाही. मग हळूहळू वय वाढलं, चव 'डेव्हलप' झाली तसं जाणवलं की हा पदार्थ 'ऐकू येतो' इतका काही वाईट नाहीये. शिजवलेला, मिळून आलेला अळू, त्यात आंबट चुका, भिजवलेले शेंगदाणे आणि डाळ (अहाहा!), भाजी मिळून यावी म्हणून त्याला लावलेलं डाळीचं पीठ, मधूनच तोंडात येणारा एखादा हिरव्या मिरचीचा तुकडा... गरमागरम अळू आणि पहिल्या वाफेचा साधा पांढरा भात आणि वर साजूक तूप! जगातला बेस्ट मेनु आहे! पण हा माईलस्टोन किती उशीरा येतो... 'फतफतं' या नावालाच आधी अडखळायला होतं. हा पहिला प्रचंड मोठा अडसर दूर करता आला तरच हे स्वर्गसुख पदरी पडतं. आता आपल्या घरी ही भाजी होत होती, मोठ्यांच्या धाकाने आपण पानात पडेल ते (कुरकुर करत का होईना) खात होतो, म्हणून आपण चव तरी घेतली. पण या कशातरीच नावामुळे कित्येक नवखे लोक फतफत्याच्या वाटेलाच गेले नसतील, त्याच्या सुंदर चवीला आणि अप्रतिम 'टेक्स्चर'ला मुकले असतील, त्यांचं काय? माझ्या म्हणण्यात तथ्य आहे की नाही? आहे. तेच!]

आता वर लग्नकार्याचा विषय निघाला आहे, तर त्यातलाच एक असाच अत्यंत बंडल नाव असलेला एक अत्यंत आवडता पदार्थ- मट्टा! मट्टा म्हणलं की वर्गातले मास्तर एखाद्या गरीब बिचाऱ्या विद्यार्थ्यांचा कान धरून आख्ख्या वर्गासमोर त्याच्या बुद्धीचं माप काढत ओरडत आहेत हेच चित्र डोळ्यासमोर येतं! कुठे तो पांढराशुभ्र, जर्सा आंबट, जरासा गोड, आलं-मिरचीचं वाटण आणि कोथिंबीरीची पखरण असलेला, कार्यालयातल्या बंपर जगामध्ये काठोकाठ भरलेला गारेगार, फेसाळलेला अप्रतिम मट्टा... आणि कुठे हे एखाद्याची अक्कल काढणं! काही कर्मेंडिझन तरी आहे का? आं? म्हणजे नेमक्या कशाला मट्टा म्हणताय आणि कोणाची व्हॅल्यू कमी करताय? आणि का? हां, आजकाल यालाच 'मसाला ताक' म्हणून खपवतात हां. पण त्याला 'मट्ट्या'ची चव नाही. त्यात जिरं, शेंदेलोण, पादेलोण घालून मट्ट्याचा पार रस्सा करून टाकलाय! या मट्ट्यासाठी काहीतरी त्याच्या स्टेटसला साजेसा मस्त शब्द शोधायला हवा.

आता हा सीन डोळ्यासमोर आणा- कडक उन्हाळ्याचे दिवस आहेत, तुम्ही काही अपरिहार्य कारणांमुळे घराबाहेर पडला आहात, कामं करून, दमूनभागून, घामेघूम होऊन तुम्ही घरी आल्या आल्या आई म्हणते, "दमलास ना बाळ? थांब हो, मी तुझ्यासाठी नाचणीची आंबील आणते." लागली ना ठेच? माठातलं गार पाणी नाहीतर गेलाबाजार कोकम सरबत किंवा पन्हाची अपेक्षा असताना व्हॉट इज थिस आंबील? याईक्स! कसलं बोअर नाव आहे हे. काहीतरी आंबूस, आंबट, अंगावर काटा आणणारं काहीतरी वाटतं. हे नाव ऐकल्यावर 'क्या बात है! आंबील! एक नाही, दोन ग्लास आण' असं उत्साहाने कोण म्हणेल? नावाला महत्त्व असतं हो. बाय द वे, नाचणीला सध्या फारच बरे दिवस आले आहेत. तिच्यात लोह आहे, कॅल्शियम आहे, लो कॅलरी आहे, वेट लॉससाठीही परिणामकारक आहे वगैरे वगैरे. त्यामुळे तिची सुंदर, आकर्षक इंग्रजी नावं सध्या चर्चेत आहेत. 'रागी सूप', 'रागी मॉल्ट', 'फिंगर मिलेट रेसिपीज' वगैरे. त्यामुळे का होईना, पण लोक नाचणीकडे वळलेत, हे काय कमी आहे? पण प्लीज नोट, त्यासाठी तिलाही पाश्चिमात्य लहेजा पतकरावा लागलाय!

तुम्ही खानदेशी 'बिबड्या' खाल्ल्या आहेत? अतिशय ऑसम लागतात चवीला. या बिबड्या करण्याची पद्धत लांबलचक आणि अतिशय कष्टप्रद आहे. पण तळलेली 'बिबडी' इतकी खुसखुशीत लागते की काय सांगू? एकच खटकतो- 'बिबड्या' हा शब्द! इतक्या अवघड, कौशल्यपूर्ण पदार्थासाठी हा असा शब्द का? सेम विथ 'मासवडी'!

शुद्ध शाकाहारी आणि एकदम खमंग असलेल्या या वडीत 'मास' आल्यामुळे पहिल्यांदा ऐकलं की चरकल्यासारखं होतं, होतं की नाही?

अर्थात, आपल्याकडे पीयूष, चंपाकळी, पंचामृत, आम्रखंड, रंजका वगैरे खास नावं असलेले पदार्थही आहेतच, पण मोजकेच. आपण मराठी लोक फारच रोखटोक असल्यामुळे 'जे आहे ते' या न्यायाने 'रव्याचे लाडू', 'कारल्याची भाजी', 'ताकातला चाकवत' अशी स्पष्ट नावं पदार्थांना देतो. त्यात सौंदर्य कमीच. खरी सुंदर नावं असतात बंगाली पदार्थांची- राजभोग, संदेश, खीरमोहन, रसकदम, चमचम- वावावा. खरंतर या सगळ्याच पदार्थांमध्ये फक्त पनीर आणि साखर वेगवेगळ्या पद्धतीने वापरलेले असतात. पण नावं काय शाही! एकदम थाट. त्यामुळे बाकी काही नाही, तर कुतुहल वाढतं, आपोआप दोन 'अंगूर' तोंडात जास्त टाकले जातात. असं आपल्या पदार्थांचेही झालं पाहिजे. 'बेटा, मैने तेरे लिए 'फिरनी' बनाई है'चं ग्लॅमर काहीही झालं तरी 'बाळा, तुझ्यासाठी किनई 'तांदळाच्या रव्याची खीर केलीये'ला नाहीच येत. पटतंय ना?

तर, मुद्दा कायये, की असे अनेक पदार्थ असतील... नाव अगदीच ओबडधोबड असलेले, पण चवीला एक नंबर. कोणी हेही म्हणेल, की 'नावात काय आहे? चवीशी मतलब!' १०० टक्के सत्य. पण, कसं आहे, की पदार्थ तोंडात जाण्याआधी तो डोळ्यांना दिसतो, आणि तो डोळ्यांना दिसण्याआधी कानाला ऐकायला येतो. थोडक्यात काय, की पदार्थाचं नाव आधी कानाला आवडलं, तर आपोआप डोळे त्याच्याकडे वळतील आणि मग यथावकाश 'रसनातृप्ती'ही होईलच. म्हणूनच मी म्हणते, नाव महत्वाचं असतं.

तर, आजपासून मी अळूच्या फतफत्याला त्याला न्याय देईल अशा नव्या नावाने हाक मारणार आहे- 'मखमली अळू!! तुमचं काय? :)

Mangala Tata, California

**YOUR CHILD WILL LEARN DHARMA AS
A LESSON FOR LIFE, NOT AN EXAM.**

Preschool and Afterschool Program
to support the holistic learning and
development of your children.

Time: 1.5 hours morning **OR** afternoon **Year-long blended program:**
To develop motor, cognitive, linguistic skills & promote social development of children

Call Now

www.aum.school/VirtualSchool

1-281- 944-5609

virtual@aum.school

Aum School Initiative: An Interview with MCF team

Q: Many Hindu children are confused by their religion and some may even turn away. It seems to be brought about by their incomplete understanding of Sanatana Dharma, an overabundance of anti-Hindu half-truths in every kind of media, college campuses, etc. So how does Aum work to inculcate in children an appreciation of the universal Dharmic values?

“It takes a village to raise a child”. Being in the Bharat’s ecosystem, such villages are provided to the children through their extended families, communities. In the USA, parents have to consciously create that village for their children. We believe Aum school is such a village, and goes one step further to give sanskars and Dharmic values through our curriculum and activities but also have an equal emphasis on academics too for our youth

Q: How does the Aum curriculum help children develop an understanding and practical applications of Dharma in their life in the US?

Our curriculum is developed by experienced and passionate volunteers where emphasis is on imparting knowledge. We have subjects like Yoga, Sanskrit, Dharma, Heritage and electives as regional languages like Marathi, Hindi and Vedic math. Regional language focus is to obviously learn to read and write and expose them to rich literature in the local languages

Q: What is unique about Aum schools?

Aum Education Society of America, a non-profit organization, fills the need for Dharmic values in early childhood and elementary education by designing a curriculum integrated with mainstream subjects. We are a group of lifelong volunteers working in Hindu-American community organizations who want to provide families a school where children learn Dharmic values along with academic excellence. We envision our students becoming tomorrow’s leaders, serving our community, our country, and all of humanity with these Dharmic values.

Q: Hindu societal structure of caste is getting a lot of attention and young children here are disturbed by these caste divisions. How can Aum teach the principles of Hinduism and differentiate the negative social aspects?

We at Aum school believe in drawing a longer line to make another line short. Similarly there is abundance of richness in Hindu Dharma which students can learn and enrich that they themselves are equipped enough to understand the right and wrong. Our students are young and we try to give them knowledge and empower them to form their own opinions without outside biases.

Q: Children generally start with the first tier of faith –

stories about Hindu Gods, so how does Aum link them to the universal/philosophical principles of Dharma?

At Aum school we believe that we are a great heritage and have a great legacy of storytellers, so we include it in the syllabus. We integrated stories of our Deities, Bhagwans, itihisas (Ramayana, Mahabharata), Panchatantra and so on to highlight the importance of moral values, following up our culture and heritage no matter where you reside and Dharma. As a Hindu we believe in universal principles such as ‘Vasudhaiva Kutumbakam’, ‘Sewa parmo Dharma - Serving the society’, and ‘Divinity is all encompassing - respecting all living beings’. We teach these principles to our students through an abundance of stories.

Q: US schools teach, starting at the kindergarten level, human values such as liberty, justice, equality, empathy, does Aum use these concepts in their lesson plans?

Aum school has developed a structured syllabus which focuses on above human values and our syllabus teaches these principles through discussion, stories, hands-on activities and enactments. Stories used for this syllabus are from our Itihis, Puranas and Panchatantra.

Q: What is Aum school and what is its mission statement?

Our vision is to become a world class institution in school age education rooted in Sanatan Dharma. We thrive to accomplish this vision through developing our unique curriculum, establishing school across the nation and training our teachers to effectively deliver the contents

Q: What was the inspiration behind starting this school?

We see a lot of other faith based schools but unfortunately as of today we see only Sunday schools where students are exposed to our Hindu culture and values. Aum school saw this as an opportunity but more than that the need of the hour to have a mainstream school which can deliver academics as per the grade level along with Dharmic values integrated in the curriculum.

Q: What is unique, programs - preschool and after school, curriculum,

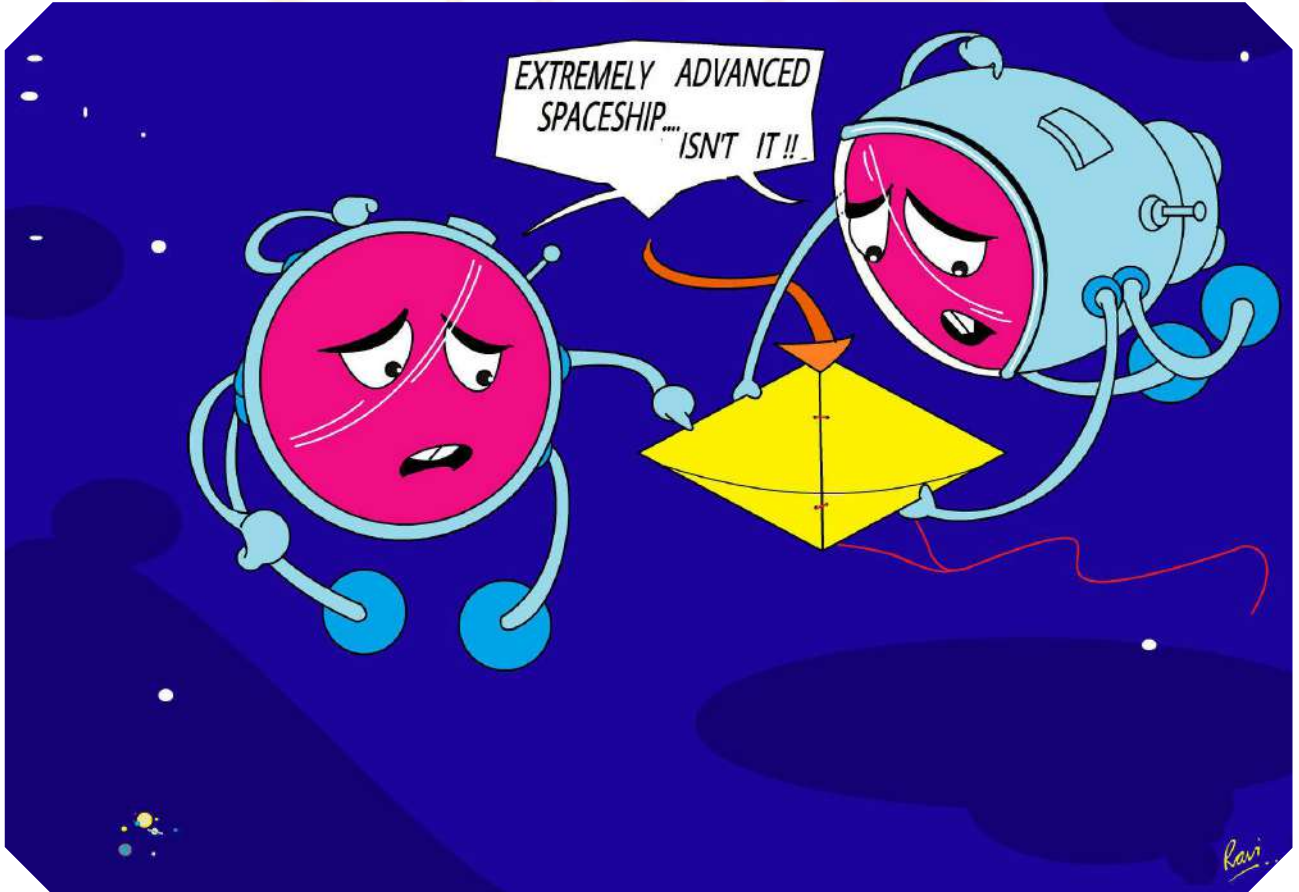
We have 2 unique programs – Preschool and prekindergarten programs where we have developed a blended syllabus for our young and curious minds where they learn not only about English, math, history and sciences but also learn about our culture, festivals, Universal values through discussions,

hands on arts and crafts, yoga, Sanskrit, shlokas and bhajans. At this impressionable age we want to give kids full exposure to kids to our rich culture and heritage.

Our Afterschool enrichment program, which is designed for grades K-5 we have selected core and elective subjects. Our core subjects consist of Yoga, Sanskrit and Dharma and Heritage. We want our students to learn and understand the benefits of yoga, which are not just physical, but mental too as in this day and age where there is lots of distraction, mental health is equally important for any age group. Sanskrit and Dharma and Heritage talks about our festivals, temples and it's architects, our Ithihasas to name a few and about Bharat's rich heritage not just the current Bharat but the land which has thousands of years of legacy.

Q: How are the teachers trained?

Aum school has collaborated with many other non profit educational organizations to train our teachers in subject matter. Our teachers earn credits for Early childhood education, Yoga, Sanskrit, Vedic Math and Hindu studies to deepen their knowledge and techniques which will come in handy when they are teaching to their students. We have collaborated/ partnered with Yoga Bharati for "how to teach yoga to young students" Sanskrit Bharati for "written and spoken sanskrit" Council for creative education, Finland for "Early Childhood Education" Hindu University of America for Hindu studies. We continue to partner with different educational institutes to empower our teachers with knowledge and techniques.

दिव्याखाली अंधार

संध्या (सामंत) सावंत, ठाणे

“यंदासारखी दिवाळी कधी आली नसेल; ना कधी अशी ती पुन्हा भविष्यात यावी” हे वाक्य गेल्यावर्षीचं नाही का! हा सण कोरोना कहरात गेला असला तरी पुढचा सण आपण नक्कीच दरवर्षीप्रमाणे साजरा करू असं मागच्या वर्षी प्रत्येकजण दुसऱ्याला धीर देण्यासाठी म्हणत होतं...पण ही दिवाळी सुद्धा अशीच कोरोनाच्या सावटातली.आज खरा अंधार कोरोनाचा आहे. तो अंधार दूर करणे, हीच खरी दिवाळी. म्हणजेच काय तर दिव्याखाली अंधारच.

काही हजार वर्षांच्या इतिहासात भारतीयांनी सण आणि उत्सवांमध्ये नेहेमीच कालोचित बदल केले. समाजसन्मुख गणेशोत्सव, गुढी पाडव्याच्या भव्य मिरवणुका, स्वरमयी दिवाळी पहाट.. ही सारी या बदलांची उदाहरणे आहेत.

करोनाने उच्च मध्यम व मध्यम वर्गाच्याही पोटाला चिमटे काढले मग कष्टकरी, श्रमिक, मजुरांचे हाल काय सांगावे ? कोरोनाचे संकट काय कमी होते त्यात आलेले तोतके वादळ त्याने तर कोकणातील कित्येकांचे आयुष्यच उध्वस्त केले. त्यात यंदाचा मोसमी पाऊसही विक्रमीच. तो लासदायकही ठरला. मुंबईची तुंबई हा आता विनोदाचा भागही राहिला नाही कारण सगळीकडेच तिच परिस्थिती. बांधकाम जगतातील जो काही विकास आपण बघतो त्यामुळे सर्वत्र रोषणाई, दिव्यांचा झगमगाट तर आपण बघतो पण निसर्गाचा झालेला न्हास आणि बांधकामांमुळे होणारे पूर आणि त्यामुळे होणारे सामान्यांचे नुकसान म्हणजे दिव्याखाली अंधारच नाही का?

दीपावली हा संस्कृत शब्द आहे. आपल्यापैकी कोणी प्रकाशित झाला आहात तर कोणी अद्याप न्हायचे आहेत. पण प्रत्येकामध्ये प्रकाश देण्याची क्षमता आहे. दीपोत्सव भारतात सर्वत्र साजरा होतो. या सणाला घरात व घराबाहेर तेलाचे लहान दिवे लावले जातात. उंच जागी आकाशकंदिल लावला जातो. भारतीय कॅलेंडर नुसार हा सण कार्तिक महिन्याच्या अमावस्येला साजरा केला जातो. हा सण ज्ञानाचा (प्रकाश) अज्ञानावर(अंधकार) विजय म्हणून प्रतित होतो. म्हणून दिवाळी हा प्रकाशाचा सण आहे असेही म्हणतात.

अनेक लोकांची अशी श्रद्धा आहे की, चौदा वर्षांचा वनवास संपवून रामचंद्र सीतेसह अयोध्येला परत आले, ते याच दिवसांत. त्या वेळी अयोध्येतल्या प्रजेने दीपोत्सव केला आणि तेव्हापासून हा उत्सव दर वर्षी सुरू झाला. दिवाळीच्या उगमासंबंधी अशीही ऐतिहासिक कल्पना आहे ती अशी की, सम्राट अशोक यांच्या दिग्विजयाप्रित्यर्थ हा महोत्सव सुरू झाला. दुसरी कल्पना अशी की, सम्राट चंद्रगुप्त विक्रमादित्य यांच्या राज्याभिषेक समारंभात जो दीपोत्सव करण्यात आला, तोच पुढे दर वर्षी साजरा करण्याची प्रथा पडली. भारतीय वाङ्मयात दीपावलीचे उल्लेख अनेक भिन्न भिन्न नावांनी आले आहेत. वात्स्यायनाच्या कामसूत्रात यक्षरातीनामक उत्सव म्हणजे दीपालिका उत्सव होय. श्रीहर्षाच्या नागानंद नाटकातील दीपप्रतिपदुत्सव म्हणजे दीपावलीचाच उत्सव आहे. नीलमतपुराणात यालाच दीपमाला उत्सव असे नाव दिले आहे. ज्ञानेश्वरी आणि लीळाचरित या ग्रंथांतही दिवाळी हा शब्द अनेकदा आढळतो. हा सगळा वाचनात आलेला भाग, तसंच कुठेतरी असेही वाचनात आले की बुद्धानी ८४००० वचने प्रस्तुत केलीत म्हणून सम्राट अशोकाने ८४००० हजार बौद्ध स्तूप बांधले. हेच औचित्य लक्षात घेऊन अशोकाने कार्तिक अमावस्येला जागोजागी दिपमाला आणि पुष्पमाला अलंकृत केल्या. रत्यावर दुतर्फा दिवे लाऊन सजविले. ८४००० हजार स्तूपप्रमाणे अशोकाने ८४००० दिपही प्रज्वलीत केलेत.हे पर्व सतत सात दिवस चालले. भिक्कु आणि उपासकाना धनाच्या रूपात दान देण्यात आले. तो दिवस दीपावलीचा धनोत्सवोदशी म्हणून साजरा केला गेला. कारण अशोकाने आपला संपूर्ण खजिना धम्मासाठी दान केला होता. श्रीलंका आणि इतर ठिकाणीही त्या सुमारास साजरे केले जातात. म्हणजेच काय प्रत्येकाची वेगळी कथा. धर्म, विश्वास किंवा जागा बदलली की कथा बदलली. किंवा जे आपल्याला वर्षानुवर्षे सांगण्यात आले तेच आपण मानले आणि पुढे नेले. कोण खरं कोण खोटं कोणीच सांगू शकत नाही म्हणजेच काय दिव्याखाली अंधार!

सारासार विचार करता, सण म्हणजे काय आनंद साजरा करणे. आणि मानवाचा विकास हा कृषीसंस्कृतिनेच झाला. म्हणजेच जेव्हा शेतीतल्या पिकातून आनंद मिळत गेला किंवा शेतीस उपयोगी जनावरांशी निगडित आणदोस्तव साजरा केला गेला. हे सारासार विचार करता पटण्यासारखे आहे. महाराष्ट्रच बघितला तर शेतीप्रधान राज्य आहे तसेच गाई, गुरे, जनावरे यांनाही प्रत्येक घरात महत्त्वाचे स्थान आहे. गाई तसेच इतर जनावरांबद्दल कृतज्ञता दाखवण्याचा दिवस म्हणजे वसुबारस, म्हणजेच दिवाळी सुरू होण्याचा पहिला दिवस! पावसाळा संपून नवी पिके हाती आल्यानंतर हा सण येत असल्याने हा शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने कृषिविषयक आनंदोत्सवही आहे, तर सुख-समृद्धीचा उत्सव म्हणून व्यापारी,

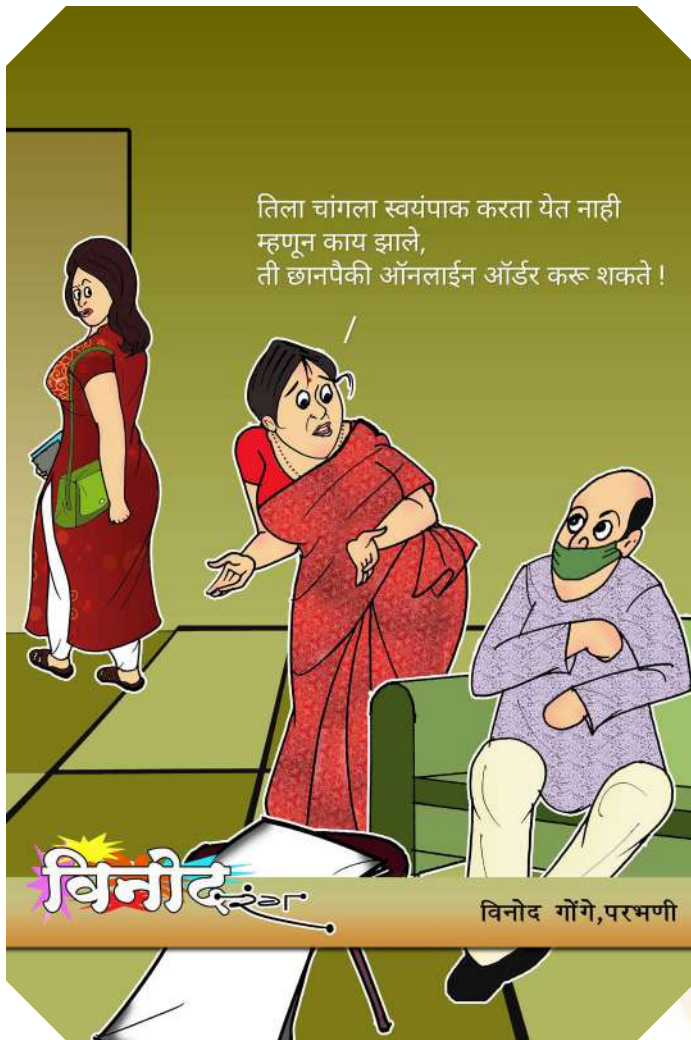
उद्योगपतींसह सर्व स्तरांतील लोक या सणाचे हर्षभराने स्वागत करतात. प्रत्येक सण, वार आणि उत्सव हा शेतकऱ्यांशी आणि त्याच्या शेतीशी निगडित आहेअसे मला वाटते.

श्रावणामधला प्रत्येक वार, त्याची पूजा हे सारे शेतीशीच निगडित आहे.शेतामधल्या धान्याचे मूषकापासून रक्षण करणारा साप हा शेतकऱ्यांचा खरा मित्र. या जीवलगा मिलाबद्दलची कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी नागपंचमीचा सण पूर्वी सर्व शेतकरी शेतात साजरा करत. बैलांना कष्ट न देता उत्पादित होणाऱ्या धान्यांपासूनचे अन्न ग्रहण करून शेत व बैल यांच्याविषयी आदर व्यक्त करणारा आगळावेगळा सण म्हणजे ऋषिपंचमी. केरळमधल्या ‘ओणम’ सणाला पूर्वी केवढे महत्त्व होते! तिथल्या नौकास्पर्धामध्ये शेतकरी त्यांच्या शेतातल्या उत्पादनांचा आनंद द्विगुणित करत.

अशी कित्येक उदाहरणे आहेत. आणि केवळ महाराष्ट्र नव्हे तर प्रत्येक राज्यातील असे सणांचे वेगळेपण हे शेतीशी निगडित आहे. पण आज सणांचे आवाजवी महत्त्व ते इतरांना दाखवण्याकरिता जास्त वाटते. आज महाराष्ट्रामधला बैलपोळा, दक्षिण भारतातला पोंगल आणि मध्य उत्तर भारतामधला वसंत पंचमी ह्या सणांचा अपवाद वगळता; एकही सण शेतकऱ्यांचा असा म्हणून आज कुठे दिसत नाही. अन्नदाता शेतकरी मुख्य प्रवाहातून बाजूला होत आहे. मग हा सगळा दिव्याखालचा अंधार नाही का?

Vinita Mohite, Issaquah, Washington

Legends Related to Dhanteras

Dhanteras marks the first day of Diwali (Deepavali) celebrations in India. It usually comes 1-2 days before Diwali. It is celebrated on the 13th lunar day of Krishna Paksha (dark fortnight) in the Hindu Calendar month of Kartik. Dhanteras is also called DhanaTryodashi or Dhanvantari Tryodashi. The word Dhanteras is derived from 'Dhan' meaning wealth and 'Teras' meaning thirteen.

Rituals

Various rituals and traditions are followed on Dhanteras. Houses and surroundings are cleaned and whitewashed or painted if needed. Women decorate their homes with clay lamps, brass or copper lamps, hanging lights and pendant lamps. Usually 13 diyas (lamps) are lit in and around the house. Colorful traditional rangolis (Kolams in South India) are made at the entrance. Decorative door hanging called 'Toran', usually made of mango leaves and marigold flowers, is tied on the entrance gate. Toran can also be made of fabrics or metals. Small footprints (symbolic of the entry of Goddess Lakshmi into the house) are made with rice flour and vermilion (kumkum) from the entrance door to the Puja room to welcome the Goddess. Readymade footprints can also be pasted on the floor. Sweets and snacks are prepared.

As per the Shubh Muhurta usually during pradosh kaal or evening, puja of Goddess Lakshmi along with Lord Ganpati is performed. Lord Kuber, the treasurer and guardian of wealth, is also worshipped. Sweets (bought or made at home) are offered as Nivedya (Prasad) to the deities. In Maharashtra people follow the custom of lightly pounding dry coriander seeds with jaggery and offering it as nivedya. In South India cows are adorned and worshipped on this day. South Indian women (especially in Tamil Nadu) make 'marunthu' (means medicine) on the eve of Dhanteras which is offered as Prasad to the Goddess and also eaten by family members. Villagers worship cattle and feed them with jaggery and fodder on Dhanteras. It is considered auspicious to purchase precious metal (gold or silver) on Dhanteras. So women buy gold or silver ornaments or utensils (preferably silver) or coins made of gold or silver for good luck and prosperity. Lamps are lit and kept throughout the night to ward off negativity and evil spirits.

Don'ts on Dhanteras Day

- Don't eat vegetarian food.
- Don't consume liquor or smoke.
- Don't speak ill of people.
- Don't trouble or harm anybody.
- Don't give money to anyone. Don't make any bill payments on this day.

Dr (Major) Nalini Janardhanan, Pune

-Don't pay back loans or borrow money on this day.

-Don't buy items with sharp edges, leather items, black things and items made of iron.

Legends

There are many legends and mythological stories connected to Dhanteras.

One legend is the appearance of Dhanvantari on this day. During the cosmic battle fought between Gods (Devas) and Demons (Asuras) they churned the ocean for Nectar (Amrit). Then Lord Dhanvantari, the physician of Gods and the incarnation of Lord Vishnu, came up from the ocean carrying a jar of Amrit (elixir for long life) So Dhanteras is also known as Dhanvantari Tryodasi or Dhanvantari Jayanti. Dhanvantari is also known as Sudhapani because he appeared from the ocean carrying nectar in his hands. Dhanvantari is the father of Indian Medical Sciences of which Ayurveda is our important contribution to the world. So the Indian Ministry of Ayurveda, Yoga, Naturopathy, Unani, Siddha and Homoeopathy decided to observe Dhanteras as the National Ayurveda Day. It was first observed on 28 Oct 2016.

Another interesting legend is about the 16 year old son of King Hema. He was doomed to die of snakebite on the 4th day after his marriage. But the story is about how the young man was saved by his clever wife. On the day he was predicted to die, the prince was not allowed to sleep at night by his wife. She laid out all her gold ornaments along with gold and silver coins in a heap and placed them at the entrance of their bedroom. The princess also lit numerous lamps and illuminated the palace. To keep her husband awake, she told him many stories and sang songs. That night Lord Yama, the God of Death, came there under the guise of a serpent to kill the prince. But his eyes got blinded with the dazzle of bright lights, ornaments and coins. As Lord Yama could not enter the room, he mounted himself atop the heap of ornaments and coins but still could not reach inside. Then he sat there listening to the stories and songs. He waited there the whole night and then quietly slipped away at the break of the dawn. Thus the princess saved her husband from his fate of death. So Dhanteras is also known as 'Yama Deep daan'. On this day lamps are kept burning all night as a respect to the Lord of Death. Lord Yama is believed to be pleased with the 'Yama Deep' ritual and would protect all family members from accidental or untimely death.

Goddess Lakshmi, the Goddess of Wealth, is believed to bring wealth, prosperity, health, peace, happiness and good luck to our lives. So on the day of Dhanteras, Lakshmi puja is performed and people also pray to Lord Dhanvantari and Lord Yama for health and longevity.

गंधयात्रा

मार्गशीर्ष महिन्यातील एका रविवारी मनात आलं की पलिकडील अंबाबाईच्या देवळात जाऊन देवीचे दर्शन घेऊन यावे. ठेवणीतली साडी नेसायला म्हणून कपाटातून काढली तर साडीच्या जरीचा वास साडीत ठेवलेल्या चंदनाच्या पुडीच्या गंधात मिसळून एक अनोखी प्रसन्नता मनावर शिंपडून गेला. मनात म्हटलं , ' अरे वा ! आजची गंध यात्रा सुरु झाली तर...

बिल्डिंग च्या बाहेर पडतानाच शेजारच्या घरातून तूप जिऱ्याच्या फोडणीवर मिरच्यांचे तुकडे परतण्याचा सात्विक वास आला. घरात होणाऱ्या साबुदाण्याच्या खिचडीची वर्दी सर्वापर्यंत पोहचवून आला. घराजवळच्याच बंगल्याचे मालक आज रविवार असल्याने निवांतपणे झाडांना पाणी घालण्याचे काम करत होते. त्यांचे माळीबुवा झाडांची छोटणी करत होते. बागेतली वाळलेली पाने एका कोपऱ्यात ढीग करून त्यांनी त्याची शेकोटी केली होती. ओल्या मातीचा गंध , त्यात ताजी ताजी फांद्यांची छोटणी केल्याचा हिरवा गंध आणि ह्या मिश्र गंधाला धुरकट वलय मिळाले होते जळणाऱ्या पाचोळ्याच्या धुराचे ..

ह्या 'धुरावासा' तून बाहेर पडता पडता अतिशय तीक्ष्ण असा फिनेलचा वास डायरेक्ट नाकात घुसला. डॉक्टरांच्या क्लिनिक मधल्या सफाई करणाऱ्या मावशींनी भरपूर फिनेल घालून लादी पुसायला सुरुवात केली होती. हा फिनेलचा वास म्हणजे एकदम आक्रमक. एकदम नाकात शिरायचे , मेंदूपर्यंत घुसायचे आणि मग साऱ्या इतर गंध जाणिव्यांचा नायनाट. ह्या फिनेलच्या झिणाझिण्यांना आव्हान देणारा एक मत्त , उग्र , बेफिकीर , रंगडा असा गंध मला खुणावत होता. "नक्कीच हा नागचाफा", मनात म्हटलं . पण नजरेस काही पडत नव्हता. नागचाफ्याचा गंध किंचित गोड , जरासा कडवट आणि एकदम रानातला . मोगरा , जाई , जुई , गुलाब ह्यांच्यासारख्या शहरीपणा नाही ह्याला.

'काय ग , रविवारी सकाळी साडी नेसून कुठे ?' असा प्रश्न पाठीमागून आला आणि पाठोपाठ लडिवाळ, बिलगून राहणारा गंध ! पहाते तो काय! माझी मैत्रीण तिच्या छोट्याश्या सोनलीला न्हाऊ माखू घालून, धूप, जॉन्सन बेबी पावडर च्या गंधात लपेटून बागेत जायच्या तयारीत उभी. धूप धुरीचा, जॉन्सन बेबी पावडर चा मृदू मुलायम सुगंध मनात अगदी कौतुक , लडिवाळपणा घेऊन येणारा , चेहऱ्यावर आनंद पसरवणारा आणि आता मोठ्या झालेल्या आपल्या मुलांच्या बालपणात आपल्याला अलगद घेऊन जाणारा ... त्या गोंडस वेळकाढू गंधातून स्वतःला मुश्किलीने बाहेर काढून, मैत्रीणीशी बोलून पुढे निघाले.

निरागस कोवळ्या गंधाच्या दुर्लईतून बाहेर पडते न पडते तोच दांडग्या आणि स्वतःकडे दुर्लक्ष करू न देणाऱ्या पेरूच्या गंधाने खोडकरपणा केलाच. शाळेत असताना खोडसाळपणा करत पेरू खाणाऱ्या शाळकरी मुलांची आठवण करून दिली. अननस, पेरू ह्यांचा गंध एकदम दांडगोबा असतो. त्यांना टाळून पुढे जाताच येत नाही. पेरू किंवा अननस विकत घ्यावाच लागतो.

पेरूच्या देशी गंधावर समोरच्या बेकरीत खरपूस भाजल्या जाणाऱ्या पावाच्या गंधाने आणि केक च्या गोडसर वासाने आक्रमण केले. बेकारीच्या पुढेच असणाऱ्या ऊसाच्या गुन्हाळातून ऊस चरकातून जाताना येणाऱ्या गरिगर गोडसर सुगंधाने गुन्हाळात लावलेल्या धूप-उदबत्तीच्या धुराशी हातमिळवणी करत मला खुणावले. पण मार्गशीर्षातील हलक्याश्या गारव्यात त्या गंधाला पुन्हा उन्हाळ्यात येईन असं सांगून निघाले.

पाहता पाहता मार्केटजवळ पोचले आणि लवंगी मिरच्यांचा झणका, गजऱ्याचा मोहक गंध, जिलबी, फरसाण , बटाटे वडे , भजी आणि चायनीज पदार्थांचा आक्रमक गंध ह्यांनी एक खमंग, भूक चाळवणारं एक जिवंत रसरशीत वातावरण तयार केलं होतं. ह्या साऱ्यात आज रविवार म्हणून लगबगीने चाललेल्या माश्याच्या पाटीच्या गंधाने न कळत माझा हात नाकाकडे गेला. म्हटलं , मला नकोस वाटणारा हा गंध आज कितीतरी मत्स्यप्रेमींच्या मनाला साद घालणारा आहे

पाहता पाहता देवळाजवळ पोहचले. देवळाच्या प्रवेशद्वारापासूनच विविध फुले , पत्ती , शेवंतीच्या फुलांच्या वेणीचा गावरान गोडसर गंध , उदबत्त्या , अत्तर , जरीच्या

श्रेया राजवाडे गोरेगाव , मुंबई

साड्यांना येणार खास जरीचा वास ह्यांनी सारं वातावरण व्यापून टाकलं होतं. देवीसमोर हात जोडले , डोकं टेकलं आणि चांदीच्या पादुकांवरील अष्टगंध आणि चंदन ह्यांच्या सुगंधाने मनात सात्विक आनंद निर्माण झाला. गाभाऱ्यातील धूप, उदबत्ती आणि तुपाच्या निरांजनाच्या सुवासाने साऱ्या चित्तवृत्ती शांत, प्रसन्न आणि संतुष्ट झाल्या. मन संतुष्ट झालं. चंदनाच्या सुवासाने सुरु झालेली माझी गंध यात्रा देवळातील चंदनी उदबत्तीच्या सुवासाने सुगंधाचे एक वलय पूर्ण करती झाली.

निष्पर्ण

मुग्धा माधव केळकर बडोदा
कसा मी ऐटीत दिमाखात होतो,
कसा रंग हिरवा मी मिरवित होतो,
कितीदा नहालो मी मस्त पावसात,
कितीदा पोळलो मी सख्त उन्हात,
कधी साहिला उद्रेक वादळाचा,
कधी सोसला आवेग वारीयाचा,
घालूनी साद रमलो खगां सव,
अजुनी मनी गुंजतो मधु कलरव,
किती पक्षी नाचले, खेळले अंगावर,
किती वसली, सजली घरटी शाखेवर,
किती युगुलांचे मी ऐकले प्रेमगीत,
किती पिले जन्मली मम कुशीत,
किती वाटसरू विसावले छायेत,
किती सांगूनी गेले अपुले गुपित,
कितीकांनी केल्या मजसंगे गुजगोष्टी,
किती जाहली मज सावलीत मोठी,
उरले न काहीच आता मजपाशी,
झुरतो मी रोज, होत खिन्न मनाशी,
नुरले पालव, नुरले मी पण,
गळले पानपानात अहंपण;
सलते मज आता हे पोरकेपण,
उरे मजपाशी माझे एकलेपण,
तरी आस बाळगून आहे उराशी,
कधीतरी पालवी फुटेल जराशी,
अंतरी कोरडी, असे वेडी, वांझ माया,
आटूनी ओल, झाली ही शुष्क काया,
जरी अंतरीचा आता सुखलाय गाभा,
तरी एकलाच मी *निष्पर्ण उभा*
निष्पर्ण उभा.

माझ्या आठवणीतल लग्न

प्रीती कोठावळे लॉस अँजेलिस, कॅलिफोर्निया

अमेरिकेत आल्यापासून तसे लग्न समारंभात जायचा योग फारच कमी आला. नेहमी भारतात गेले कि विचार करते कि यावेळी तरी कुणाच लग्न असाव. जेणेकरून मला, मुलांना दाखवता येईल की लग्न कसे असतात आणि सगळ्यात महत्वाच म्हणजे लग्नात सगळ्या नातेवाईकांच्या भेटी गाठीही होतात. प्रत्येक वेळी काही वर्षांनंतर भारतात गेले कि नेहमी मला संस्कृतीत आणि ट्रॅफिक मध्ये बऱ्या पैकी बदल झाल्याचा जाणवत. संस्कृती वेस्टर्न संस्कृतीकडे झुकलेली जाणवते व ट्रॅफिक मागाच्या भेटी पेक्षा जास्त झालेल वाटत. या भेटीतही अगदी तसच झाल. तसे कार्यालय आईच्या घरापासून काही फार लांब नव्हते पण ट्रॅफिक जास्त असल्यामुळे खूप लांब असल्यासारखे वाटले. कार्यालय खूपच छान होते, बाकीची सजावटही डोळे दिपून टाकणारी होती. नवरा नवरीचे स्टेज तर फारच छान सजवलेले होते. इतक्या वेगवेगळ्या रंगांची फुले मी आधी कधीच भारतात पाहिलेली नव्हती. स्टेजवर वेगवेगळ्या फुलांचा सुवास दरवळत होता. त्या वासासमोर बनावटी अत्तराचा वास फारच बोगस वाटत होता. मी हळूच आईला म्हटलं,

“अगं आई किती सुंदर सजावट आहे ही? बघतच राहावंसं वाटतं “ त्यावर आईचा उत्तर होतं, “अगं आजकाल असेच लग्न होतात, तू आता फार वर्षांनी लग्न पहिला म्हणून तुला असं वाटत असेल”.

मी आपली गुपचूप मान हलवली. लग्न खूपच छान झालं. नाच गाणं पण सुरेख झाल. बऱ्याच वर्षांनी भेटलेल्या नातेवाईकांशी गप्पा मारून खूप छान वाटलं. काही लोकांचे चेहरे ओळखीचे होते पण मला नावं आठवत नव्हते, तेव्हा मनात उगाच कुठे तरी कोलाहल मजला. लग्नात लहान मोठ्या सगळ्यांचे कपडे फारच छान होते. काही थोड्या वर्षात किती काही बदललं होत असं वाटलं. लहान मोठ्या सगळ्यांच्या साड्यांची फॅशन बरीच बदललेली दिसत होती. रंगीबेरंगी कपडे बघून मला लहान मुलीसारखा आनंद होत होता. लग्नात माझ्या एक लक्षात आलं कि बहुतांश लोक, लहान मोठे सेल्फी काढण्यात मग्न होते नाहीतर मोबाईल्स वर काहीतरी करत होते. फार काही लोक एकमेकांशी बोलताना दिसत नव्हते. ओळखीच्या लोकांशीही थोडा वेळ गप्पा मारल्यानंतर सगळे विषय कसे संपून जातात.

तिथे शांत बसले असतानाच मला माझ्या आजीच्या गावातले लग्न आठवले. माझ्या मामाच गाव म्हणजे जळगाव जवळच चोरगाव म्हणून गाव आहे. अगदी छोटंसं खेडे गाव आहे. लहाणपणी जेव्हा जेव्हा शाळा नसायची तेव्हा तेव्हा मी आजी आजोबांकडे असायची. गावाकडे फार फार मज्जा असायची. मी लहान असताना तर वीजही नव्हती. म्हणजे होती ती नुसती नावापुरती. विजेचे खांब वगैरे होते पण मला कधी कुठला कार्यक्रम पूर्ण व्यवस्थित पाहिलेला आठवत नाही. गाव छोटंसं असल्यामुळे सगळे सगळ्यांना ओळखायचे. लहान मुलंही कुठेही फिरायचे, काही कसली भीती नाही. कुणी नवीन दिसलं तर लोक आपुलकीने विचारायचे, कुणाच्या घरी आलाय कधी परत जाणार वगैरे वगैरे आणि त्या चौकश्या चांभार चौकश्या कधी वाटायच्या नाहीत, किंवा त्या मागे काही वार्ड हेतू असेल असही कधी वाटायचं नाही. बहुतांश लोकांची परिस्थिती तशी हालाकीचीच होती त्यामुळे लग्न साधारणच असायचे. त्यावेळी गावात जातीभेद मानला जायचा व कोळी वाडा, कुंभार वाडा असे वेगवेगळे वाडे होते पण सगळे प्रेमाने राहायचे. कधी कुठे भांडणं मारामाऱ्या झाल्याचे ऐकलेल आठवत नाही. असो... तर त्या गावी लग्न तर फारच छान व्हायचे. म्हणजे माझ्या मते ते छान असत. सगळे एकत्र येऊन काम करायचे. त्यांच्या लग्नातला मोठा खर्च म्हणजे बहुतेक मांडवाचाच असावा बाकी काही फार लग्नाचा खर्च नव्हता आणि त्या वेळी बऱ्याच लोकांची तेव्हा खर्च करण्याची ऐपतही नव्हती. लग्नाच्या पत्रिका फक्त लांबच्या गावाच्या लोकांसाठी असायच्या. लोक भाऊबंदकीच्या घरी फक्त जाऊन आमंत्रण करत असतील आणि गावातल्या बाकीच्या लोकांसाठी सगळ्या वाड्यांत जाऊन दवंडी पेटवणारा माणूस दवंडी पेटवून यायचा. तेच सगळ्या लोकांच आमंत्रण. इतकं असूनही लग्नाला सगळे लोक हजेरी लावायचे. तेव्हा मोबाईल वगैरे काहीही नव्हते पण तरीही लोक दवंडीच्या आमंत्रणांने वेळेवर हजर असायचे. कुणाला काही कसला इगो वगैरे नव्हता. मुलींच लग्न असेल तर लग्नात आजूबाजूच्या मुली रुखवत करायला मदत करायच्या. जिला जे चांगल येत असेल ती ते करायला मदत करायची पण त्यामुळे लोक एकत्र यायची. तोच त्या सगळ्या लग्नाच्या मुलींचा विरंगुळा असायचा आणि तोच त्यांचा टीम बिल्डींगचा सराव असावा. कदाचित रुखवतामागचा खरा उद्देशही तोच असावा.

लग्नाचा फराळ पण घरीच व्हायचा. बहुतेक फक्त आचारीला बोलवत असावेत. घराजवळ मोठा खड्डा करायचा, त्यात लाकडं आणून जाळायचे, त्यावर मोठी कढई ठेवली की झालं काम. चिवडा, बुंदी, लाडू आणि बर्फी जे असेल ते सगळं बनवलं

जायचं. अगदी कमी खर्चात सगळा चविष्ट फराळ बनून तयार असायचा. या साठी लागणारी भांडीही लोक एकमेकांकडून आणायचे. माझ्या आजोबांच्या माजघरात कितीतरी मोठे चमचे आणि बाकीचे भांडे पाहिलेले मला आठवतात. लग्नात मांडव आणि सतरंज्या अंधारायचे. मांडव घराबाहेरच टाकला जायचा. मांडव टाकायला ऑर्डर देत असावेत बहुतेक पण सतरंज्या मात्र शेजार पाजारून आणलेल्या असत. सगळी घुरं एकमेकांना आज कालच्या रो हाऊस सारखी लागलेली होती त्यामुळे सहाजिकच मांडव बाजूच्या चार पाच घरांसमोर जायचा पण कुणी काही भांडण काढायचे नाहीत. बैलगाड्या यायला जायला त्या दिवशी बंद पण सगळे तसे ठरवून प्लॅन करायचे. उगाचच कुणी त्याकरता किती लास झाला हे दहा वेळा बोलून दाखवत नसे. आता विचार केला तर अस वाटतं हे सगळं मोबाईल नसतानाही किती व्यवस्थित पद्धतीने पार पडायचं. गावात हॉटेल, धर्मशाळा वगैरे काही नव्हतं त्यामुळे कुणा ओळखीच्या घरी मुलाकडची मंडळी उतरायची. माझ्या आजोबांच्या घराची बैठक सुरेख होती. तिथे बऱ्याचदा लोकांच चहा पाणी झाल्याचं मला आठवत. आजोबांकडे मनाचा मोठेपणा होता ते सगळ्यांना हीशीने घरी बोलवत. आजकाल अशी लोक भेटणं म्हणजे दिव्यच म्हणावं.

गावाच्या सुरवातीला एक हनुमानाचं मंदिर होतं. मंदिर छोटस होतं पण छान होतं. तिथून गावाबाजूची नदी व आजूबाजूचा परिसर फार सुंदर दिसायचा. त्या हनुमानाचे दर्शन घेऊन वरात लग्न घरी येत असे. लग्न लागायची वेळ झाली कि सगळे सतरंज्यांवर आपापली जागा सांभाळायचे. मोठ्यांना खाली बसायला लास होत असेल तर कुठल्या घरातून एखादी खुर्ची आणली जायची तेव्हादेच नाहीतर बाकी सगळे खालीच बसायचे. काही लोक आपल्या घराच्या दारात बसूनच लग्न पाहायचे. जेवणाला ठरलेला बेत होता, मलातरी बहुतांश हाच बेत आठवतो. वांग-बटाट्याची भाजी, भात, डाळ आणि बुंदी. कुणाची ऐपत असेल तर डाळ बाटीही घायचे. लग्न लागल कि थोड्यावेळाने लगेच पंगतीची तयारी. जेवण बनवायला आचारी असायचा आणि त्याला हाताखाली मदती साठी एखाद दुसरी बाई असायची बाकी कुणी नाही. जेवण वाढायला सगळे तरुण, लहान मुलं मदत करायचे. जेवण वाढण्याकरता बादल्या वापरायचे. वाढण्यासाठी बऱ्याच नवीन बादल्या लागणार म्हणजे सहाजिकच त्या शेजारपाजारून गोळा केलेल्या असायच्या. एकदाच कधीतरी लागणार म्हणून कुणी काही डझनभर बादल्या विकत आणून ठेवत नसे आणि त्यामुळे मला वाटते की तेव्हा लोकांकडे उगाच इतक नको ते सामान साचलेलं नव्हतं. आज आपण आपल्याला एखादी वस्तू एकदा लागली तरी विकत आणून ठेवतो आणि त्यामुळे असेल कदाचित आपल्याकडे नकोत्या सामानाचा इतका साठा असतो.

जेवायला आधी पुरुष, लहान मुलं बसून मग बायका, मुली बसत असत. घरातले वृद्ध लोक लग्नाला येऊ शकले नाहीत तर त्यांच्या घरी ताट वाढून जायचं. हि शुल्लक गोष्टही आज फार मोठी वाटते कारण आज बऱ्याच बायका घरी असणाऱ्या मंडळीच्या जेवणाची व्यवस्था करून मग लग्नाच्या ठिकाणी जातात. लग्नातील जेवणाच्या ताटांसाठी केळीच्या झाडाची पानं वापरत असत. गावात ज्यांचा केळीचा बाग असेल त्यांच्याकडून केळीचे पान आणली जायची. वाट्या वगैरेचा काही गोंधळच नसायचा. बाटी असेल तर आधी त्या चुरून घ्यायच्या आणि मग त्यात वरण टाकून मिळायच. भातासोबत वरण हवं असेल तर भात वाढल्यानंतर मध्ये थोडीशी जागा करायची आणि पुढचा वरण वाढणारा माणूस त्यात वरण वाढून जायचा. त्यावर डालडा तूप मिळालं तर फारच चविष्ट. कधी कधी वरण ताटातून वाढून जायच पण ते ठीक होतं, त्यासाठी आजीचा ओरडा मिळायचा नाही. ते आपुलकीने वाढलेलं साधं सुध जेवण किती चविष्ट असायचं. आजच्या कुठल्याही लग्नाच्या जेवणाला ती चव कधीही येणार नाही. सगळ्यांच जेवण झाल की सगळे आवरा आवरी करायला मदत करायचे. त्या दिवशी मात्र गाई बैलांची चंगळ असायची. जेवण झाली कि सगळी केळीची पानं त्यांना खायला मिळायची. बहुदा कुणीही ताटात जेवण वाया घालत नसे पण चुकून गेलही तरी ते सगळं गुरांच्या पोटात जायच. तेव्हा कधीही विचार केला नाही पण आता विचार केला तर वाटतं कसलं इको फ्रेंडली लग्न होत हे. नास धूस नाही आणि काही घाण नाही. नवरी मुलगी आणि तिच्या घरच्या सगळ्यांची पाठवणी झाली

की संपला दिवस आणि लग्नही .

आजकालच्या लग्नांत भरमसाट पैसे खर्च केलेला जाणवतो पण लग्नांत कितीही पैसे खर्च केलेले असले तरी कुणीतरी रुसलेले दिसत. अगदी जवळचे नातेवाईक सुद्धा मनापासून लागेल ती मदत करायच्या ऐवजी चुका काढताना दिसतात. थोडी खानपानात गैरसोय झाली तर नाकं मुरडतात. एकत्र येऊन आनंदाने मन भरून जाण्या ऐवजी उदास होऊन जातात. असं वाटतं कि एकत्र येण्यामागचा उद्देशच आता बदलत चाललाय. आजची लग्न बघून त्या गावाकडच्या आपुलकीच्या आणि प्रेमाच्या लग्नाची आठवण झाली कि मन कसं आनंदी होतं. मी नेहमी लहान असताना बऱ्याचदा गावाला जायचे, अगदी कॉलेज पूर्ण होईपर्यंत सुद्धा जायचे. पुढे नोकरी लागल्यानंतर कधी जाणं झाल नाही तिथे. आजोळी गेल्यावर जेव्हा कधी गावात लग्न असेल तेव्हा लग्नाला जायला मिळायचं. पुढे मोठी झाल्यावर त्याच लग्नांना जायला मी लाजू लागली. मी आजीला म्हणायचे, “अगं आजी ओळख नाही, पाळख नाही मी कशीकाय येऊ गं ?”.

तेव्हा कधी वाटलं नाही कि भविष्यात कधी त्या साध्या लग्नाची उणीव इतकी भासेल. आजचं हे लग्न अगदी जवळच असूनही इतकं दुरच, औपचारिक वाटत होत आणि बालपणीचे ते गावातले लग्न लांबच्या नात्यातले असूनही इतकं जवळचे व आपलेपणाचे वाटायचे. आज त्या गावी लग्न कशी होतात माहीत नाही पण मला भूतकाळात जाऊन ते साध सुध, माणुसकीच लग्न पुन्हा एकदा पाहायच आहे. हा लेख पूर्ण होत आला आणि आज्जी गेल्याची दुःखद घटना कळाली. आजोबा काही वर्षांपूर्वीच गेले होते आणि आता आज्जीही गेली. दोघे गेले आणि आजोळही संपलं. मला पुन्हा तसं लग्न पाहायला मिळेल कि नाही ते माहित नाही, पण या लेखाच्या द्वारे मी ते सुंदर क्षण पुन्हा एकदा अनुभवायचा प्रयत्न नक्की केला आहे.

गंमतशीर घटना

अरविंद देशपांडे, वारजे, पुणे

एकदा अमेरिकेच्या मुक्कामात एक विनोदी घटना घडली ती अशी होती.

सकाळच्या नाष्ट्याच्या नंतर सुनेच्या गाडीने मी व सौ. खरेदी करण्यासाठी एक जवळच्या मॉलवर गेलो. मॉल खूपच मोठा होता. जवळ जवळ तीन-चार मजली होता. तेथे भाजीपाल्यापासून ते कपडे, दागिने इत्यादी विविध प्रकारचे संसार उपयुक्त वस्तू निरनिराळ्या स्टॉलवर पसरलेल्या दिसत होत्या.

आमची सौ. सुनेबरोबर हातात चार-पाच पिशव्या खांद्याला अडकवून सगळीकडे फिरत होत्या. व काही स्टॉलवर चर्चा करीत होत्या. मी त्यांच्या पाठीमागे चालत होतो.

तेवढ्यात एक महाराष्ट्रीयन बाई तिच्या मुलीबरोबर फिरत होत्या. त्या बाईंनी परिधान केलेली साडी आमच्या सौ. सारखीच असल्याने व तिची मुलगी सुनेच्या वयाची असल्याने मी तद्दीत आमचीच सौ. व सून आहे असे समजून त्यांच्या पाठीमागे जात होतो.

त्या दोघी प्रत्येक मजल्यावर जात होत्या. नंतर दुसऱ्या मजल्यावर फिरत होत्या. काही केल्या त्यांचे फिरणे थांबत नव्हते. त्यामुळे मी खूपच दमलो. मला भयानक भूक लागली होती. घसा कोरडा झाला व तहान लागली होती व प्यायला पाणी पाहिजे होते. तेव्हा काही न सहन झाल्याने मी एकदम भडकलो व पळत पळत जाऊन त्या बाईला ओरडून म्हणालो झाली की नाय खरेदी! मला भयानक भूक लागली आहे, असे म्हणून तिचा हात ओढला. त्या बाईंनी डोळे वटारून माझ्याकडे पाहिले काय पाहिजे. त्या बाईंचा चेहरा पाहून मला धक्काच बसला. कारण ती माझी सौ. नव्हती. मी ताबडतोब नमस्कार करून क्षमा मागितली व तिला माझा गैरसमज सांगितला. ते ऐकून डोळे वटारीत निघून गेली.

मी इकडे घाबरून गेलो. काही केल्या समजत नव्हते. सगळीकडे फिरून शोधण्याचा प्रयत्न करू लागलो. अखेर मॉलच्या बाहेर आलो. तेव्हा एका स्टॉलवर दोघीजणी माझी वाट पाहत होत्या व त्या दोघी वडा-पाव खात होत्या. मला बघताच त्या दोघी ओरडून म्हणाल्या, अहो, तूमही कुठे होता तुम्हाला शोधून आम्ही दमलो.

त्यांना घडलेला प्रसंग सांगितला. ते ऐकून दोघीजणी मोठ्याने हसल्या. अखेर मी थोडेसे खाऊन आम्ही गाडीने घरी परतलो. अशी गंमत झाली.

शेवटचे स्टेशन कुडाळ

निरन आपटे, मुंबई

ही मालवणी भाषा फार रसाळ बनते.

आमच्या गावात गोठणाईदेवीचं मंदिर आहे. शहरातून गावात आलेल्या माणसाने इथे गार्हाणे घालावे अशी प्रथा आहे. गावाचा गुरव देवापुढे आपल्याला नेतो आणि स्पष्ट शब्दात

“ हे बारा गावच्या, बारा वेशीच्या, बारा बावडीच्या, बारा शहराच्या देवा महाराजा..... असे उच्चारतो,

त्याच्यामागे आपण फक्त “होय महाराजा” असं म्हणायचं.

आपल्या मागण्या काही मागण्या असतील तर त्या गुरावाला सांगायच्या, मग तो देवाला सांगतो.

“ कोणाक पोर होत नसात तर त्याक पोर होऊ दे, काम धंद्यात सर्वांनाका यश दे, पोरा टोराक शिक्षणात यश दे, कोणाचा लग्न जुळत नसात तर ता तुझ्या क्रुपेन जमानदे रे महाराजा..”

असे ते गार्हाणे असते.

मला नेहमी असे वाटते की देवाने इतके सुंदर कोकण दिले त्यामुळे आणखी मागणी काही करू नये. आता गावाला जाईन तेव्हा हे कोकण असेच राहू दे हीच मागणी करेन. गुरव ती मागणी देवाला सांगेल आणि देवच स्वतः म्हणेल, ‘ होय महाराजा’

आमच्या गावाला एक वेस आहे, तिथे वेशीकराचं मंदिर आहे. ह्या मंदिराचं वैशिष्ट्य असं की वेशिकराला ट्यूब, बल्ब असे दिवे चालत नाहीत. गावकर्यांनी मंदिरात दिव्याची सोय केली, पण दरवेळी काहीनाकाही अडचण येऊन दिवे पेटले नाहीत. मंदिराच्या भिंतीवर वायर फिरवली होती ती तशीच आहे. पण ह्या वायरने कधीच दिवा पेटला नाही. एकाअर्थी हे बरेच झाले. रात्री पाय मोकळे करायला आम्ही गेलो की तिथे फक्त चंद्राचा प्रकाश असतो. आसपास असलेल्या काजू-नारळाच्या झाडांच्या आकृत्या दिसतात. त्यांवर काजवे चमकत असतात आणि सगळीकडे शांतात पसरली असते. नाहीतरी दिवस मावळल्यावर आपल्याला शांतताच हवी असते ना.

आमच्या घराच्या वरच्या मजल्यावर गॅलरी आहे. इथून कुठेही नजर टाकली की झाडे दिसतात. समोर बांबू दिसतो. हे बांबू दोनदा तोडून झाले तरी पुन्हा उगवले

पावसाळा असेल तर गॅलरीच्या छपरावरून येणारे पाणी खाली पडते आणि असे वाटते की पाण्याचा एक पडदा समोर लावला आहे. श्रावणात इथला निसर्ग फारच खुलतो. पावसाच्या सरी येऊन गेल्यावर ऊन पडते आणि फुले, पाने, वेली चमकू लागतात. पक्षी घरटी सोडून बाहेर येतात आणि त्यांची मंद किलबिलाट ऐकू येते. हे वर्णन मी एका लेखात लिहिले होते, ते वाचून एका psychologist ने सुचवले की गॅलरीत एकदा योगासने करून पहा, शवासन करून झाल्यावर आसपासच्या सृष्टीकडे पहा. त्यावेळी जो अनुभव येईल तो शब्दात मांडता येणार नाही इतका अनोखा असेल.

गावात एक डांबरी रस्ता आहे. दिवसातून दोनदा इथून कुडाळमध्ये बस जातात. बस तितकीच रहदारी. इतरवेळेला रस्त्यावर फार कोणी नसतं. दुतर्फा काजू, रातांबे लागलेले आहेत. हिरव्यागार वनराईतून गेलेल्या रस्त्यावरून चालत जाण्याचा आनंदच काही और असतो. चालताना पेव नावाचे गाव उगवलेले दिसते. हे गाव भराभर वाढत जाते. “ पेव फुटले” ही म्हण ह्या गावावरून तयार झाली असावी. ह्या रस्त्यावर एखादा

जगप्रसिद्ध चित्रकार वॅन गॉगला शहरी जीवन मानवलं नाही. शेवटी तो एका शांत, निसर्गसंपन्न जागेत राहायला गेला. तिथे त्याने आयुष्याची शेवटची वर्षे काढली आणि त्यावेळी त्याने जी मोजकी चित्र चितारली ती जगभर गाजली. इतकी किंमत आली की त्या चित्रांचे स्मगलिंगही झाले.

बुद्ध बोधीवृक्षाखाली बसला असताना त्याला आत्मसाक्षात्कार झाला. श्रीकृष्ण अनेकांमध्ये राहिला, अनेक लढाया लढला. शेवटी तो एका वृक्षाखाली बासरी वाजवत बसला असताना एका शिकाऱ्याचा चुकून बाण लागला आणि त्याचा शेवट झाला. एकूणच, अनेकांना शेवटी निसर्गाकडे जावे लागते. कविवर्य बा.भ. बोरकर ह्यांनी त्याहीपुढे जाऊन असे म्हटले होते की माझ्या मृत्यूनंतर माझा देह समुद्रात फेकून द्या. म्हणजे तिथल्या जीवांच्या अन्नाची सोय होईल.

प्रसिद्ध लेखक व्यंकटेश माडगूळकर ह्यांनीही असे लिहिले आहे की मी शेवटी एका झाडाखाली राहीन. एक दुर्बीण, चित्र रेखाटायला एक वही हेच माझं सामान असेल. आसपास जे पिकेल ते खाईन. जमलं तर लमाणांच्या मागे फिरत राहीन.

शहर सोडून गावाकडे जावे असे विचार माझ्याही मनात येतात. प्रत्यक्ष गेलो नाही तरी असे विचार आले तरी खूप छान वाटतं.

कुडाळ हे आता माझं गाव बनलं आहे. कुडाळपासून साधारण १० किलो मीटरवर तुळसुली गाव आहे तिथे माझ्या पत्नीच्या हिश्यात आलेल्या जागेत आम्ही घर बांधलं आहे. कोकणातील गावांमध्ये एकाच आडनावाची माणसे दिसतात. त्यामुळे आमच्या तुळसुलीत सगळे वारंग आहेत.

गावातल्या घराचं बांधकाम होताना मला पाहता आलं आणि कोकणातील माणसे, त्यांचे अपार कष्ट ह्याचे दर्शन झालं. कोकणातील घरे जांभ्याची असतात. लाल मातीपासून दगड घडवले जातात. जांभ्याचे बांधकाम अनेक पिढ्या टिकते. बांधकाम करायला मजूर यायचे तेव्हा त्यांना सकाळी पेज आणि एखादी भाजी किंवा माशाची तुकडी देत असू. कष्टाळू कोकणी माणसाची ही न्याहारी असते. पौष्टिक आणि हलका नाश्ता केल्यानंतर त्यांचे हात भराभर घालतात. घराच्या चार भिंती बांधून झाल्यावर दरवाजाची चौकट उभी केली तेव्हा घराला नारळ वाहिला, नंतर पाणीची पूजा घातली. भरभरून देणाऱ्या देवाचे आभार मानण्याच्या अनेक प्रथा गावात आहेत.

माझं घर चारही बाजूंनी झाडांनी वेढलं गेलं आहे. एका बाजूला आंब्याचं झाड आहे आणि समोर मोठा फणस उभा आहे. ह्या फणसाच्या बुंध्यापासून वरपर्यंत फणस लागलेले असतात. ह्या झाडांवर नवरंग, चातक, तिबोटी खंड्या, पावशा असे पक्षी येतात. ह्या पक्षांचं निरीक्षण करत बसलो की स्वतःचा विसर पडतो. हे पक्षी जे दाणे मिळतील ते टिपतात. उद्यासाठी चार दाणे राखून ठेवू असे ते करत नाहीत. पशु पक्षी आणि माणूस ह्यांमधे हा मोठा फरक आहे. पशु पक्षी काहीही साठवून ठेवत नाहीत आणि माणूस आयुष्यभर साठवत राहतो. कशासाठी, तर सुख समाधान मिळावं म्हणून. ह्या सुख समाधानापोटी अनेकांनी गाव सोडलं आणि शहरात जाऊन जास्तीत जास्त साठवणूक करण्याचा सपाटा लावला. घरे, गाड्या, इमारती, रस्ते, कपडे, इलेक्ट्रॉनिक वस्तू अशी प्रचंड निर्मिती होत राहिली. पण सुख समाधान काही हाती आलं नाही. शेवटी आपला गावच बरा अशी म्हणण्याची वेळ आली. म्हणून शहरात गेलेला कोकणी माणूस वेळ मिळेल तेव्हा गावाकडे येतो. पूर्वजांनी लावलेले आंबे, फणस, काजू, कोकम त्याला खुणावत असतात. जांभ्याची घरे, कौलारू मंदिरे, सागरी किनारे अशी निसर्गसंपन्न कोकणभूमी मनाला एकाचवेळी आनंद देते आणि शांतताही!!

म्हणून म्हणतात - कोकणात जन्म घेऊक नशीब लागता. कोकणात जन्म घेण्याइतका मी नशीबवान नसलो तरी तिथे जाऊन राहता येईल इतके भाग्य माझ्या वाट्याला आले आहे.

बरेच मुंबईकर रात्रीचा प्रवास करून कोकणात पोहोचतात. “ फाटे इलो काय” ह्या शब्दांने तिकडची मालवणी मंडळी स्वागत करतात. आपल्याला जरी मालवणी बोलता येत नसेल तरी कानाला ऐकताना खूप गोड वाटते. ‘आवशीचो घो’ हा शब्द तिथे फुल स्टॉपसारखा वापरतात. वाक्याच्या मागे पुढे तो येतोच. आणि शिब्या हा तर मालवणी भाषेचा अलंकार. सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील कोकणी माणसाने बोलता बोलता शिबी दिली नाही तर तो खूप वर्षे शहरात राहिल्यामुळे बिघडला असे मानले जाते. पण देवाक गाऱ्यां घालतात तेव्हा

गावकरी भेटला तर त्याच्या तोंडून मालवणी मिश्रित मराठीत गावाकडच्या सुरस गोष्टी ऐकता येतात. भांगसाळ नदीत मगर आली होती, तिने गाय खाल्ली. मग वनविभागवाले आले आणि मगरीला कसे पकडले ही कथा ऐकायला मिळते.

एकदा गावातला एक मुलगा मासेमारी करायला संध्याकाळी मालवणच्या बोटीवर गेला आणि दारू प्यायल्यामुळे समुद्रात पडला. रात्री कुणालाच कळलं नाही. समुद्रात पडताच मुलाची नाश उडाली आणि तो सकाळपर्यंत हातपाय मारत राहिला. सुदैवाने, दुसऱ्या बोटीतील मच्छिमारांनी त्याला पाहिलं, बोटीवर घेतलं आणि तो वाचला. तो मुलगा लगेच रेड्डीला गेला आणि मृत्यूच्या दाढेतून परत आणलं असं म्हणून गणपतीचे आभार मानले आणि पुन्हा कधीही दारू पिणार नाही असे वचन दिले. कोकणी माणूस अशा गप्पांमध्ये रमतो आणि आपल्यालाही रमवतो. कुठे कोरोना पसरला, शेअर बाजारात काय झाले, माझे वजन किती, शुगर आहे की नाही ह्याचे टेन्शन घेऊन आपण फिरत असतो, कोकणी माणूस उगीच टेन्शन घेऊन फिरत नाही.

आम्हाला किराणा सामान घ्यायला कुडाळमध्ये जावे लागते. कोणत्याही ठिकाणी गेल्यावर मी तिथला बाजार आवडीने पाहतो. त्या बाजारात संपूर्ण परिसर कसा आहे त्याचा अंदाज येतो. आसपासची सगळी माणसे तिथे जमतात. तिथे जे पिकतं ते विकायला आलेलं असतं. उन्हाळ्यात कुडाळच्या बाजारात गेल्यावर अनेक प्रकारचे हापूस आंबे मिळतात. आगळ, जाम, भाजीचे फणस, कुळीद घेता येतात. कुडाळजवळ पिंगुळी गाव आहे. तिथे आदिवासींनी विकसित केलेली चित्रशैलीची दखल जगभरातील चित्रकला जाणकारांनी घेतली आहे. तसेच राऊळ महाराजांचा मठही प्रसिद्ध आहे.

कुडाळपासून सावंतवाडी, निवती, भोगवे, मालवण, देवबाग, तारकर्ली, वेंगुर्ला

ही ठिकाणे जवळ आहेत. गेल्या वर्षी तारकर्लीला स्कुबा डायविंग केले होते. डायविंग शिकवणाऱ्यांनी सिंधुदुर्ग किल्ल्यामागे नेले आणि सागराच्या तळाशी उतरवले. पाण्याखाली अनेक रंगीबेरंगी मासे आसपास फिरत होते. शेवाळ आणि इतर सागरी वनस्पती पाहिल्या. किनाऱ्यावर आल्यानंतर सुरमई आणि सोलकढीचा स्वाद घेतला होता.

एकदा सायंकाळी मालवणच्या किनाऱ्यावर होतो. समोर समुद्रात सिंधुदुर्ग किल्ला दिसत होता. सूर्य अस्ताला निघाला असल्यामुळे निळाशार समुद्र लालसर बनला होता. तितक्यात किनाऱ्यावर एक बाई माशाची पाटी घेऊन आली. थोड्या वेळात आणखी मासे विक्रेते आले. हा हा म्हणता बाजार भरला. पापलेट, बांगडा, सुरमई, हलवा, कोळंबी, रावस, जिताडा ह्यांचे ढीग लागले आणि मला कळले की तिथे सायंकाळी माशांचा लिलाव होतो. बाहेरून व्यापारी येतात आणि मोठ्या प्रमाणावर मासे घेऊन जातात. ज्यांना थोड्या प्रमाणात मासे न्यायाचे असतील त्यांना ते थर्माकोलच्या खोक्यात बर्फ टाकून पॅक करून देणारेही असतात. ज्यामुळे दुसऱ्या दिवशी सायंकाळपर्यंत मासे मुंबई, कोल्हापूर किंवा पुण्यात नेता येतात. इथे येणारे पर्यटक पुन्हा शहराकडे जायला निघतात तेव्हा त्यांचा पाय निघत नाही. इथेच कायमचे राहावे असे त्यांना वाटते. दरवेळा कुडाळला गेलो की मलाही असेच वाटते.

आपण लोकल ट्रेनने प्रवास करतो तेव्हा अनेक स्टेशनांची अनाऊंसमेंट ऐकू येते आणि शेवटी आपले स्टेशन येते. अनेक स्टेशन्स पालथे घातल्यावर आपले मुक्कामी स्टेशन येते. इथे विसावा असतो.

कल्याण सोडून असा विसावा कुडाळमध्ये घ्यावा असे मला वारंवार वाटत आहे.

Nautical Tax Services

TAX & CONSULTING SERVICES FOR INDIVIDUAL AND BUSINESSES

“Pointing you towards the right direction”

Call for free consultation **818-472-0411**

nauticaltaxservices@gmail.com | www.nauticaltaxservices.com

23309 BEACHCOMBER LN, VALENCIA, CA 91355

Healing

Diwali symbolizes the victory of LIGHT over darkness.

It is a festival of NEW beginnings, the importance of JOY and TOGETHERNESS and of welcoming PROSPERITY.

Unfortunately, life can bring us many challenges.

All of us, at one point or another, are going to have a loss. And sometimes we are so overpowered by it. Death of a loved one has overpowered, getting fired has overpowered, someone betraying us has overpowered, having been served divorce papers has overpowered, losing our identity, or going to the bank and knowing our money is gone, financial losses---everything at the moment has overpowered us.

And in that current moment in time, we can't even fast forward and think the day will come when we will be better, or we will have inner calm or that it will be less painful.

And sometimes we get so stuck in the mourning phase that we forget to live. We have a habit of asking ourselves, "Why did this happen to me? Why me? Why did I have to experience this?"

And then the loss and the grief can drain us-- emotionally, spiritually, physically, mentally, financially---all the resources we have are challenged by losses.

When this happens, find your inner strength, your Divine Force of Will to get up and take that first step, whether it is to get up out of bed, brush your teeth and take a shower, or to open the computer to start looking for new opportunities. As you do this, each day gets easier and better.

And the way to find your inner strength is to venture into the recesses of your heart and soul to reevaluate who you truly are; this will help you determine how to rise above your current reality. I know this is hard to imagine – but, when you dig deep enough, you will eventually find your own answers. You will then be able to overcome your loss, instead of being buried by it.

One of the ways I tell people to look within is to make a BUCKET LIST or a Hope List or Wish List, whatever you want to call it. Any list gives DIRECTION, FOCUS, and a PURPOSE to life.

ASK YOURSELF: What will make my life more meaningful? What will give me happiness and drive my passions? What are my biggest dreams and goals and what do I want to experience in this lifetime? What did I do that made me happy 20 years ago? And my BIGGEST QUESTION, "If I were on my deathbed, what is the one thing I wish I had done?"

You realize that your passion for life will be rediscovered in the things that bring you the most joy and that will lead you to your life purpose.

By going out there actively pursuing, gaining, and doing, we accentuate the positive for ourselves and for the world. We make ourselves better by helping others through understanding

Dr. Sona Gore Bhatnagar, M.D. Maryland USA

and through compassion.

THERE IS A REASON TO GET UP. THERE IS A LIGHT AT THE END OF THE TUNNEL. EVERYTHING IS GOING TO BE OKAY. OUT OF THE DARKEST MOMENTS COME THE BRIGHTEST DAYS.

Happy Diwali! May this Festival of Light bring brightness into your lives and happiness, joy, and prosperity

वाट अंतरीची....

मुग्धा माधव केळकर बडोदा

आला पाऊस पाऊस
भिजली रानं चिंबपणे
पाखरं हि गाऊ लागली
आनंदाची पाऊस गाणे

शेतात हाकतो तिफन
सर्ज्या त्यास जोडीले
झालं पेरून शेत सारं
नभी ढगही दाटून आले

बीज अंकुर अंकुर
मन हि आनंदी गडे
निसर्गाने हिरवळ पसारा
मांडला तो चोहीकडे

प्रभातीला दवबिंदू ती
पाना फुलांवर पडली
काय तो सुंदर नजारा
डोळे हि दिपून गेली

महाराष्ट्राच्या राज्यपुष्पाचे वैभव

वसंत ऋतू - ऋतुराज. गीतेत विभूतीयोगाच्या अध्यायात भगवान श्रीकृष्ण वसंत ऋतूला 'पृथ्वीवरचा कुसुमाकर' म्हणतात आणि स्वतःचे या ऋतूशी असलेले अद्वैतही सांगतात. वसंत ऋतू म्हणजे पुष्प वैभवाची लयलूट! याच्या आगमनाआधीच सुगंधाच्या लहरी दरवळू लागतात आणि अनेक झाडांचे मोहोर, फुले, फळे या ऋतुराजाचे स्वागत करायला सज्ज होतात. संत ज्ञानेश्वरांच्या प्रतिभेने वसंताचे बिनचूक वर्णन केले आहे :

जैसे ऋतुपतीचे द्वार | वनश्री निरंतर |

वोळगे फळभार लावण्येसी ||

भारतात मार्च आणि एप्रिल या दोन महिन्यात आपण वसंत ऋतू अनुभवतो. या काळात भूजल पातळी कमी होत जाते, तापमान वाढू लागते पण निसर्गात मात्र सौंदर्याची लयलूट असते. पिंपळासारख्या वयोवृद्ध वृक्षावर, सळसळणाऱ्या गुलाबी पानांचे नर्तन बघितले की तो वृक्ष मला तरुण वाटायला लागतो. सीता अशोक, शिरीष, बिट्टी, कडूनिंब, बहावा, बकुळ, करंज, पांढरा चाफा, शेवगा या झाडांवर इंद्रधनुष्यातील सर्व रंग दाखविणारी फुले

फुलतात. आंबा, फणस, जांभूळ अशी अनेक चवी-ढवींची फळेही तयार होतात. या सर्व फुलांवर, फळांवर अनेक पक्षी, कीटक, फुलपाखरे आणि प्राणी अवलंबून असतात. हा त्यांचा पण प्रजनन काळ आहे. त्यामुळे वसंत ऋतू सर्वांनाच लाभदायक आहे. महाराष्ट्राच्या राज्यपुष्पाचे वैभव

इतक्या सर्व रूपवान फुलांच्या मांदियाळीतही आपले ठाम अस्तित्व अधोरेखित करणारा आणखी एक छोटेश्वानी वृक्ष एप्रिल महिन्याच्या मध्यानंतर फुलू लागतो. या उष्ण हवेत डोळ्यांना थंडावा देणारी त्याची गुलबट-जांभळी फुले अत्यंत मनोवैधक दिसतात. १ मे रोजी असलेल्या आपल्या 'महाराष्ट्र दिनी' हा वृक्ष हमखास भरभरून फुलत असतो. त्यामुळेच या 'तामण / ताम्हण' वृक्षाच्या देखण्या फुलांना आपले 'राज्यफूल' म्हणून मान्यता मिळाली आहे.

तामण हा पानझडी वृक्ष लिथ्रेसी अथवा मेंदीच्या कुलातील असून त्याचे शास्त्रीय नाव लॅगरस्ट्रोमिया स्पेसिओसा (Lagerstroemia speciosa (L.) Pers.) अथवा लॅगरस्ट्रोमिया फ्लॉस-रेजिनी (Lagerstroemia flos-reginae Retz.) असे आहे. कार्ल लॅगरस्ट्रोम नावाच्या एका स्वीडिश ऑफिसरने ही फुले भारतातून प्रथम गोळा करून ती वर्गीकरणासाठी पाठवली, त्यामुळे त्याच्या स्मृतीसाठी या झाडाचे नामकरण 'लॅगरस्ट्रोमिया' असे करण्यात आले. 'स्पेसिओसा' म्हणजे सुंदर फुले असलेले झाड; तर 'फ्लॉस-रेजिनी' म्हणजे राणीने वापरावीत इतकी सुंदर फुले असलेले झाड. बघा किती सुंदर अर्थ दडलेले आहेत या लांबलचक नावांमध्ये!

डॉ. अंजली कुलकर्णी

कोकणात सर्वत्र नदी-नाल्यांच्या काठांवर, बंगाल, आसाम, दक्षिण भारत, अंदमान निकोबार, श्रीलंका आणि म्यानमारमधील जंगलांमध्ये हे मध्यम आकाराचे, पानझडी वृक्ष निसर्गतः आढळतात. पण देखण्या फुलांमुळे जगभर अनेक देशांत यांची लागवड केली जाते. कोकणात या झाडाला त्याच्या विशिष्ट आकाराच्या फळांमुळे 'मोठा बोंडारा / बोंदरा' असे म्हणतात तर हिंदीमध्ये याला 'जारूल' असे नाव आहे. त्याचाही अर्थ 'फुलांची राणी' असाच होतो. रामायणामध्येही या झाडाला 'स्यंदन' असे नाव संस्कृत भाषेत दिले आहे. फुलांच्या पाकळ्यांच्या नागमोडी कातर कडांमुळे इंग्लीशमध्ये याला 'क्रेप मिर्टल ट्री' (Crepe Myrtle Tree) तसेच 'प्राईड ऑफ इंडिया' (Pride of इंडिया) सुमारे २० मी. उंचीपर्यंत, गोलसर आकारात वाढतात. खोडावरची साल पिवळट व गुळगुळीत असून तिच्या वेड्यावाकड्या ढलत्या निघतात. तामणाचे लाकूड लालसर रंगाचे, बळकट, चिवट, पाण्यात व बाहेर टिकाऊ असते. घरबांधणी, पूलबांधणी यासाठी याचा वापर सागवानाच्या लाकडाऐवजी केला जातो. होड्या, जहाजे, रेल्वे वाघिणी, मोटारी, पेट्या इत्यादींसाठीही हे लाकूड फार उपयुक्त असते.

पाने आंब्याच्या पानासारखी, परंतु किंचित रूंद व उठावदार शिरांसहित असतात आणि फेब्रुवारी-मार्च महिन्यांत गळतात. पाने गळताना लाल होतात. याही वेळेस हे झाड अतिशय सुंदर दिसते. मार्चमध्येच लगेच चमकदार नवी पालवी फुटते. या वृक्षाला एप्रिल-मे आणि जुलै-ऑगस्टच्या सुमारास अशी दोनदा गुलबट-जांभळ्या रंगाची फुले येतात. मातीच्या प्रकारानुसार फुलांच्या रंगछटांमध्ये थोडा फरक पडू शकतो. पानांच्या हिरव्या पृष्ठभागावर ती उठून दिसतात. फुले एका लांब दांड्यावर येतात व खालून वर उमलत जातात. त्यांच्या पाकळ्या नाजूक व मुळांशी निमुळत्या असून कडा नागमोडी असतात. जांभळ्या पाकळ्यांच्या मध्यभागी पिवळ्या रंगाचे पुं-केसर असतात आणि एकच लांब स्त्री-केसर असतो. इतक्या अप्रतिम रंग संगतीने नटलेल्या फुलांकडे बघतच रहावेसे वाटते. या बहरलेल्या झाडावर अनेक कीटकांचा मुक्त संचार असतो. 'ओक ब्लू' नावाच्या एका देखण्या फुलपाखराचे हे आवडते झाड आहे.

फळे गोलाकार बोंडासारखी असून त्यांत चपट्या व गोलाकार बिया असतात. उन्हाणे तडकून त्यातील बिया दूरवर पसरतात. टरफल झाडाच्या फांद्यांवर तसेच चिकटून राहते. बियांची रुजवण क्षमता चांगली असते व नवीन रोपेही लवकर तयार होतात.

भारताच्या पोस्ट विभागाने या सुंदर झाडाचे तिकीट प्रसिद्ध केले आहे. आश्चर्य म्हणजे मला या झाडावर अथवा देखण्या फुलांवर आधारित प्रसिद्ध कवी / कवयित्रीची कविता सापडली नाही.

इतक्या देखण्या व उत्तम प्रतीचे लाकूड देणाऱ्या झाडात अनेक औषधी गुणधर्म

सुद्ध आहेत. मूळ उत्तेजक व ज्वरनाशक असून साल आणि पाने रेचक आहेत. जून पानांत व पक्क फळांत 'कोरोसालिक आम्ल' व 'एलाजीटॅनिन्स' ही द्रव्ये आढळून येतात. त्यामुळे रक्तातील शर्करा कमी होते. हे भाग मधुमेहावर गुणकारी असतात, असे दिसून आले आहे. अनेक ठिकाणी या कारणासाठी पानांचा चहा करून प्यायची पद्धत आहे. तसेच पानांमध्ये विषाणू प्रतिबंधक गुणधर्मही आढळून आले आहेत.

*The Department of
Posts brought out a
postage stamp on
the Pride of India in
1993.*

इतके देखणे, बहुपयोगी व पूर्णतः भारतीय असलेले हे झाड साऱ्यांच्या ओळखीचे झाले पाहिजे व जास्तीत जास्त ठिकाणी लावले गेले पाहिजे.

©सर्व प्रकाशचित्ते: श्री अविनाश मंजूळ ©

ॐ बदरीनाथ

श्रीनिवास माटे, कैलिफोर्निया

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

हिमवंतपर्वतमंडितम्
हिमस्रोतहारविभूषितम्
हिमराजमंदिरसंस्थितम्
हे तप्तकुंडजलार्चितम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

अर्पयति मेघसुमावली
शिखरान् सुशुभ्रहिमार्चनम्
अभिषिक्त भक्तप्रदक्षिणान्
अभिषिक्त कलशं प्रांगणम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

रसरंगरूपप्रदायकम्
मम पुण्यमद्य प्रसीदितम्
जानामि क्षुद्रलतरमहम्
नमामि त्वां जगन्नायकम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

भो अलकनंदे, चंचले
त्वं विष्णुपदरजस्पर्शिता
भव गांगाम्बुसमाहिता
कुरु सस्यश्यामलं भारतम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

ॐ बदरीनाथं नमाम्यहम् ।

त्यांची गोष्ट

गौतम पंगू, न्यू जर्सी

माझ्या ओळखीचे एक गृहस्थ आहेत. त्यांना आम्ही फक्त 'ते' असंच म्हणतो. तर हे जे 'ते' आहेत नं, त्यांचे स्वतःबद्दल अनेक (गैर) समज आहेत: जस की आपल्याला प्रत्येक गोष्टीतलं बाकीच्यापेक्षा जास्त कळतं, आपली निवड नेहमी सर्वोत्तमच असते, आपली अभिरुची उच्च आहे वगैरे वगैरे. वूहान वेट मार्केटमधल्या वटवाघळांच्या संख्येपासून न्यूयॉर्क स्टॉक मार्केटमधल्या घंटेच्या लांबीपर्यंत कुठलाही विषय घ्या, त्यांचं 'त्यां' ना ज्ञान असतंच आणि न थकता 'त्यां'ची जीभ ते ज्ञान पाजळते. समोरच्या व्यक्तीला नेहमीच सल्ल्याची किंवा मार्गदर्शनाची गरज असते, आणि हे मार्गदर्शन आपणच करू शकतो असा 'त्यां'चा गाढ विश्वास आहे. त्यामुळं स्वप्रसन्नतेची अनेक चिलटं 'त्यां'च्या चेहऱ्याभोवती नेहमीच घोंगावत असतात.

'त्यां' चं माझ्याशी तर अगदी खास वाकडं आहे. माझ्याशी बोलायला लागले की माझा अगदी प्रत्येक विचार कसा चुकीचा आहे, प्रत्येक कृतीत मी कसं श्रेण खाल्लंय आणि तीच कृती त्यांनी किती चांगली केली असती हे 'ते' अगदी हिरिरीनं दाखवून देत असतात, आणि तसं एकदा दाखवून झालं की मग 'त्यां'चा चेहरा तुपात न्हालेल्या मोदकासारखा प्रसन्न दिसायला लागतो. त्यामुळं खरं तर 'त्यां'च्याशी प्रत्यक्ष भेट मी शक्यतो टाळतच असतो, म्हणजे पॅडेमिकच्या आधी टाळायचो.

पण परवा व्हॅक्सिनेशन झालेले आम्ही काही ओळखीचे लोक तब्बल वर्षांनंतर एकत्र भेटलो, तिथं 'ते' सुद्धा हजर होते. मला बघताच लगेचच शिकार गवसल्याच्या आनंदात 'ते' माझ्याकडं आले.

“काय कसे आहात, सगळं ठीक नं?” वर्षभरानं भेटतायत, तर थोडं वरवरचं संभाषण करून 'त्यां'ना कटवावं म्हणून मी आपला एक निरुपद्रवी प्रश्नाचा बॉल टाकला.

“हे काय? पॅडेमिकच्या काळात पोट बरंच सुटलं की तुझं! व्यायाम वगैरे केला नाहीस वाटतं?” बॉल बॅटनं खेळायचा सोडून 'ते' बॅट घेऊन पिचवरून माझ्या अंगावर एकदम धावूनच आले.

“अं नाही, म्हणजे कामही बरंच असायचं...” मी बोलायला लागलो, पण 'ते' सुटलेच. ” कामबीम कसलं आलंय? आळशी कुठला! मी बघ, आठ किलो वजन कमी केलंय मागाच्या वर्षात. वजनकाटा दाखवणार नाही, पण मला माहितीय की कमी झालंय! मी स्वतःला बजावलं - नो टीव्ही, नो मूव्हीज, नो नेटफ्लिक्स अँड चिल... फर्स्ट गोल इज फिटनेस!” असं म्हणून मी विचारलंही नसताना पॅडेमिकमध्ये आपलं फिटनेस रुटीन काय होतं, सगळं डाएटिशियन कसे गाढव आहेत आणि आपण स्वतः कसं एक नवीन लॉकडाऊन डाएट शोधून काढलं आहे यावर 'त्यां'नी काही मिनिटं मुक्ताफळं उधळली. फक्त 'त्यां'च्यावरचा लॉकडाऊन कधी उठवलाच नसता किंवा 'त्यां'ना नेहमी मास्क करकचून बांधायची सक्ती केली असती तर किती छान झालं असतं असा एक दुष्ट विचार माझ्या डोक्यात येऊन गेला.

“तुम्ही व्हॅक्सिन कधी घेतलंत?” काही वेळानं त्यांची बडबड असह्य होऊन मी विषय बदलायचा प्रयत्न केला.

“अरे, मला तर फेज वनमध्येच मिळालं - इसेन्शियल वर्कर म्हणून!” 'ते' उत्साहानं म्हणाले. वास्तविक 'ते' आयटीत प्रोजेक्ट मॅनेजर आहेत - एकूणच ही जमात नक्की कशासाठी इसेन्शियल असते, हा एक संशोधनाचा विषय आहे. आणि त्यात 'त्यां' ना इसेन्शियल कुणी ठरवलं काय माहित!

“तू फार्मा रिसर्च मध्ये आहेस नं? मग तुलाही लवकरच मिळालं असेल?” त्यांनी मला विचारलं.

“नाही, मला जनरल पब्लिकबरोबर मिळालं, फेज टू मध्ये.”

“म्हणजे? इसेन्शियल वर्कर कॅटेगरीत तुझा नंबर लागला नाही? फार्मामध्ये असूनही? अरे काय हे? नक्की काय करतोस तू?” नुसत्या 'सर्दीनं नाक गळतंय' छाप फेसबुक स्टेटसवर पाचपाचशे लाईक्सचा पाऊस पाडणारा फेसबुक शोलेब्रिटी नवीन कपडे घालून घेतलेल्या प्रोफाइल पिकला कसेबसे सदतीस लाईक्स जमवणाऱ्या 'लूझर' कडं ज्या तुच्छतेनं

बघेल तसं माझ्याकडं बघत 'त्यां'नी विचारलं. आता नोकरीत मी नक्की काय करतो आणि का करतो असे अस्तित्ववादी प्रश्न मलाही वरचेवर पडतात (फक्त पगाराचे पैसे बँकेत जमा व्हायच्या दिवसाचा अपवाद, त्या दिवशी मात्र 'जिंदगीको वजह मिल गयी' वगैरे वाटत असतं), पण हे असं खोचकपणे विचारायचं 'त्यां'ना काय कारण?

“नाही, त्यांचं काय आहे, इसेन्शियल वर्कर ही कॅटेगरी...” मी स्पष्टीकरण द्यायचा प्रयत्न केला पण आपल्या गडगडाटी आवाजाच्या बुलडोझरनं माझा क्षीण आवाज जमीनदोस्त करत 'त्यां'नी हल्ल्यासाठी नवीन आघाडी उघडली, ” कुठलं व्हॅक्सिन मिळालं तुला?”

“जॉन्सन अँड जॉन्सनचं - सिंगल डोस.”

“काय? म्हणजे ते फक्त ६५% एफिकेसी वालं? ब्लड क्लॉट्स वगैरे होतात ते? अरेरे-वाईट झालं! मला बघ, फायझर मिळालं - ९६% वालं! सगळ्यात टॉप! मी तर व्हॅक्सिन घ्यायला गेल्यावर स्पष्ट सांगितलं होतं 'घेईन तर फायझरची लस, नाहीतर पकडेन घरची बस!' 'खाईन तर तुपाशी, नाही तर उपाशी' या म्हणीला एक कोविडकालीन वंशज बहाल करत 'ते' म्हणाले.

“पण डॉ. फाऊची म्हणाले होते - सगळी व्हॅक्सिन्स सेफ आणि इफेक्टिव्ह आहेत म्हणून....”

“तो फाऊची काय सांगतोय? अरे मी सांगतो नं! फायझरची एमआरएनए टेक्नॉलॉजी सगळ्यात मस्त आहे. शिवाय त्या व्हॅक्सिनचे काही साईड इफेक्ट्सही नाहीत...”

मी मनात म्हणलं की व्हॅक्सिनलाच त्यांच्या शरीरात गेल्यावर साईड इफेक्ट्स जाणवले असतील! आता हे फायझरपुराण किती वेळ ऐकावं लागतंय या चिंतेत मी असतानाच 'त्यां' ना कुणीतरी हाक मारली. 'त्यां'चा मुलगा दोन लहान मुलं लेगो खेळत असताना त्यांना त्रास देत होता आणि त्यांचे लेगो मोडून त्यांना रडवत होता म्हणून 'त्यां'ना बोलावणं आलं होतं (कार्ट बापाच्याच वळणावर गेलंय!). 'ते' त्यांच्या मुलाकडं बघायला निघून गेले आणि मी सुटकेचा निःश्वास सोडला.

पुढचा बराच वेळ 'ते' धूमकेतूसारखे अचानक अंगावर येऊन आदळून नयेत म्हणून मी त्यांच्या कक्षेपासून सुरक्षित अंतर ठेवूनच वावरत होतो. पार्टीत त्यांचा संचार सुरूच होता - नुकतंच घराचं रिमॉडेलिंग करून घेतलेल्या एका जोडप्यानं पैसे कसे पाण्यात घालवले आहेत आणि 'त्यां'चा आधी सल्ला घेतला असता तर ते पैसे कसे वाचले असते हे मोठमोठ्यानं सांगताना मी 'त्यां'ना ऐकलं. माझ्या मित्राच्या बायकोनं कमालीची स्वादिष्ट बिर्याणी बनवून आणली होती, पण तिला तिनं पुढच्या वेळी 'त्यां'च्या कडचा होममेड मसाला (“होममेड म्हणजे? तुम्ही घरी बनवता?”, “नाही, विकत आणतो, पण ज्यांच्याकडून विकत आणतो ते घरी बनवत असणार - म्हणजे होममेडच झाला नं!”) वापरला तर तिची बिर्याणी कशी चांगली होईल हे त्या बिर्याणीची चौथी प्लेट उडवत 'ते' सांगत होते, तेही पाहिलं. त्या लोकांबद्दल सहानुभूती वाटत होती, पण 'ते' आपल्यापासून लांब आहेत याचं समाधान होतं.

सगळ्यांशी बोलून आणि खाण्यापिण्यावर मनसोक्त ताव मारून झाला. 'ते' थोडं लांब स्वतःभोवती लोकांचं एक लहानसं वर्तुळ जमवून काहीतरी कॅसेट लावत होते. वर्तुळातला एकेकजण संधी मिळेल तसा मागाच्या मार्गं सटकत होता. मनाशी म्हटलं - हीच संधी आहे पार्टीतून काढता पाय घ्यायची. पण हळूच बाहेर पडणार इतक्यात घात झाला - 'त्यां'ची हाक आली! नाईलाजानं त्यांच्याकडं गेलो. त्यांच्याभोवतीच्या वर्तुळाचे बरेचसे अंश एव्हाना गळून पडले होते.

“यानं बघितला असेलच. याला विचारू.” मला बघताच उत्साहानं ‘ते’ म्हणाले.

“काय?”

“तू ‘द डिसायपल’ बघितला असशील नं?”

“नाही बघितला अजून.”

“काय? तू ‘द डिसायपल’ नाही बघितला? अरे तू लिहितोसबिहितोस, एकदोन स्क्रीनप्ले लिहिलेयस, आणि मग ‘द डिसायपल’ बघितला नाहीस?” दोनतीनदा चपलेनं ठेचूनही अंगात धुगधुगी असलेल्या झुरळाकडं बघावं तशा तिरस्कारानं माझ्याकडं बघत ‘ते’ म्हणाले.

मी मान हलवली.

“बघायचा आहे, पण अजून वेळ नाही मिळाला....”

“अरे वेळ काय नाही मिळाला? काय करतोस तरी काय तू? किती सर्वांगसुंदर सिनेमा आहे तो. कलेचा आर्तमग्न आविष्कार आहे त्याच्यात! कलावंताच्या मनातलं द्रव्य....त्याच्या अभिव्यक्तीतला विशुद्ध आशावाद....हळवी भावतरल प्रतीकात्मकता...”, पार्टीत प्यायला फक्त सॉफ्टड्रिंक्स होती, त्यामुळं नक्की काय पिऊन ‘ते’ असे सुटले होते मला कळेना. ‘द डिसायपल’ मला वेळ मिळाल्यावर खरंच बघायचाय, हे सांगूनही हे सगळं ऐकवायची काय गरज मला कळेना. पण ‘ते’ आता पेटले होते.

“अरे हा लॉकडाऊन नुसताच घरी बसायला नव्हता. तो होता स्वतःशी संवाद साधण्यासाठी, स्वतःला परिपक्व करण्यासाठी...मी तर क्युब्रिक, कपोला, कुरोसावा झालंच तर सत्यजित रे, गुरुदत्त, बिमल राॅय...सगळ्यांच्या सिनेमांची पारायणं केली पॅडेमिकच्या काळात! आहेस कुठं?” मघासचं ‘मी टीव्ही, मूव्हीज वगैरेच्या भानगडीत न पडता फिटनेसवर लक्ष दिलं’ हे आपलंच वाक्य ‘ते’ आता विसरल्याचं दिसत होतं. ‘त्यां’नी नावं घेतलेल्या सगळ्या दिग्दर्शकांबद्दल मला आदर आहे, त्यांचे चितपट मी अनेकदा बघितलेही आहेत आणि त्याबद्दल तासनतास बोलायला मलाही आवडतं. पण आता ‘त्यां’चा हल्ला थोपवायला डावपेच बदलणं भाग होतं.

“तसं नाही, मीसुद्धा बऱ्याच सिनेमांची पारायणं केलीच की पॅडेमिकच्या काळात,” मी म्हणालो.

“असं? कुठल्या?” आव्हानाच्या सुरात ‘ते’ म्हणाले.

“सलमान खानचा ‘हॅलो ब्रदर’, आमिर खानचा ‘मेला’, रामगोपाल वर्मा की आग, आप का सुरूर, साजिद खानचा ‘हिम्मतवाला’, अनेक ठोकळ्यांना घेऊन काढलेला ‘जानी दुश्मन’....”

आजूबाजूच्या लोकांमध्ये खसखस पिकली.

“हा काय फालतूपाणा आहे? हे सगळे एकापेक्षा एक वाईट सिनेमे आहेत!” ‘ते’ वैतागून म्हणाले.

“तेच तर! सहनशक्ती वाढवायला हे सिनेमे मी पुनःपुन्हा बघितले.”

“पण सहनशक्ती कशाला वाढवायची होती तुला?”

“त्यांचं काय आहे, पॅडेमिकच्या काळात तुमची भेट होत नव्हती. पण कधी ना कधी पॅडेमिक संपणार आणि तुम्ही पुन्हा भेटणार हे माहित होतं. मग तुम्हांला इतक्या गॅपनंतर झेलायला सहनशक्ती वाढवायला नको?”

‘त्यां’चा चेहरा बघण्यासारखा झाला होता. मी चटकन तिथून बाहेर पडलो आणि गाडीत बसेपर्यंत मागेही वळून बघितलं नाही.

कुणीतरी आमच्या संभाषणाचा व्हिडीओ घेतला होता, तो मित्रांच्या व्हॉट्सअप ग्रूपवर फिरला. तेव्हापासून ‘त्यां’नी मला सोशल मीडियावर ब्लॉक केलेलं आहे आणि मला पुन्हा कधीही प्रत्यक्ष भेटणार नाही असाही निर्धार केलेला आहे. हे ऐकल्यापासून मला हवा जास्त शुद्ध वाटू लागलीय आणि अन्न जास्त चवदार लागू लागलंय.

मी अतिशय हलकट माणूस आहे असं ‘ते’ सध्या लोकांना सांगत फिरतायत, असं जेव्हा माझ्या कानावर येतं तेव्हा मी पु.लं. च्या त्या ‘पाताळविजयम’ मधल्या राक्षसासारखं खदाखदा हसतो!

अस्त

मुग्धा माधव केळकर बडोदा

पहाट झाली...

पहाट झाली, नभे उजळली,
पसरली तेजाची लाली;
मरगळलेली, सृष्टी हरखली,
ओढ सुर्याची लागली;

रंगूनी रंगात तयाच्या, प्रेमे भारावली,
आतुरतेने भेटीसाठी क्षितीजे ओलांडली,

तोही अवखळ..

तोही अवखळ, हळूच न्यहाळी,
पानजाळीतूनी,

मग सरसावून धावत येई किरणे फैलावूनी;
वेड लावुनी धरतीस, मग तो धावे प्रखरतेनी;

मोहीत धरती कण कण उजळली लेवुनी तेजाची लेणी;

दिवाकराच्या आगमनाने

दिवाकराच्या आगमनाने धराही भुलली,
कळीत उमलली, गंधात नाहली, प्रेमे सुखावली ;

फेर धरुनी कीरणांसंगे, नाचू गाऊ लागली;

प्रेम प्रखरता वाढू लागली,

प्रेम प्रखरता वाढू लागली,
तेजाने तळपली, सृष्टी थबकली;

वास्तवतेची तीज जाणीव होता,

गर्भगळीत झाली

मरगळली, पोळली, परी त्याची साथ ना सोडली;

चालता, चालता तोही थकला,

चालता, चालता तोही थकला, थोडा विसावला;

तिनेही मग निश्वास घेत थोडा आराम केला;

माध्यानीचे तेज आता थोडे मंदावले,

थकून, भागून दोघांनी प्रेमाला आवरले ;

परतभेटीच्या घेऊन शपथा...

परतभेटीच्या घेऊन शपथा, दिनमणी निघाला क्षितीजापार ,

जातानाही देउनी धरेस संध्येचे रंग अपार:

येईन उद्या परत फिरुनी, करुन धरा आश्वस्त;

पाहता पाहता झाला की हो सूर्यास्त.

ओढून निशेचा शेला अंगावरी, धरती

निर्धास्त,

स्वप्न उद्याचे उरी धरुनी, मग ती झाली निद्रिस्त.

जीवनाची वास्तवता

जीवनाची वास्तवता ही अशीच असते,

कळत नकळत कधी साथ सुटते;

परी परतभेटीची आशा नसते,

आयुष्याच्या या वळणावरी,

वाटते कधी न व्हावी सकाळ.

Mandai Strolls and Coconut Barfis

”ताई कांदे च्या ना, स्वस्त आहेत आज!” “ताई छोट्या ताईना आवडतील बघा संली!”

These were the greetings my mom and I used to receive after stepping off the bus into the bustling scene that was the Mahatma Phule Mandai, Pune. This excursion was a monthly childhood ritual for me. We would take the 4 pm bus from our home - at Kothrud and step off at the Mandai.

There, mom would start buying (while bargaining) vegetables and fruits and I would observe the whole busy and bubbling environment. The varied types of smells and sounds would often entrap my young self the smell of damp soil, of fresh fruits and also of the smoke emitted from the rogue two-wheelers. The melody formed through vendors calling out while hyping up their produce, grandmas scrunching their noses at the high prices of potatoes while simultaneously stuffing them in their bags, moms calling out after their toddlers and the occasional two-wheeler zooming through with its signature and irritating loud honking. All these came together to create a memorable experience which even today evokes a feeling of nostalgia in me.

After making our purchases, we would exit from the back side of the Mandai and walk past the bamboo artists (@'Bunud' alley), busy making baskets and other useful products. I would often stand and wonder at the dexterity of their fingers, especially of the 'ajjis' who would weave immaculately at the speed of a bullet train! Now, being in a creative field myself, I understand the years of practice and hard work it must have taken to attain that level of mastery. After 5 minutes of watching and admiring, Mom would hustle me away, towards our next destination!

We would then walk towards 'Tulsi Baug', all the while admiring the window displays and enjoying the appetizing smells of 'chai, bhel, vada-pav' wafting through the gullies. Sometimes, we would stop by a small shop to enjoy freshly squeezed sugarcane juice or stop at an 'Amruttulya' for a steaming hot cup of 'cutting chai'!

Now, Tulsi Baug was in a completely different world, straight out of an old fairy-tale. Filled with enticing and sparkly objects as well as toys, it was every child's dream come true. Walking through the narrow gullies, all the while keeping eyes and ears open for the 'deal of the day' was truly a skill, which my mom had finessed over many years! We would walk through the busy lanes, buying small baubles and bits and finally would make our way out on the main road. Then we would proceed towards my 'Ajji's Wada' - the final destination!

On the way, the smell of fresh, milky coconut always enticed me and I would glance at Mom sneakily. Smiling and shaking her head, she would guide me into the small yet homely 'Kavediya Sweets' shop where we would buy the delicious coconut 'barfis' for me and my dad and 'farsan' for my grandparents. I often feel, the true beauty of metro cities lies in the way the old establishments adorn the city like rare jewels. This shop is

Archis Kulkarni, Pune

definitely one of them with the characteristic wooden doors and the glass-doored cabinets...and always with a smell reminding me of 'home'.

Finally, after reaching 'Ajji's' place, I would enthusiastically share my experiences with my grandparents while sipping, nay - slurping my tea from a saucer like a true Punekar!

Now, with my Ajji also moving to Kothrud to be near us, and me being busy with university studies, these visits to "gaav" area have sadly become a once in a blue moon situation.

However, these memories will always remain with me. The observation skills I acquired in those days help me immensely even today. Also, these expeditions have helped me to understand and experience the true soul and heart of Pune first-hand!

Mangala Tata, California

ऐतिहासिक घटनांचे साक्षीदार 'राष्ट्रपती भवन'

पराग पुरोहित, पुणे

ब्रिटिश राजवटीच्या काळात अखंड भारताची राजधानी कोलकात्याहून दिल्लीला स्थानांतरित झाली. त्या घटनेला या वर्षी 110 वर्षे पूर्ण होतील. त्यानंतर ब्रिटिश भारताची नवी राजधानी वसवण्यासाठी हालचाली सुरू झाल्या. त्यामध्ये भारताच्या गव्हर्नर-जनरलसाठीच्या नव्या आलिशान निवासस्थानाचाही समावेश होता. तेव्हाचे ते 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' स्वातंत्र्यानंतर 'राष्ट्रपती भवन' म्हणून ओळखले जाऊ लागले. या वास्तूच्या उद्घाटनाला 2021 मध्ये नव्वद वर्षे पूर्ण झाली आहेत.

ब्रिटनचे सम्राट जॉर्ज (पंचम) यांनी भारत दौऱ्याच्यावेळी 12 डिसेंबर 1911 च्या 'दिल्ली दरबारा'त राजधानीच्या स्थानांतराची घोषणा केली होती. हा 'दिल्ली दरबारा' जेथे भरला होता, त्याच रायसीना टेकडीच्या परिसरात भारतातील ब्रिटिश सत्तेचे मुख्य केंद्र असणारे 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' उभारण्यास 1916 मध्ये सुरुवातही झाली. भारत ही ब्रिटिश साम्राज्यातील सर्वात महत्त्वाची वसाहत होती. त्यामुळे त्या लौकिकाला साजेसा

भव्य आणि पाश्चात्य वास्तुशैलीतील इमारती नव्या राजधानीत उभारल्या जाव्यात, अशी तत्कालीन गव्हर्नर-जनरल लॉर्ड हार्डिंज यांची इच्छा होती, तर काही ब्रिटिश अधिकाऱ्यांचे मत असे होते की, या इमारती भारतात उभारल्या जात असल्यामुळे स्थानिक वास्तुशैलीतच उभारणे अधिक योग्य ठरेल.

सर एडविन ल्युटेन्स यांनी या दोन्ही मतांचा आदर करून सुवर्णमध्य साधण्यावर काम सुरू केले. त्यासाठी त्यांनी भारतातील विविध ठिकाणी असलेल्या प्राचीन वास्तुशैलींचा अभ्यास केला आणि नव्या राजधानीतील या नव्या इमारतीच्या आरेखनात भारतीय आणि युरोपीय वास्तुशैलींचा सुरेख संगम घडवून आणला. त्यातूनच आपल्याला 'राष्ट्रपती भवन'च्या मुख्य आणि दर्शनी घुमटावर सांचीतील प्रसिद्ध स्तूपांचा प्रभाव पडलेला दिसतो. त्याचवेळी त्या घुमटाच्या खाली इमारतीच्या मुख्य प्रवेशद्वाराला ग्रीक शैलीप्रमाणे उंच स्तंभही उभारलेले दिसतात. या स्तंभांमध्ये घंटा लावण्याची कल्पना कर्नाटकातील मुदाबिद्री येथील जैन मंदिरावरून घेतलेली आहे. तसेच छज्जा, दगडामध्ये घडवलेल्या नक्षीदार जाळ्या, छव्या अशी भारतीय वास्तुशैलीतील अन्य वैशिष्ट्येही या वास्तूमध्ये आढळतात.

भव्य 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' उभारणीत अनेक भारतीय कलाटदारही सहभागी झाले होते. हरौन-अल-रशीद, सुजनसिंग, सोभा सिंग हे त्यांपैकीच काही. 'व्हाईसरॉयज् हाऊस'चे बांधकाम पूर्ण होण्यासाठी 17 वर्षांचा कालावधी आणि सुमारे एक कोटी तीस लाख रुपये खर्च आला होता. त्याचबरोबर मुघल गार्डन आणि कर्मचाऱ्यांसाठीची निवासस्थाने उभारण्यासाठी आणखी एक कोटी चाळीस लाख रुपये लागले. 'व्हाईसरॉयज् हाऊस'च्या बांधकामात तब्बल 30 लाख घनफूट वालुकाश्म वापरण्यात आलेला आहे.

चार मजली 'व्हाईसरॉयज् हाऊस'मध्ये 340 कक्ष आहेत. त्यात अशोक हॉल, दरबार हॉल यासारख्या आकर्षक आणि भव्य कक्षांप्रमाणेच अन्य

आलिशान कक्षही आहेत. व्हाईसरॉयसाठीचा खास चार मजली स्वतंत्र आलिशान विभागही यात आहे. हा विभाग अतिशय मोठा आणि आलिशान असल्यामुळे भारताचे पहिले राष्ट्रपती डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांनी याच इमारतीतील अतिथी विभागात राहण्याचा निर्णय घेतला. तेव्हापासून आजपर्यंत भारताच्या राष्ट्रपतींचे वास्तव्य त्याच विभागात असते.

'व्हाईसरॉयज् हाऊस'च्या मध्यभागी मुख्य घुमटाच्या खाली असलेल्या 'दरबार हॉल'मध्ये (पूर्वीचे नाव - थ्रोन रूम) व्हाईसरॉय आणि त्याच्या पत्नीसाठीचे सिंहासन ठेवलेले होते. या कक्षात सर्वत्र दगडात केलेले अप्रतिम कोरीवकाम पाहायला मिळते. या कक्षाच्या भोवतीने दोन दिवाणखाने, एक भोजनकक्ष आणि एक ग्रंथालय आहे. हा भोजनकक्ष बराच मोठा असून त्यामध्ये ठेवलेले लांबलचक टेबल हे त्याचे खास वैशिष्ट्य ठरले आहे. याबरोबरच बैठकांसाठीचे कक्ष, बिलियर्डस् कक्ष असे अनेक वैशिष्ट्यपूर्ण कक्ष या वास्तूत आहेत. व्हाईसरॉयसाठीच्या खास जिऱ्याजवळ बसवण्यात आलेल्या आठ संगमरवरी सिंहांच्या प्रतिमांमधून पाणी खेळवले गेले आहे. 'अशोक हॉल'मध्ये केंद्रीय मंत्रिमंडळाचा शपथविधी पार पडत असतो. या वास्तूतील बऱ्याच कक्षांमध्ये आणि व्हरांड्यांमध्येही विविध प्रकारची व्यक्तिचित्रे, भित्तीचित्रे आणि कलाकुसर यांचा सुशोभिकरणासाठी वापर केलेला आहे.

या मुख्य इमारतीच्या बाहेरच्या परिसरातही हत्ती, सिंह अशा प्राण्यांच्या शिल्पांबरोबरच विविध आकृत्या तांबड्या दगडात घडवलेल्या अन्य कलाकृती, आकर्षक कारंजे, हिरवळ अशी अनेक वैशिष्ट्येही समाविष्ट केलेली आहेत. सम्राट जॉर्ज (पंचम) आणि त्यांची पत्नी राणी मेरी यांनी ब्रिटिश भारताची नवी राजधानी उभारणीची पायाभरणी केली, त्या घटनेची आठवण म्हणून जयपूरचे तत्कालीन महाराजा सवाई माधो सिंग यांनी भेट दिलेला 145 मीटर उंचीचा 'जयपूर स्तंभ' 'राष्ट्रपती भवन'समोर उभा असून तोही लक्ष वेधून घेतो. या साऱ्या इमारतीच्या बांधकामासाठी पिवळसर आणि तांबूस वालुकाश्म आणि दगडाचा वापर करण्यात आलेला आहे.

नवी दिल्ली - उद्घाटनाबरोबरच 1931 मध्ये 'व्हाईसरॉयज् हाऊस'चेही औपचारिक उद्घाटन करण्यात आले होते. या 'व्हाईसरॉयज् हाऊस'च्या जवळच गव्हर्नर-जनरलच्या महत्वाच्या कार्यालयांसाठी 'साऊथ ब्लॉक' आणि 'नॉर्थ ब्लॉक' या दोन इमारती उभारल्या गेल्या. त्यांचे आरेखन हर्बर्ट बेकर या वास्तुतज्ज्ञाने केले होते. स्वातंत्र्यानंतर या ब्लॉक्समध्ये पंतप्रधानांचे कार्यालय, संरक्षण, वित्त, गृह, परराष्ट्र या मंत्रालयांची मुख्यालये सुरू झाली. दरम्यानच्या काळात संसद भवन आणि इंडिया गेटचीही उभारणी पूर्ण झाली होती.

स्वातंत्र्य चळवळीतील 1931 नंतरच्या अनेक महत्वाच्या घडामोडींची साक्षीदार असलेली 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' ही वास्तू 15 ऑगस्ट 1947 पासून 'गव्हर्नमेंट हाऊस' म्हणून ओळखली जाऊ लागली. 26 जानेवारी 1950 ला भारतीय राज्यघटनेची अंमलबजावणी सुरू झाल्यानंतर 'गव्हर्नर्स हाऊस' हे सार्वभौम, लोकशाही, प्रजासत्ताक भारताच्या राष्ट्रपतींचे अधिकृत सरकारी निवासस्थान बनले. म्हणूनच डॉ. राजेन्द्र प्रसाद यांच्या कार्यकाळात त्याचे नामांतर 'राष्ट्रपती भवन' असे करण्यात आले. दरवर्षी 26 जानेवारी रोजी साजऱ्या होणाऱ्या प्रजासत्ताक दिनाच्या निमित्ताने रायसीना टेकडीच्या परिसरातील 'राष्ट्रपती भवन', 'साऊथ ब्लॉक' आणि 'नॉर्थ ब्लॉक', 'संसद भवन', इंडिया गेट अशी भारतीय प्रजासत्ताकाची प्रतिचे विविध रंगामधील रोषणाईने उजळून निघत असतात.

नवी दिल्लीतील रायसीना टेकडीचा परिसर, राजपथ आणि इंडिया गेट हा सगळा परिसर मलाही सतत प्रभावित करत राहिला आहे. जेव्हाजेव्हा दिल्लीला मी गेलो आहे, तेव्हा या परिसराला आवर्जून भेट देत आलो आहे. एकेकाळी 'राष्ट्रपती भवना'भोवती एक अदृश्य पोलादी पडदा लावल्यासारखी परिस्थिती होती. त्यामुळे तिथे घडणारे औपचारिक; पण वैशिष्ट्यपूर्ण समारंभ वा अन्य कार्यक्रम सामान्य जनतेच्या नजरेच्या पलीकडे राहत असत. मग ते 'गार्ड बदली' (Change of Guard) असो किंवा 'भूदलाच्या गार्ड बटालियन बदलाचा सोहळा' (Ceremonial change-over of the Army Guard Battalion) असो, 'राष्ट्रपती अंगरक्षकांना चंदेरी ट्रम्पेट आणि निशाण' (Silver Trumpet and Banner to the President's Bodyguard) किंवा प्रजासत्ताक आणि स्वातंत्र्यदिनाचे समारंभ असोत. 'राष्ट्रपती अंगरक्षक' केवळ प्रजासत्ताक दिनाच्या सोहळ्यातच प्रत्यक्ष सामान्य जनतेसमोर येत असत. माल काळ पुढे सरकत गेला, तसतशी 'राष्ट्रपती भवना'ची ती बंद पोलादी कवाडे हळूहळू खुली होऊ लागली. त्याची सुरुवात राष्ट्रपती डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या कार्यकाळात झाली आणि राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी यांच्या कार्यकाळात ती कवाडे खऱ्या अर्थाने खुली करण्यात आली.

डॉ. कलाम यांच्या काळात 'गार्ड बदली'चा समारंभ सामान्य लोकांसाठी खुला केला गेला. प्रणव मुखर्जी यांच्या कार्यकाळात 'राष्ट्रपती भवन' अधिक लोकाभिमुख झाले आणि त्याची भव्यता सामान्य जनतेलाही सहजपणे पाहता येऊ लागली. त्यांच्याच पुढाकाराने भव्यदिव्य 'राष्ट्रपती भवन संग्रहालय'ही सुरू करण्यात आले. 'गव्हर्नर-जनरलस बॉडीगार्ड' दलातील (स्वातंत्र्यानंतरचे 'राष्ट्रपती अंगरक्षक') घोड्यांचा तबेला म्हणून उभारलेल्या इमारतीत हे संग्रहालय सुरू करण्यात आले आहे. बरीच वर्षे दुर्लक्षित राहिलेल्या या इमारतीची डागडुजी करून तेथे संग्रहालय सुरू करण्याचा विचार माजी राष्ट्रपती मुखर्जी यांनी मांडला होता.

राष्ट्रपती भवनाच्या गेट क्र. 30 मधून या संग्रहालयात प्रवेश केल्यावर सर्व सुरक्षाविषयक प्रक्रिया पूर्ण झाली की, मग तेथून आपल्याला बॅटरीवर चालणाऱ्या गाडीने संग्रहालयात नेले जाते. संग्रहालयाच्या इमारतीच्या प्रवेशद्वाराजवळ आपल्या प्रवेशिकेची पुन्हा तपासणी झाल्यावर गार्ड आपल्याला संग्रहालयात नेतो.

सुरुवातीला छोटेशिखरी असलेले 'राष्ट्रपती भवन संग्रहालय' आता तीन मजली झाले आहे. या संग्रहालयात आधुनिक तंत्रज्ञानाचाही प्रभावीपणे वापर केलेला आहे. अनेक वर्षे गूढ वलय निर्माण झालेल्या या वास्तूमध्ये कित्येक ऐतिहासिक, अमूल्य वस्तू वर्षानुवर्षे धूळ खात पडलेल्या होत्या. तो सर्व राष्ट्रीयदृष्ट्या महत्वाचा ठेवा सामान्य लोकांना पाहता यावा यासाठी खुला केला गेला आहे. भारताची प्राचीन संस्कृती असेल, वसाहतवादाचा कालखंड असेल किंवा स्वातंत्र्योत्तर भारतातील राजकीय, सामाजिक घटना या सर्वांशी संबंधित हा खजिना आहे.

या संग्रहालयात विविध देशांकडून भारताच्या राष्ट्रपतींना मिळालेल्या भेटवस्तू तसेच ब्रिटीश राजवटीच्या काळातील गव्हर्नर-जनरलच्या संग्रहातील तसेच वापरातील वस्तू येथे मांडलेल्या आहेत. आत प्रवेश करताच एका घोड्याची आणि त्याच्या एका माणसाची प्रतिकृती आपले स्वागत करते.

संग्रहालयात आजपर्यंत प्रत्येक राष्ट्रपतींच्या काळात 'राष्ट्रपतींच्या अंगरक्षक' दलाला प्रदान केले जाणारे चंदेरी रणशिंग (Trumpet) आणि उंची रेशमी धाग्यात बनविलेले निशाण (सिल्व्हर ट्रंपेट अँड बॅनर) तेथे पाहायला मिळतो. ही चंदेरी तुतारी आणि तिला लावलेला बॅनर प्रत्येक राष्ट्रपतींच्या कार्यकाळाच्या सुरुवातीला राष्ट्रपतींकडून आपल्या अंगरक्षक दलाला दिला जातो, जो त्या राष्ट्रपतींच्या कार्यकाळ संपेपर्यंत सतत अंगरक्षकांबरोबर असतो. संग्रहालयात आजपर्यंतच्या सर्व राष्ट्रपतींचे प्लॅस्टर ऑफ पॅरिसमधील पुतळे ठेवलेले आहेत. त्याच ठिकाणी ठेवलेल्या टच स्क्रीनवर सर्व राष्ट्रपतींच्या कार्यकाळातील महत्त्वाच्या घटनांची माहिती सचित पाहता येते.

'राष्ट्रपतींच्या अंगरक्षकांच्या दालनात या रेजिमेंटचे आजपर्यंतचे विविध गणवेश आणि छायाचित्रे मांडण्यात आलेली आहेत. तसेच तेथे एक ऐतिहासिक खुर्चीही ठेवण्यात आलेली आहे. 'राष्ट्रपतींच्या अंगरक्षक' रेजिमेंटची स्थापना 1773 मध्ये बंगालचा तत्कालीन गव्हर्नर-जनरल वॉरन हेस्टिंग्ज याचे अंगरक्षक म्हणून करण्यात आली होती. त्यावेळी वॉरन हेस्टिंग्जने या रेजिमेंटची स्थापना झाल्यावर तिचा कार्यभार ज्या खुर्चीवर बसून स्वीकारला तिच ही खुर्ची.

1857 च्या पहिल्या स्वातंत्र्ययुद्धाशी संबंधित एक दालनही येथे उभारण्यात आलेले आहे. त्यावेळी वापरण्यात आलेली शस्त्रास्त्रे आपण नेहमी पाहतो, त्या पद्धतीने न मांडता त्या युद्धाचे प्रसंग देखावा पद्धतीने मांडलेले आहेत. अशाच प्रकारे भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यातील महत्त्वाच्या घटनाही या संग्रहालयात देखाव्यांच्या माध्यमातून प्रदर्शित करण्यात आलेल्या आहेत.

गव्हर्नर-जनरल शिकारीसाठी जाताना किंवा सैर करण्यासाठी जाताना वापरत असलेल्या खास बग्याही येथे ठेवण्यात आलेल्या आहेत. गव्हर्नर-जनरल पिकनिकसाठी जाताना खास टिफीन घेऊन जात आहे. वरचे झाकण उघडून त्यातील जेवणासाठीचे साहित्य बाहेर काढायचे आणि झाकण पुन्हा बंद करून टिफीनचा टेबलाप्रमाणे वापर करायचा.

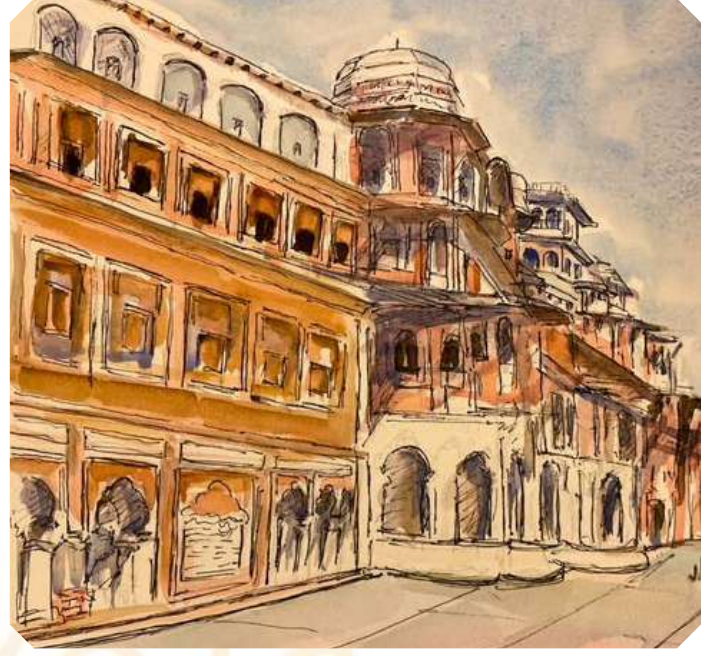
राष्ट्रपती भवनातील विविध कक्षांचे प्रतिकृती आणि तेथील ऐतिहासिक वस्तुही या संग्रहालयात आहेत. ब्रिटिश सम्राट जॉर्ज (पाचवे) आणि त्यांची पत्नी राणी मेरी यांच्या या भारतभेटीत त्यांच्यासाठी खास बनवलेली उंची सिंहासने येथे पाहायला मिळतात. राजधानी स्थानांतरित केल्याची घोषणा करतवेळी त्यांनी वापरलेली हीच ती सिंहासने. त्यामागे जॉर्ज (पाचवे) आणि राणी मेरी यांचे पुतळे उभारलेले आहेत इतकेच नाही, तर 'दिल्ली दरबारा'चे भित्तिचित्रही तेथे लावण्यात आलेले आहे.

महात्मा गांधी यांच्याशी संबंधित तत्कालीन 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' मधील (सध्याचे राष्ट्रपती भवन) प्रसंगाची छायाचित्रे संग्रहालयात मांडलेली आहेत. त्यात गांधी-आयर्विन करार (जो या 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' मधील पहिला महत्त्वाचा प्रसंग होता) त्याची छायाचित्रे, गांधी आणि लॉर्ड माऊंटबॅटन यांच्या भेटीची छायाचित्रे येथे पाहायला मिळतात. इथेही महात्मा गांधींशी संबंधित एक छोटी चित्रफीत पाहण्यासाठी टच स्क्रीनची व्यवस्था आहे.

अखंड भारताच्या फाळणीचा निर्णय ज्या टेबलावर घेण्यात आला, ते टेबलही येथे पाहायला ठेवण्यात आलेले आहे. तसेच या निर्णयाच्यावेळी उपस्थित असणारे पंडित नेहरू, लॉर्ड माऊंटबॅटन, महंमद अली जिना इत्यादींचे पुतळेही तेथे मांडण्यात आलेले आहेत.

'राष्ट्रपती भवना'चे संपूर्ण आरेखन आणि उभारणी करणाऱ्या सर एडविन ल्युटेन्स यांचे फर्निचर येथे पाहायला मिळते. त्यावेळी त्यांनी 'व्हाईसरॉयज् हाऊस' ची केलेली सर्व मूळ रेखांकने येथे प्रदर्शित केलेली आहेत.

असे हे 'राष्ट्रपती भवन' त्याची पोलादी कवाडे किलकिली झाल्यावर दिल्लीतील एक प्रमुख पर्यटनस्थळ तसेच अध्यासन केंद्र म्हणूनही उदयाला आलेले आहे. आधुनिक भारताच्या इतिहासातील महत्त्वाच्या घडामोडींचा साक्षीदार असलेल्या 'राष्ट्रपती भवन' आणि या संपूर्ण या परिसराविषयी लिहिण्यासारखे बरेच काही आहे. पण जागा कमी पडेल!!

Mangala Tata, California

FaralBox
आपल्या आठवणीतली चव..

TASTE OF MAHARASHTRA

Delivered Across The Globe

SCAN QR

Order Your Favourites On

www.faralbox.com

VISIT NOW

FOLLOW US ON

@FARALBOX

ओरिगामी आणि प्रथिने

सीमंतिनी, अमेरिका

एयरपोर्टवर एखाद्या भारी दागिन्यांच्या दुकानात आपण भांबावलेल्या अवस्थेत असावं आणि अचानक एखादी शाळेतील मैत्रीण भेटावी. थोडंसं हायसं, थोडंसं “कस्स काय बुवा जमलं हिला इथे?” नि थोडासा आनंद अशा संमिश्र भावना उमटतात. ओरिगामी कलेची आणि जीवशास्त्राची थोडीशी अशीच मैत्री असावी.

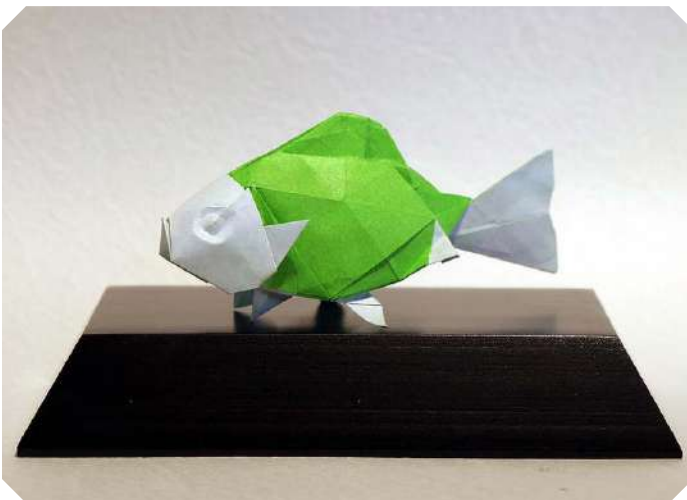
आपल्यापैकी बहुतेकांची सहसा शाळेत असताना हस्तकलेच्या तासाला ओरिगामीचे पहिली ओळख होते. कागदी होडी, नांगर होडी हे सोपे प्रकार आजही बहुतेकांना आठवतील. जपानी भाषेत ‘ओरि’ म्हणजे घडी आणि ‘गामी/ कामी’ म्हणजे कागद, कुणी म्हणते या कलेचा उगम ६व्या शतकात झाला. बौद्ध भिक्षू धार्मिक कार्यक्रमांसाठी कागदाच्या घड्या घालून केलेल्या आकृत्या, शुभचिन्हे वापरत असावेत. पण ते अत्यंत मर्यादित असावे कारण मूळात व्यावसायिक स्वरूपात कागद तयार करणे ८व्या शतकात सुरू झाले. साधारण १६ व्या शतकात कागद जेव्हा बऱ्यापैकी महाग होता तेव्हा उच्चभू वर्गातील लोक छंद म्हणून ओरिगामी करायचे. त्या हस्तकलेचे नमुने लग्नकार्यात, भेटवस्तू द्यायला-घ्यायला वापरले जायचे. पुढे ओरिगामीचे प्रसार जगभर झाला आणि काळापरते थोडेफार स्वरूपही बदलले. कागदाऐवजी कापड (नॅपकिन्स) किंवा प्लॅस्टिक कागद वापरले जाऊ लागले पण कापाकापी न करणे, घडी घालणे हे मूळ तत्त्व तेच राहिले.

ओरिगामीच्या घड्या म्हणजे ‘शास्त्र असतं ते’! सुरुवातीला शिकताना पुस्तकातील चौकोनी कागदाच्या आकृत्या व त्यावरील सूचना याने सुरुवात होते. अर्थात हल्ली यूट्यूब व अन्य व्हिडियोजवर बघून बघून ही शिकता येते. नवशिकी मंडळी सहसा द्विमिती (२-डी) रचना करतात. मात्र जसा जसा हात बसू लागतो तशा अवघड द्विमिती (३-डी) रचना ही जमू लागतात. अनेकवेळा कलाकार द्विमिती रचना स्वतःच्या कल्पनेने तयार करतात. उदाहरणार्थ भारतीय कुर्ती किंवा धान्य पाखडायचे सूप अशा कलाकृती तयार करायच्या असतील तर स्वतःच संकल्पना करायला हवे कारण जपानी किंवा इंग्रजी पुस्तकात असे नमुने सापडणे कठीण. थोडक्यात, घड्यांच्या शास्त्रामुळे कलाकाराचा प्रवास द्विमिती-द्विमिती-संकल्पना असा सहसा घडतो.

निष्णात कलाकार सहसा आपल्या संकल्पनेची आकृत्या-सूचना इ देत नाहीत कारण ते वेळखाऊ काम आहे. म्हणजे आधी सुंदर आकृती तयार करायला भरपूर ‘ट्रायल-एरर’ (प्रयत्न-प्रमाद) करा नंतर त्याची आकृत्या-सूचना तयार करा... एखादी कलाकृती (उदा: मासा) तयार केली आणि कागद पुन्हा उलगडला तर त्यावर घड्या उमटलेल्या असतात. ह्याला ‘क्रीज पॅटर्न’ (उर्फ घडीचा नमुना) म्हणतात. निष्णात कलाकार हे क्रीज पॅटर्न्स देतात. इतर कलाकार हे पॅटर्न्स बघून त्या संरचना तयार करतात. हे अवघड आहे कारण केवळ घड्यांवरून इथे प्राण्याचे डोके असावे, इथे शेंपूट असावे असे अनुमान करत घड्या घालाव्या लागतात. कागदी रचना तयार करायच्या आधीच हे क्रीज पॅटर्न्स तयार करायला किंवा असलेले क्रीज पॅटर्न्स ‘वाचायला’ हल्ली संगणकाची मदत (प्रोग्रॅम्स) घेता येते.

आणि इथेच प्रथिने आणि ओरिगामी या दोन वेगळ्या भासणाऱ्या विश्वांची भेट होते.

आधी थोडं प्रथिनांची माहिती घेऊ मग परत ओरिगामीकडे वळू. सामान्यपणे

“प्रोटीनशेक आणि मसल्स” हे समीकरण आपल्या डोक्यात पक्के असते. आपल्या शरीरातील प्रथिने फक्त स्नायू घडवण्यासाठी उपयोगी नसतात तर ते अनेक इतर घटकांसाठी उपयोगी असतात. जसे हॉर्मोन्स, एंझाइम्स इत्यादी प्रथिनामुळेच तयार होतात. प्रथिने ही ‘अमिनो ऍसिड्स’ पासून तयार होतात. ही अमिनो ऍसिड्स म्हणजे जणू एखादी मोत्याची लड असल्यासारखी आहेत. इथे मोती म्हणजे नायट्रोजन व हायड्रोजन याने बनलेला अमिनो ग्रूप व जोडणाऱ्या साईड चेन्स असतात. ह्या लडीला घड्या घालून कागदासारखी द्विमिती रचना करता येते. (व्यवहारातील उदाहरण हवे असेल तर धायपासून क्रोशेकाम केल्यावर स्कार्फ तयार करता येतो.) तसेच ह्या द्विमिती रचनेतून द्विमिती रचना जसे पेशींना लागणारी ‘दारे’, हॉर्मोन्स इ तयार करता येतात.

जसा जसा प्रथिनांबद्दल अधिक अभ्यास झाला तसे लक्षात आले की प्रथिनांच्या घड्या ह्या ओरिगामीमध्ये घातल्या जाणाऱ्या घड्यांसारख्याच आहेत. लड न कापता केवळ घड्या घालण्याच्या ओरिगामीच्या तत्त्वावर प्रथिने तयार होतात. ओरिगामीचा गणिताच्या दृष्टीने अभ्यास केला तर जी गणिती सूत्रे वापरली जातात तशीच सूत्रे प्रथिने तयार करायला वापरली जातात. विशेषतः प्रथिनांतील घड्यांची तुलना क्रेसलर व योशिमुरा यांनी तयार केलेली काही ओरिगामी मॉडेलसशी केली जाते. मॉड्युलर ओरिगामी मध्ये एखादी रचना वारंवार करून ते भाग जोडलेले असतात. अशा प्रकारच्या रचनाही प्रथिनात केलेल्या आढळतात.

आता कुणी म्हणाल एवढं रामायण कशासाठी? व्यवहारात उपयोग काय? रासायनिक संयुगे अशाप्रकारे घड्याकरून विविध वैद्यकीय कारणासाठी वापरता येऊ शकतात. सध्या डी एन ए बद्दल असे संशोधन चालू आहे. कल्पना करा की बायपास सर्जरी ऐवजी एखादा रासायनिक संयुगाचा घड्या केलेला रोबो जाऊन रक्तवाहिन्या साफ करून आला तर. किंवा - कॅन्सर सारख्या रोगावर वापरली जाणारी काही औषध कॅन्सर पेशींचा नाश करतात पण शरीरातील इतर पेशींनाही हानी पोहोचवतात. जर अशी औषधे एखाद्या प्रथिनांच्या किंवा इतर रासायनिक संयुगांच्या ‘ओरिगामी’ बॉक्स मध्ये घालून शरीरात पाठवली तर? योग्य जागी पोहोचल्यावर ह्या ओरिगामी बॉक्स नष्ट करून औषध बाहेर पडू शकते. ह्यामुळे शरीरातील इतर सुदृढ पेशींना होणारी ईजा टळेल. अर्थात ही फक्त सुरुवात आहे. हे तंत्रज्ञान लोकांपर्यंत पोहोचायला अजून पाच ते दहा वर्षे लागू शकतात. पण एकदा हे तंत्रज्ञान पूर्ण विकसित झाले की वैद्यकीय क्षेत्रात बरेच बदल घडतील.

प्राचीन व अर्वाचीन शास्त्रांच्या मदतीने सर्व प्राणिमात्वांना उत्तम आरोग्य लाभू दे! शुभ दीपावली!!

संदर्भ व अधिक माहिती साठी: Picture credits:

Image 1: Joseph Wu Image 2: Jacque Davis Image 3: Joseph Wu

<https://youtu.be/NYKcOFQCeno>

<https://www.youtube.com/watch?v=qNQHG3Sw9Lo>

<https://www.origami-resource-center.com/crease-patterns.html>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005273619302809>

ORIGAMI FISH INSTRUCTIONS

Paper free to download and print at:
<https://www.flickr.com/photos/jacquedavis/27331178035/in/dateposted-public/>

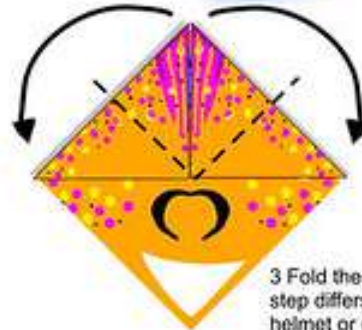
Drawn by Jacque Lynn Davis

1 Fold the fish paper in half to make a triangle then fold the side points of the triangle up to the very top.

2 Now fold the same two points straight down which will cover the eyes. Then rotate the square so that the white triangle is pointing down.

3 Fold the same flaps in half. This step differs from the traditional helmet or goldfish but will make the fins smaller so that they don't cover the eyes.

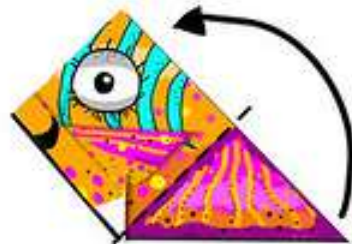
4 Fold these flaps upward in half to make the fins.

5 This step also differs from the traditional goldfish. Fold one layer of paper from the bottom point all the way up to the top, then fold the same paper back down about 3/4 inch away from the first fold. Then fold the last fold so that the paper is tucked inside the fish.

6 When step 5 is folded correctly it should look like this. Now open the fish up and turn it sideways.

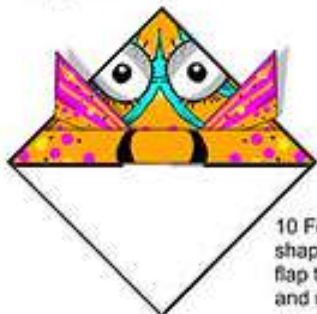
7 Fold the point of the tail up to the top point.

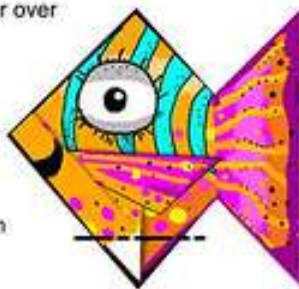
8 Fold the tail corner over to make a crease

9 Unfold the last two folds and cut where the dotted lines shows, stopping where the RED dot shows.

10 Fold the fish back to the square shape as in step 6. Take the bottom flap that was cut and fold it behind and up.

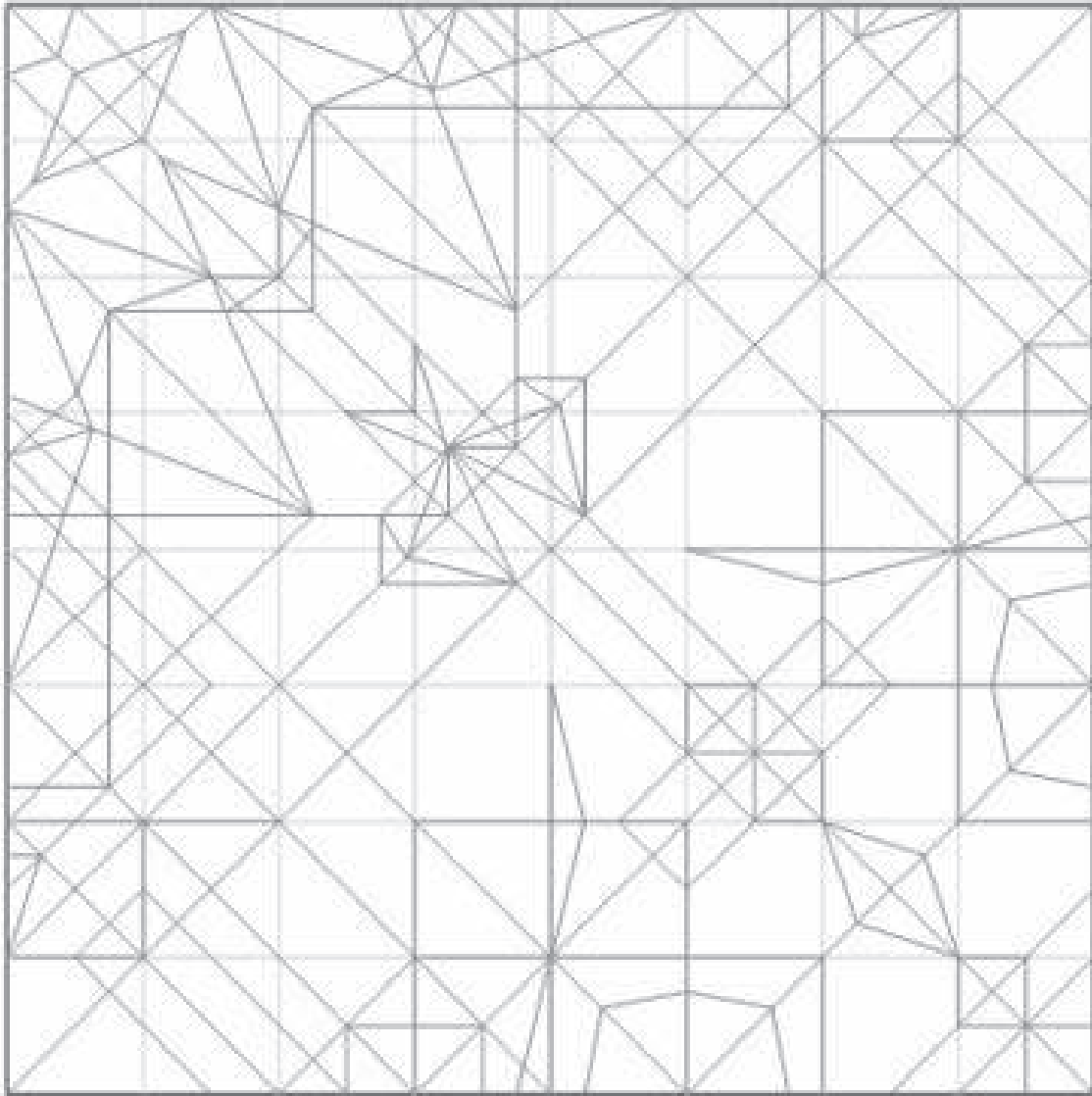

11 Again open the fish so it is a side view and gently invert the tale. Then tuck to the inside the white tip of the fish's belly. FINISHED !

Fish by Joseph Wu
 Revision 2
 (Inspired by LUI Hsi-hua & the Monterey Bay Aquarium.)

(Design & crease pattern ©2008 by Joseph Wu Origami Inc.)
 Design: November, 2008
 CP: November 21, 2008

Permission is granted for duplication of these diagrams for personal use and for teaching purposes. The model may not be used commercially (sold, displayed, photographed, or taught) without the express consent of the designer. Requests for permission may be made by email at <query@origami.as>. For more information, please see the copyright statement at <<http://www.origami.as>>.

Mandala Art by
 Kamini Thuse, Pune

The Ten Psychological Needs of Human Beings

I am the master of my fate,

I am the captain of my soul.

Invictus by William Ernest Henley

Are we, though? Masters of our fate and captains of our soul? I will contend that we can captain our souls. And that we need to, so we can influence our external fate, as well as secure a large degree of control over our internal wellbeing by directing our lives to meet our “psychological needs.”

The Foundations

Do “Psychological Needs” Exist?

Organisms come into being with needs specific to their nature, and are equipped with potential capacities that, when fully developed, can meet those needs. If such capacities are not developed to a minimal degree, an organism would fail to maintain its existence until it has left a genetic legacy. The species would die out. Lion cubs engage in rough play with siblings, including in biting that leaves no marks—their capacity to hunt is developed because this “rough play” is such a thrill that the cub cannot resist frequent practice. Correspondingly, fawns enjoy being able to run, and then want to run really fast, because, as deer, their survival does depend on having just such a capacity. An organism’s development of capacities to fulfill its needs is what we can call an organismic actualization process. Biologically, actualization is fundamental to life itself.

So what is a human being’s actualization? To figure that out, we must postulate its nature.

Modern humans have:

1. A recognition of a continuous identity (for coherence);
2. An autobiographical memory of significant personal events set in linear time;

We have a “mind,” which is the sum total of the processes of the brain by which it secures and maintains an identity, memory, desires, fears, hopes, plans, convictions and makes judgments.

We know that a coherent identity and authentic memory are crucial elements of our mental makeup, of “the self.” The downside is that a coherent memory of the harm done to us may cause ongoing resentment, even trauma, especially if we did not oppose it with all in our power.

And we also have:

1. A personality, which includes traits, attributes, dispositions—some genetic, some self-created—and

Vinay Kolhatkar, Australia

standing orders (or the ethic) as a guide to choices;

2. A reflective self-consciousness, which is, in effect, an awareness of the fact that we are aware of ourselves and our actions, and thus can contemplate their aftereffects;

And, while humans are not born with a blank slate (tabula rasa) in that they have genetic instincts, needs, and potentialities, they have:

1. An ability to override or withstand instincts with deliberations (short-term free will); and
2. Neuroplasticity—the ability of our mind to rewire our brain, physically and functionally, throughout our life. This rewiring includes the ability not only to increase skills, but also to affect the subconscious by habit and persistence and change the ethical standing orders the brain feeds the mind, i.e., long-term free will.

Indeed, Jean Askenasy (Faculty of Medicine) and Joseph Lehmann (School of Philosophy) from Tel-Aviv University infer that the nervous system is a two-way street:

It is a common experience and has been observed scientifically that the nervous system changes continuously following internal and external events as well as thoughts, imaginations and dreams. Such changes are followed by changes in memory and content of consciousness.

Askenasy and Lehmann cite the case of “I.K.” I.K. suffered a stroke that destroyed a quarter of his brain (half of his left brain). He could no longer speak or write. Comprehension was also affected, but I.K. could understand his doctors—the neurologists held no hope for him. But I.K. made a determination:

To conduct a new form of life. I want to speak words of wisdom, but I know that my mouth will betray me when I speak ... So what is left for me? I have the will to live, not as I want, but as I can.

And so he did. Four years later, I.K. could play the piano with his left hand, write books and poems, and paint well enough to exhibit his paintings to the public.

Askenasy and Lehmann attribute this and other such outcomes to the top-down effect of “consciousness on cognition.” I

would contend that neuroplasticity offers an empirical proof of free will, but the process by which this happens, i.e. how thought influences matter, is an unsolved riddle in the philosophy of mind.

Thus, modern human beings are organisms capable of directing themselves; even manufacturing, let alone governing their emotions, and adapting, physiologically, the very source of directedness and emotion (the brain) to new circumstances. Thus, we could call ourselves “psychological organisms”—we are uniquely so in nature. As psychological organisms, we will have “psychological” needs.

But we are a single organism integrated in mind and a body that has biological needs. As the 3-3-3 guideline suggests (albeit empirical variation around this is common)[4], biological needs are acute—a human organism is at risk of death or brain/other organ damage from a sustained three minutes without oxygen, three days without water, and three weeks without any nourishment.

Psychological needs are not that pressing, not for sheer survival. But what happens to us if our psychological needs are unmet for long periods? Disquiet. Unhappiness. Resentment.

Maslow’s Hierarchy of “Needs”

In 1943, psychologist Abraham Maslow (1908-1970) proposed a theory of the human organism as a five-stage model of human drives: Beginning with physiological needs (food, air, water), followed by safety needs, love needs (including intimate friendships), esteem and prestige needs, and, finally, a “need” for self-actualization—achieving one’s potential, including a need for creativity.

Maslow’s original contention was that each set of needs should be largely gratified before other needs surfaced.

Researcher Saul McLeod states that Maslow later refined his model,[6] expanding the repertoire of needs as well as relaxing the constraint of lower-need satisfaction before higher needs surface. In the refined model, juxtaposed between esteem and self-actualization were cognitive needs—knowledge and understanding, curiosity, exploration, need for meaning and predictability, and aesthetic needs—appreciation and search for beauty, balance, and form.

The Ten Psychological Needs

Maslow’s thesis appeals to our intuition, but the higher “needs,” are not obvious as “needs” rather than nice-to-haves.

Let me now posit that we have a larger set of psychological needs. The ten needs are universal but because we can effectively drive ourselves (the mind can rewire the brain), and because cultures are different, the degree of their acuteness is felt differently; in some, for example, the need for a genetic legacy may not be felt at all.

I do contend that the intermingled needs are not hierarchical, but that they are nested, not totally independent of each other—an unmet need affects others: it’s harder to satisfy one at

the expense of others; it’s easier to seek an integrated satisfaction of all of them.

I know this is counterintuitive for some; it’s been said often that a person sought one thing (success in business, motherhood, money etc.) at the expense of something else (a marital relationship, career, education etc.); this can be true, but it’s not always true.

1. Reality orientation

The most crucial aspect of biological survival is adaptation to actual reality, not to an illusion inside the head of an organism. Animals that get deceived by predators become prey. Certain snakes and turtles pretend to be the game of their favorite prey, and thereby lure their victims to get close enough to strike. Human beings, too, cannot survive by consistently misapprehending physical reality; even the odd mistake may prove deadly.

An error, if not fatal, may still prove costly. Misapprehending the intention of others or trusting them too easily can lead to oneself getting manipulated. Being unrealistically paranoid deprives an individual of healthy, synergistic relationships.

2. Autonomy

It’s possible that anatomically modern Homo sapiens have not always been geared for autonomy. But the rise of a self-reflective consciousness impels the organism toward a desire for autonomous action, for it becomes keenly aware of both external compulsion and internal misgivings which violate its autonomy.

There’s no way out of this. One needs to be more self-reflective to take charge of one’s life, to feel the excitement of self-directed achievement, to feel wonder at human progress, or nature’s beauty and us in it, to be one party to a benevolent friendship, a romance, or a healthy teacher-student relationship. The price of this progression to a greater self-awareness is a deep comprehension of situations wherein one’s autonomy is threatened, breached, or manipulated. And its outcome on how one feels is inevitable.

3. Acquisition of competencies and mastery

Like all other organisms, we are geared toward the acquisition of competencies. However, in a modern industrial society, we trade our skill set for the satisfaction of all biological needs (and even some psychological needs). So being able to extract a price for skill and application is key to a non-dependent survival. But, since we have evolved to acquire skills, an acquisition of any skill set can become a pleasure in itself.

A typical illustration is of people deriving pleasure from peripheral skill sets that they do not use to earn income from, such as gardening, sports, appreciation of art, playing the piano, cooking well, and so on. Even getting better at chess, which has no immediately proximate survival value, except as a validation of thinking skills, can imbue us with feelings of wellbeing.

Mastering a skill bathes our mind even deeper in self-esteem, which in itself is a key psychological need—the needs are nested.

But skills atrophy from disuse. We also miss the pleasures when opportunities to exercise our acquired competencies or masteries are denied by circumstances.

So we need to balance that need with the time available to us. If you become excellent at two dozen things outside of your profession, when will you pursue all of them?

Some abilities do stay with us though through disuse, e.g., riding a bicycle, or swimming, and some we may need often, e.g., driving a car, which we may even need to do daily, and do it well for our physical safety.

4. Recognition, reward, and resilience

One outcome of our self-recognition of our own competencies and masteries is a need for external recognition and reward, commensurate with our expectations. Our recognition must be realistic (the “reality orientation”) and tempered by knowledge that often the world isn’t fair. But then the desire for affirmation is not a lust for the underserved, but a need for corroboration—its satisfaction is immensely satisfying to our souls, its frustration vexing.

We do live in a corrupted world. Thus our need for recognition and reward has to be undergirded by resilience—resilience will give us the drive to continue in the face of limited appreciation.

5. A need for a genetic legacy (an evolved psychological manifestation)

Organisms are driven biologically to leave a genetic legacy. But we are social animals. And societal norms in various forms—religious, cultural, legal—codify this need (“family values”) so frequently that in many of us it manifests as a psychological need. For human beings, the technology of birth control has separated the sex drive from the biological need to pass on our genes—and our minds are capable of rewiring our brain accordingly. Thus, in modern society, the need or desire for a genetic legacy is not felt universally.

6. Visibility as unique individuals

Even though we have evolved in tribes and societies, the self-reflection in individuals creates a deeply-felt need for “individuated visibility.” The Netflix series *Crown* is an education in human psychology. Members of one of the world’s most privileged families, the British monarchy, became immensely discontented. Why? Because the monarchy and its traditions mattered more than the individuals who wore or bordered the “crown.” The individual was squashed in favor of what was desired of him or her. No amount of money or fame could make up for this loss of visibility of their individuation—their hopes, desires, and fears.

Societal norms did bestow an adaptive, survival edge in the past. But not today. Not when the concept of a free, individuated, “trader” society has been fully articulated. There is simply no need for any tribal norm to exist anymore.

7. Self-esteem

Our psychological needs exist as a nested, reaffirming

network. We must feel worthy of comprehending reality, of experiencing pleasure from recreation as well as the practice of acquired competencies, of seeking gratifying relationships that reaffirm our sense of self. Our self-worth will come from the practice of satisfying other psychological needs, seeing them satisfied, from feeling fulfilled.

8. Relationships

As social animals, we have an evolved need to create a variety of relationships—romance, guardianship, friendship, camaraderie, mentorship, that acknowledge, recreate, and extend our sense of self—not necessarily all at the same time, for we remember our past and envision our futures very often.

9. Flourishing and self-actualization

A state of flourishing can be defined—as “a locus characterized by a default state of serenity, punctuated by self-inflicted pleasures—those of recreation (wine and music and laughter and food and camaraderie) as well as those arising from practicing competencies (skiing down the slopes) or acquiring them (learning a new language), undergirded by resilience.”

In a default state of disequilibrium, an individual can experience many pleasures, too—but then they are an escape, and the individual must return to the unpleasant state. The return to an abrasive situation requires repetitive escapes—such as into alcohol or drugs or other addictions. This is a dangerous spiral. One has to address the default state to get out of it, not the immediate symptoms. The “alcohol” addiction is a manifestation. The need for some repetitive escape requires a more fundamental change.

A sharp awareness of one’s potentials creates a need—the need to actualize one or a few of them. There’s never enough time to actualize them all—one simply cannot be a good parent and teacher and excellent singer and cultivate gardens and have multiple, rewarding friendships while reading an array of literature—but there’s no need for this. To drive oneself toward a flourishing state, one has to select from all the potentialities only a few with the largest inner drive including one with the potential for monetary reward that can be traded for other goods.

The awareness of one’s self-potential or of amending our surroundings through struggle or travel can also come from narrative art. Fiction, as Aristotle said, can highlight what the future can be, and it can be taken by the mind as a “should be,” that such a life is possible.

Ultimately, a humane (non-predatory) self-actualization becomes the standard by which a life can be led. That only has the best potential to achieve a flourishing state, but also all other psychological needs.

10. A non-genetic legacy

“Mortality salience” is the awareness of a limited lifespan. This cognizance will often create a desire to leave a mark on the sands of time, particularly as one ages. The way our lives are led touches everyone we come in contact with. The genes of our soul—the ideas that make us what we are, affect others we interact with.

So, in a sense, we always leave a non-genetic legacy.

It may help to recognize this, though. And if the need is felt strongly, it may assist to crystallize it in specific forms—to leave behind a well-functioning business, or well-mannered, productive children (as against just children as a genetic legacy), or a monetary donation that funded a new library, or a piece of art (music, literature) or even an academic theory that may survive you.

It's at first counterintuitive to think that an unknown future legacy can contribute to a current state of flourishing. But the future is not a mass of unknowable, random events, it's merely uncertain—but the probabilities can be assessed today. You may even have the certainty that you created new knowledge, including an affirmation by oneself and by the world of it. You may see, daily even, that your parenting style has created a long-lasting legacy, or that your integrity has touched and changed a few others, or even one other.

Every bit of that knowledge is a source of joy for today, for our perception of the future and our assessment of our own past actions permeate our present. So incessantly that we could be called, in a sense, "time travelers."

Some well-known psychologists will speak of giving your life meaning, or discovering the meaning of your life as the key to mental health. There's no divine meaning waiting to be "discovered." There's no meaning except the mission, the purpose, the self-defined non-genetic legacy, as given to one's own life by oneself using self-established standards.

That's how you become the captain of your soul and the influencer of your fate.

How We Can Grow Together

I hope I have touched you, the reader, with this theory of ten intermingled psychological needs.

And I hope you will let me know if I have. Here I am, seeking to satisfy my needs—of practicing acquired competencies, of leaving a non-genetic legacy, of reward and recognition, of a reality orientation, and of autonomy. And the beauty of it is that my seeking does not come at your expense; rather, we create a world of self-respecting, individuated camaraderie that moves us together in the same direction—toward a self-actualization and a flourishing.

Now I will await your touching my soul.

References:

[1] Jean Askenasy and Joseph Lehmann, "Consciousness, Brain and Neuroplasticity," *Frontiers in Psychology*, 10 July 2013, p.10, doi:10.3389/fpsyg.2013.00412.

[2] Ibid, p.1

[3] Lisa Feldman Barrett, *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*, Mariner Books; Reprint edition (March 2018).

[4] Sean Kane, "Here's the longest people have survived without air, food, water, sunshine, or sleep," *Business Insider*, accessed online at <https://www.businessinsider.com/longest-survival-records-water-food-sleep-breathing-2016-5?IR=T>

[5] A. H. Maslow, "A Theory of Human Motivation," in *Psychological Review* 50,

(1943), pp. 370-396.

[6] Saul McLeod, "Maslow's Hierarchy of Needs," *Simply Psychology*, updated March 20, 2020, <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

[7] TYB, "10 Deadly Tricksters of the Animal World," *Listverse*, accessed at: <https://listverse.com/2011/01/15/10-deadly-tricksters-of-the-animal-world/>[8] Vinay Kolhatkar, "A Jaw-Dropping Theory of Consciousness," *The Savvy Street*, accessed at: <http://www.thesavvystreet.com/a-jaw-dropping-theory-of-consciousness/>[9] See *Capitalism: The Unknown Ideal* by Ayn Rand.

10) The term "psychological organism" was first used by John Yokela in my various discussions with him.

11) The work of psychologists Edward Deci and Richard Ryan promotes three key psychological needs: autonomy, competence, and what they refer to as "relatedness"—the last does not encapsulate what we have referred to here under "Relationships." Nevertheless, their work and research is quite instructive, and has been referred to in the aforementioned essay: "The Number 1 Psychological Need of Human Beings."

भावपूर्ण श्रद्धांजली

डॉ. अशोक रघुनाथ सरे

मंगळवार दिनांक १४ सप्टेंबर २०२१ या दिवशी लॉस अँजेलिस मराठी समाजाचे ज्येष्ठ सदस्य डॉ. अशोक रघुनाथ सरे यांना देवाज्ञा झाली.

लॉस एंजेलिस मधील महाराष्ट्र मंडळासाठी त्यांनी आणि विद्याताईंनी अनेक वर्षे विविध कार्यक्रमांत भाग घेतला. शिवाय बृहन्महाराष्ट्र मंडळाच्या वतीने उत्तर अमेरिकेतील सर्वच मराठी आणि भारतीय समाजासाठी उत्तररंग म्हणजे आयुष्याचा उत्तरार्ध सुखाने व्यतीत करता यावा यासाठी सभा, परिषदा आणि मेळावे घेऊन भारतीय समाजात आपल्या निवृत्तीनंतरच्या प्रश्नांबद्दल जागृती निर्माण करून उपलब्ध सुविधांची माहिती पुरवली..

मराठी अधिवेशनात उत्तररंग विषयक एक दिवसाची परिषद घेण्याची प्रथा अशोक सरे यांनी सुरु केली.

त्यांचे सामाजिक कार्य, दिलखुलास व्यक्तिमत्व, प्रेमळ गप्पिष्ठ स्वभाव, दूरदर्शीपणा, अत्यंत नेमकेपणे आणि नेटकेपणे प्रकल्प करण्याची हातोटी, यामुळे ते सर्व वयाच्या आणि स्वभावाच्या लोकांचे जगन्मिल होते.

मराठी कल्चर एन्ड फेस्टिवल्स च्या संपूर्ण टीम च्या वतीने त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

नर्मदा जयंतीची सकाळ

विद्या हर्डीकर सप्रे, लॉस अँजेलिस

अवतिका एकस्प्रेसमधून इंदूरला उतरलो आणि प्रवासी गाडी करून थेट लेपा गावात पोहोचलो तेव्हापासूनचा हा दिवस ...शाळेचं उत्सवी सभागृह.. अभ्यागतांच्या गर्दीने सजलेलं. नर्मदा जयंतीच्या समारंभात भिजलेलं. सुमिता महाजन प्रमुख पाहुण्या बोलत होत्या नर्मदेबद्दल. स्त्री शक्तीला केलेलं तेआवाहन. नंतर भारती ठाकूर उभ्या राहिल्या आणि त्यांनी नर्मदा महात्म्य निमित्ताने इको सिस्टीम उलगडून दाखवली... तेव्हा मनात आलं, अरे हीच ती नर्मदा मैया ! तिच्या दर्शनासाठी तर आपण आलो. ती माझी भारतीताई ठाकुरांशी प्रत्यक्ष भेट.

सकाळचा कार्यक्रम संपला आणि आम्ही सगळेच भोजनाला निघालो. भारतीताई सगळीकडे लगबग करत होत्या. पाहुण्यांना हवं नको पहात होत्या. त्यांचे सगळे विद्यार्थी चोख व्यवस्था ठेवत होते. भारतीताईच्या कामाचं स्वरूप न सांगताही दिसत होत. संध्याकाळचा कार्यक्रम सुरु व्हायला मध्ये वेळ होता. तेवढ्या मधल्या वेळात भारतीताई आम्हाला प्रार्थना मंदिरात घेऊन आल्या. मंदिरात रामकृष्ण आणि शारदादेवी ठाकूर यांची छायाचित्र. “जनता जनार्दनाची सेवा ही खरी सेवा” सांगणाऱ्या रामकृष्णांनी आपला वरदहस्त भारतीताईवर ठेवला आहे! नंतर स्वामी रंगनाथानंदानी आशीर्वाद देतानाही “ राष्ट्र हीच तुझी देवता आहे. तिचीच सेवा कर”, असा आशीर्वाद दिला.

स्वामी विवेकानंदांचे विचार वाचत वाचत माणसाचं माणूसपण शोधत त्यांनी आसामच्या दुर्गम भागात विवेकानंदकेंद्राची शाळा चालवण्याचा अनुभव घेतला, ती कदाचित त्यांच्या सेवेची पहिली पायरी असेल... नंतर स्वतःचं शिक्षण आणि उत्तम सरकारी नोकरी आणि नाशिकला मजेत आयुष्य चाललं होत; ते सोडून देऊन नर्मदेच्या तीरावर कुठे तरी जंगलात एकटीनं शाळा सुरु करण्याचं धाडस आणि धडपड म्हणजे त्यांच्या जीवनव्रताची अखंड परिक्रमा!

भारतीताईच्या या जीवन परिक्रमेची सुरवात झाली एका नर्मदापरिक्रमेच्या निमित्ताने !

खरं म्हणजे एका सुखवस्तू कुटुंबातलं मजेत चाललेलं आयुष्य आणि संरक्षण खात्यातली उत्तम नोकरी चालू असताना चार सहा महिने काढ्याकुट्यातून आणि जंगलातून चालत जाण्याची नर्मदा परिक्रमा करण्याचा विचारसुद्धा कोणी करत नसेल. कोणी निसर्गप्रेमी असेल तर फार फार म्हणजे पक्षी निरीक्षण, गिर्यारोहण, असे धाडसी बेट लोक करतात.

भारतीताई सुट्ट्या घेऊन हे सगळे उद्योग करत होत्याच. पण आतमध्ये काहीतरी खटकत होत. दोन हजार पाच मध्ये त्यांना वाटू लागलं की आयुष्यात काय मिळवलं, काय करायचं आहे? याचं काही चिंतन करावं... कालिदासाचा एक श्लोक आहे की ‘सगळं छान चालू असताना माणसाला सुखासुखी एक अनामिक हुरहुर लागते..’ तशी ती हुरहुर होती.. ओढ होती. कुठल्यातरी अंतस्थ प्रेरणेने त्यांना मग नर्मदा परिक्रमेचा विचार आला. धाडस, पक्षी निरीक्षण, ट्रेकिंग ... सगळ्या हीशी पूर्ण करण्याची ती एक संधी होतीच. मग निघाली भारती आपल्या आपली दोन मैत्रिणींना घेऊन ..

नर्मदेकाठी अनेक स्तिमित करणारे अनुभव येतात, अनेक माणसे भेटतात. परिक्रमेनंतर आपलं आयुष्य बदलत असं लोक सांगतात. पुस्तक लिहितात. “ हे पुस्तक वाचून मलाही परिक्रमा करावीशी वाटली” असे उमाळे येणारे आणि अभिप्राय देणारे माझ्यासारखे वाचक असतात. (गो. नी. दांडेकरांचं पुस्तक वाचल्यावर बाळपणीच मलाही तस वाटलं होत.!!) . पाण्यावर मारलेली रेघ मिटून जाते आणि तिकडे नर्मदा मैया माझ्या संथ वाहात रहाते आणि इकडे आपलं आयुष्यही सुखासीनपणे वाहात असत....

भारतीताईनाही अनेक अनुभव आले.. त्यांनी अनेक माणसे वाचली...पण त्याचवेळी डोळसपणे परिस्थिती पहात होत्या.जग एकविसाव्या शतकात चालले आहे त्याचा तिथे मागमूसही नाही. अंधाराचं निबिड जंगल आहे. दारिद्र्य तर मुंबईच्या रस्त्यावरही दिसतच. आपण ते पहात निर्ढावलेले असतो. पण इथल्या गावागावातली परिस्थिती अस्वस्थ करणारी ! दारू, जुगार स्त्रियांवर होणारे अत्याचार, बाल-विवाह, कुपोषित मुले, स्त्रियांचे आरोग्य हे सगळं बघून त्यांचं संवेदनाशील अंतःकरण व्यथित होत होत. उपासमारीनं गांजलेल्या मुलांना बोथट करण्यासाठी गुटका दिला जातो आणि त्या व्यसनाचा विळखा बघताबद्दला त्यांना आवळतो ... सरकारी शाळांची अवस्था दयनीय! आठवी पर्यंत शिक्षण झालेल्या मुलांना स्वतःच नावही लिहिता येऊ नये ही अवस्था! या सर्व चक्रातून बाहेर पडण्याची कुणाची इच्छा शक्ती नाही, तो विचारही नाही. “गांव में तो ऐसा ही होता है दीदी”, असं सांगणारे अगतिक आणि लाचार लोक!. ताईना जाणवलं, की या

गोष्टींवर वरवरच्या मलमपट्टीचा काही उपयोग होणार नाही. यांच्या मुळावरच घाव घालायचा आणि त्यासाठी शिक्षण हा एकच उपाय आहे. त्यातूनच विचार प्रक्रिया घडेल तेव्हा परिवर्तन होईल...

बाह्य परिक्रमा पूर्ण झाली , पण ही अंतर्मनातील परिक्रमा परतल्यावरही चालू राहिली. शेवटी चार वर्षांनी म्हणजे २००९ मध्ये उत्तम नोकरीतून स्वेच्छा निवृत्ती घेऊन नाशिकचा सुखवस्तू आयुष्याचा बंगला सोडून मध्यप्रदेशात निमाड प्रांतातील मंडलेश्वर येथे एक खोली भाड्याने घेऊन रोज 16 किलोमीटर पायी चालत जाऊन ‘लेपा’ येथे.लेपा येथील 6 मुलांना शिकवण्याचे काम भारतीने सुरु केले. नाशिकची गोदावरी मध्यप्रदेशातल्या नर्मदेला येऊन मिळाली. सौम्य स्वभाव; पण कणखर इच्छाशक्ती आणि दूरदृष्टी हे भांडवल बरोबर .

स्वतःसाठी जगणे सोडले आणि खऱ्या अर्थाने त्यांची नर्मदा परिक्रमा - नर्मदा सेवा सुरु झाली. ‘नर्मदालयाचा ’ तो उगम ! गरिबी ,अज्ञान ,कुपोषण याने पिचलेल्या कुटुंबात मुलांना शाळेत न घालता शेती,पशुपालन, घरकाम व लाकूडफाटा गोळा करणे अशा कामांना लावून शालेय शिक्षणापासून वंचित ठेवले जाते; त्या मुलांना शाळेची ओढ लावणे आणि त्यांच्या पालकांना पटवणे हे काम दुर्गम होते.

. आठ-आठ दहा-दहा मैल पायपीट करायची, कारण या गावांमधे बसेस देखील नव्हत्या आणि आजही नाहीत. घोरोघरी जाऊन गावातील स्त्रियांना भेटून मुलांना शाळेत पाठविण्याचा आग्रह करायचा. लेपा नावाच्या गावात त्यांना कष्टानेच एका धर्मशाळेचा हॉल मिळाला व सकाळी आठ ते साडे दहा या वेळेत शाळा सुरु झाली. गाणी, कविता, नृत्य खेळ, छोटी गणितं इ. त्या शिकवू लागल्या. स्वच्छतेचं महत्त्व सांगू लागल्या. त्याच गावातील थोड्या फार शिकलेल्या मुलींची मदत त्यांना मिळू लागली. मुलांना शाळा आवडू लागली. ‘ इथं काही तरी छान घडतयं’ असं गावात लोकांना जाणवलं ... आसपासच्या गावापर्यंत या कामाचा दरवळ पसरला. ‘आपल्या गावातही अशी शाळा पाहिजे ‘ असं लोकांना वाटलं. आता हे काम एकट्या माणसाचं नव्हतं. मग ,काही समविचारी लोकांनी एकत्र येऊन “नर्मदा” या नावानं संस्थेची नोंदणी केली. (Narmada-Nimar Abhyuday Rural Management and Development Association)

भारतीताईचे परिक्रमेचे अनुभव गौतमी प्रकाशन तर्फे पुस्तक रूपात प्रकाशित झाले. बघता-बघता पुस्तकाच्या आठ नऊ आवृत्या संपल्या. लोकांना पुस्तक आवडले व ते वाचून मदतीचे हातही संस्थे कडे

येऊ लागले .गावातल्याच एका साधुबाबांनी ताईचं काम बघून पाच हजार चौरस फूट जागेवर बांधलेला एक आश्रम त्यांना दानपत्र लिहून दान म्हणून दिला! ‘जनता जनार्दनाने दिलेला तो आशीर्वाद !

.कुपोषित मुलांस अभ्यासात रुची निर्माण व्हावी म्हणून माथ्यान्हा सकस व गरम भोजन मुलांना दिले जाऊ लागले.मुलांना खरूज असे , दारूची देखील व्यसने लावलेली असत.. बाजूला नर्मदेचा अथांग प्रवाह.. पण आरोग्य आणि शिक्षण या दोन्ही प्रवाहांपासून ही मुले कोसो दूर आहेत. हसत खेळत शिक्षणाने त्यांचा आत्मविश्वास वाढू लागला. आणि व्यसनमुक्तीही होऊ लागली. मुलांच्या शेती, मजुरी च्या कामातूनच त्यांना जीवनशिक्षण कसे मिळेल याचा विचार भारती ताईनी केला. ‘त्यातून संस्कार होतात आणि आपुलकी सारख्या माणुसकीच्या भावना रुजतात. बेगडी शिक्षणातून जीवनविकास खुंटतो.’ यावर भारतीताईचा विश्वास आणि तसा भर त्यांनी त्यांच्या शिक्षणात दिला आहे.

गावातील मुलांचे शिक्षण आठवी-नववी नंतर थांबते. गावात शाळा नाही हे लक्षात

घेऊन व्यावसायिक प्रशिक्षण केंद्राचीही सुरुवात झाली आहे. काही हुशार मुलांना पाबळ (महाराष्ट्र) येथे विज्ञानाश्रमात तांत्रिक शिक्षणासाठी पाठविले. भाभा परमाणु अनुसंधान केंद्र, मुंबई यांच्या ग्रामीण तंत्रज्ञान केंद्राच्या मार्गदर्शनाखाली सोलर झायरचे उत्पादन देखील ही मुले करतात. भाभा परमाणु अनुसंधान केंद्राच्या ग्रामीण तंत्रज्ञान विभागाशी संलग्नता असलेले संपूर्ण मध्य भारतातले हे एकमेव केंद्र आहे. या केंद्राचे उद्घाटन देखील पद्म विभूषण डॉक्टर अनिल काकोडकर यांच्या हस्ते झाले.

आदिवासी मुलांमध्ये ताल आणि संगीत उपजतच रुजलेले असते. म्हणून लेपाच्या शाळेत मुलांना संगीताचे शिक्षण सुरु केले. पहिली ते आठवीच्या सरकारी शाळेच्या पाठ्य पुस्तकातल्या सर्व हिंदी कवितांना चाली देऊन त्यांचा एक सुरेख वाद्यवृंद या मुलांचा तयार झाला आहे. त्याचे कार्यक्रम महाराष्ट्र, गुजरात आणि मध्यप्रदेश मध्ये अनेक ठिकाणी झालेत. कवितां बरोबरच आदी शंकराचार्य आणि स्वामी वासुदेवानंद सरस्वती यांच्या अनेक स्तोत्रे स्वतः बद्ध करून त्यांचाही एक वाद्यवृंद ही मुले सादर करतात. अशा प्रकारचा हा भारतातला पहिला वाद्यवृंद असावा. अनेक नामवंत कलाकारांनी आणि गुणीजनांनी या वाद्यवृंदाचे भरपूर कौतुक केलेले आहे नर्मदालय या संस्थेचा प्रवाह गेली दहा वर्षे असा समाजाच्या पाठबळावर व स्वतः भारती ताईच्या तन मन धन या बळावर होत आहे.

२००९ सालापासून सुरु झालेला हा प्रवाह कधी धडधडत, कधी थोडा हळू तर कधी अडथळे पार करीत निरनिराळी वळणे घेऊन आज इथवर येऊन पोहोचलाय !

आज नर्मदालयात सतराशे मुले शिकतात. पंधरा खेड्यात हा शिक्षणाचा प्रवाह पोहोचला आहे. नर्मदालय परिवारामधे ४० शिक्षिका व ८ प्रकल्प समन्वयक आणि ८ अन्य सहकारी आहेत. मध्य प्रदेश शिक्षण मंडळाशी संलग्न तीन औपचारिक शिक्षण देणाऱ्या शाळा आहेत. ६० मुले आश्रमात राहून गुरुकुल पद्धतीने शिक्षण घेताहेत. शिक्षक म्हणून आजूबाजूच्या महिलांनाच प्रशिक्षण देऊन तयार केले आहे. मुलांना शिक्षण दिल्यावर त्यांनी पुढे कुठे जायचे ? त्यासाठी गावात आणि परिसरातच त्यांना काय काम देता येईल याचा विचार केला जातो. खेड्यातून शहरात जाणारे स्थलांतर थोपवले जाते.

संस्थेने स्वतःची गोशाळा राखून त्या गुरांची देखभाल मुले करतात. मुले संस्थेतील फर्निचर उत्तम बनवतात, राघव तर कर्मर्शिअल पायलट असून संस्थेचे कार्य सांभाळतात, राघव व शंकर यांचा सोलर झायर वरील शोध निबंध सातासमुद्रापार पोर्तुगाल येथे ८० देशांच्या प्रतिनिधींसमोर सादर केला गेला.

मुले रझ्या,पिशव्या,स्कार्फस,विणकाम,भरतकाम केलेल्या वस्तू यांच्या प्रदर्शनातून व विक्रीतून संस्थेच्या खर्चास हातभार लावतात.

जनरल इन्सुरन्स कॉर्पोरेशन आणि भारतीय आयुर्विमा महामंडळ यांनी लेपा येथे शाळेची अत्यंत डौलदार अशी वास्तु उभारून दिली आहे. भटयाण नावाच्या गावात नर्मदा मैयाच्या तटावर नर्मदालयाची स्वतःची सुंदर वास्तु डौलात उभी राहिली आहे. रोजचा ४०० मुलांना रोज पौष्टिक आहार दिला जातो. २०१५ सालापासून 'रामकृष्ण सारदा निकेतन' या नावाने या तिन्ही शाळा आहेत. भारतीताईच्या कल्पनेतील या शाळा आहेत. निसर्गाच्या सान्निध्यात झाडे, फुले, फुलपाखरं, पाऊस, भुंगे, हिरवळ इ. बरोबर हसत खेळत शिक्षण, ही कल्पना, मुलांच्यात असलेल्या मूलभूत प्रवृत्ती ओळखून, त्यांच्यातील कलागुणांचा विचार करून त्याप्रमाणे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व घडवले जावं, असे शिक्षण.

थोडक्यात, संगणक,विज्ञान,प्रयोग,जीवन शिक्षण,स्वावलंबन,व औपचारिक शिक्षण यांच्या सुंदर मिलाफातून एक आदर्श अभ्यासक्रम भारती ताईनी निर्माण केला आहे.

एकेकाळी नाशिकहून आलेल्या या 'परक्या' असलेल्या 'एकट्या' भारतीताईना आज सगळ्या भागातल्या लोकांचा विश्वास आणि पाठबळ मिळाले आहे. हा प्रवास सोपा नर्मदा परिक्रमेइतकाच दुर्गम होता. भारती ताईचे अथक परिश्रम, प्रत्येक मुलाला समजून घेण्याची त्यांची हातोटी, सौम्य स्वभावाच्या असूनही आवश्यक तेथे कठोर निर्णय घेण्याची त्यांची क्षमता, गुरु निष्ठा इत्यादी बघून थक्क व्हायला होतं. भागात कोणाला काही झालं, कोणी बाळंतीण होणारी बाई अडली तर स्वतः ट्रक द्राईव्ह करून जाण्याची त्यांची हिंमत आहे. जनताजनार्दनाची सेवा त्यांच्या नसानसात आहे.

नर्मदा जयंतीची संध्याकाळ...

आम्ही लेपाहून महेश्र्वर ला पोहोचलो आहोत. अस्ताला टेकलेला सूर्य नर्मदेच्या पाण्यात सूर मारायच्या तयारीत आहे.. शांत, निर्मल आणि भव्य असे संथ पाणी.. मध्यभागी एक चिमुकलं मंदिर दिसत आहे.. पलीकडे एक लहानसा घाट आणि दोन लहान नावा..

आज नर्मदा जयंतीचा योग. नर्मदेला साडी नेसवून तिची पूजा झाली आहे..

नर्मदेच्या पात्रात दिवे सोडायची वेळ.. आम्ही रात्री मुद्दामच महेश्र्वर घाटावरच्या मुख्य गर्दीपासून दूर एका लहानशा घाटावर थांबलो आहोत. नर्मदेच्या आरतीचे स्वर पाण्यात तरंगत आहेत आणि मनात दिवसभराचा नाद घुमतो आहे. हळूहळू पाण्यावर चिमुकले दिवे दिसू लागले आहेत. मी सुद्धा नर्मदे हर म्हणत पाण्यात एक दिवा सोडून देते. मनात एक चिन्मय शांत दिवा तेवत आहे...

त्या भारलेल्या मनाने आम्ही आमच्या मुक्कामाच्या आश्रमाच्या दिशेने वळतो. पुण्याच्या वृंदाताईचा हा आश्रम. रमणीय आणि शांत. मध्यभागी उपासनामंदिर. दाराला कदंब वृक्षाचे चित. आकाश चांदण्यांनी लखलखलेले. आम्ही सगळे एक एक दिवा ठेवत अंगणात दिव्यांची रांगोळी काढतो.

"Amidst your numberless stars | let me place my own little lamp" अशी रवींद्रनाथ ठाकुरांची कविता मनात लुकलुकतेआहे. तशी भारती ठाकूर च्या आठवणीची तेजस्वी तारकाही. दिवसभराची सगळीच क्षणचित्त त्यात उजळून गेली आहेत आणि मनात त्यांच्या आठवणी झंकारत आहेत.

तमाकडून तेजाकडे जाणारे हे झवेले दिवे पहाताना मला भारतीताईनी नर्मदेच्या पात्रात सोडलेल्या दिव्यांचा विलक्षण प्रवास डोळ्यासमोर येतो आहे. .. त्यांचे पुस्तक वाचताना मला नर्मदा परिक्रमा करण्यापेक्षा .. नर्मदा मैयाची भेट घेण्यापेक्षा या.. लेखिकेलाच भेटावं का वाटलं ? कारण परिक्रमेच्या वाटेवरची माणसं वाचत जाताना महाराष्ट्रातल्या भारतीने मैयाच्या कुशीतल्या निरागस बालकांना आपल्या कुशीत घेतले आणि तिथे मध्यप्रदेशात शाळा सुरु केल्या, ते अनुभव मला जास्त आपलेसे वाटले !.

.भारतीताई आणि त्यांची संस्था पहाण्याची लहानशी इच्छा यंदा इतक्या योगायोगाने पूर्ण झाली ,की ते दिवे पहाताना आजच्या सगळ्या दिवसाच्या प्रवासावर विश्वासच बसत नाही !

टीप : भारतीताईच्या कामासाठी कोणाला देणगी पाठवायची असल्यास आता अमेरिकेत IDRF या संस्थेतर्फे ती पाठवता येते. (www.idrf.org) देणगी पाठवताना N. A R M A D A साठी आहे असे नमूद करावे. नर्मदालयाला भेट अवश्य द्यावी.

'नर्मदा' (N. A R M A D A) या संस्थेचा पत्ता:

Address : Narmadalaya, Plot 149, Lepa Punarvas, Tehsil-Kasrawad, District- Khargone, Madhya Pradesh, India. email: naramdalaya@gmail.com, www.narmadalaya.org

Vinita Mohite, Issaquah, Washington

मन की बात

पद्मिनी दिवेकर, शिकागो

बरेच दिवस मनात घोळणारे विचार लिहून काढावेत असे वाटत होते. तसे लिहून काढले. आता ते लोकांपर्यंत पोचवावेत असा धाडसी विचार केला. जसे रसायन शास्त्रात आपण केमिकल टायट्रेशन करताना पायलट रीडिंग घेतो, तसे आज मी पायलट रीडिंग घेणार आहे. हा पायलट कार्यक्रम केवळ आपल्यासाठी, पायलट म्हणजे कोणतीही गोष्ट प्रथम करताना पाय लटलट कापतात. ते तुमच्यासमोर कापले तर तुम्ही सांभाळून घ्याल अशी आशा आहे. एक लहानपणाची आठवण म्हणजे वडिलांबरोबर संगीत नाटक बघणे.

मला ते नाट्यगीत अजूनही आठवते “वद जाऊ कुणाला शरण, करील जो हरण संकटाचे” त्या वेळेला माझ्या मनातला अर्थ ह्या गाण्याचा असा होता की ही जी गाणारी आहे ती अशा कुणाला शरण जाणार आहे की तो संकटाच हरण करून टाकतो. तसंच अजून एक नाट्यगीत म्हणजे, “ माडीवरी चल ग गडे, जाऊ झडकरी” माझ्या मते घरातली बाई घर गड्याला माडीवर लवकर जाऊन झाडून घ्यायला सांगते आहे, असे मला वाटत होते.

गम्मत बघा आपण जेव्हा इथे येतो तेव्हा आपल्याला कितीतरी गोष्टींच कुतूहल असत. नवनवीन अनुभवांना सामोरे जाताना कधी धम्माल येते तर कधी फजिती- आम्ही शिकागोला पोचेपर्यंत रात झाली होती. इमिग्रेशन आटपून निघत असताना सतीश त्या ऑफिसरला म्हणाला, “गुड नाइट” तर तो म्हणाला, “यू टू” मला अगदी लाजायला झालं, मला वाटलं तो आम्हाला दोघांना बघून यू टू म्हणाला. अगदी रोमॅटिक वाटला मला तो.

अमेरिकेत पहिल्यांदा ग्रेसरी स्टोर मध्ये पाउल टाकल आणि आपल्या वाण्याच्या दुकानापेक्षा वेगळ्याच विश्वात गेले. प्रत्येक भागाचे नाव वाचताना एक आईल होती, “पेट फूड”. बाकी सगळ्या आइल्स होत्या, “भरपेट फूड”

असेच माझ्या सासूबाई पहिल्यांदा अमेरिकेत आल्या तेव्हाचा प्रसंग, आम्ही त्यांना एअरपोर्टवरून पिक अप केल, आणि २९४ च एक्झिट घेतलं. माझ्या सासूबाई अचानक म्हणाल्या, “ हे अमेरिकन लोक अगदी निर्लज्ज आहेत. माझ्या हृदयाचा ठोका चुकला. अमेरिकेच्या भूमीवर पाय ठेवून एक तास देखील झाला नाही तोच तोफेचा पहिला गोळा सुटला होता. पण म्हटलं ह्या तोफेच्या तोंडी जायचं असेल तर निदान निधड्या छातीने जाऊ, असा विचार करून, मी विचारलं का हो तुम्हाला कुठे दिसला तो निर्लज्जपणा?

त्या म्हणाल्या, “ ते बघ, रस्त्याच्या कडेला मोठ्या पाटीवर काय लिहील आहे, “Gas exit here” हे अस जाहीरपणे इथे जागा ठरवून करतात, तो निर्लज्जपणा नाही का? माझी बोलतीच बंद झाली. माझा नवरा रात्रीची जेवणे झाल्यावर, सोफ्यावर लोळत दिवसाचा तिसरा अंक पार पाडत होता. सासूबाई त्याच्या डोक्याशी बसून ह्या अंकाचा आनंद लुटत होत्या. टी व्ही वर कोणतातरी चित्रपट सुरु होता. अचानक चित्रपटात स्टिपर्सचा डान्स सुरु झाला. एकदम नवऱ्याला जाग आली की हा एच बी ओ चॅनल आहे. आई डोक्याशी आणि समोर स्टिपर्स. अचानक, “रिमोट रिमोट” असा आरडा ओरडा सुरु झाला.

“प्रभा” अशी एक जोरात प्रेमाची आरोळी आली. मी स्वयंपाक घरातून धावत आले. अग रिमोट कुठाय? अरे तूच हात धुतल्यावर लगेच तत्परतेने टी व्ही लावलास ना? मी मागचं आवरत होते तेव्हा रिमोट कुठे आहे ते मला काय माहित? अग पण जरा त्याला रिमोट शोधायला मदत कर, दिवसभर काम करून जरा बसलाय ना? इति सासूबाई मी दिवस भर माशाच मारते. मला काही काम नसतं.

सासूबाई टीव्ही वरच्या नाचाकडे तल्लीन होऊन पाहत होत्या. नवरा युद्ध पातळीवर रिमोट शोधत होता, एकदम सासूबाई म्हणाल्या, “ अरे सतीश ह्या अमेरिकन बायकांचं खरच मला कौतुक वाटत. कसलं कौतुक? नवरा वैतागून म्हणाला. अरे बाबा बघ नाचण्याची किती हौस ह्या अमेरिकन बायकांना, नाचताना तोल सांभाळता आला नाही तर पडायला होऊ नये म्हणून खांबाला धरून धरून नाचतात. मी आणि सतीश आ वासून ऐकत राहिलो. आणि सगळ्या कशा अगदी सडपातळ, कमाल आहे बाई अगदी अंगावर चरबीचा कण नाही. इच्छा तिथे मार्ग, माझ्या बाळंतपणात वाढलेल्या वजनाला मारलेला हा टोमगा होता. पण एक खर, वजन कमी करण्यासाठी असा सनदशीर मार्ग कुणी सांगितला नसता. पण काही म्हणा, एकंदरीत आपण बायका संसाराची ओझी वागवणाऱ्या गाढवच. वंश वृद्धीची ओझी वागवून ही वजनात मात्र वाढ.

या ओझे वागवण्यावरून आठवल की माझा मुलगा कॉलेजला गेला तेव्हा कोणी तरी

म्हणाले, की “आता लोनली” वाटत असेल ना? मी म्हटलं लोनली वाटायला वेळ आहे कुठे? अहो\$\$\$\$ लोनली\$\$\$\$ ना, ते फेडायला काम कराव लागत. मला ते आपल्या इथल्या ज्युवेल ऑस्कोच घोष वाक्य फार आवडतं. मी मुलांना नेहमी ते सांगते, “वर्किंग टूगेदर टू सर्व्ह यु बेटर.” खर तर आपली मुलं हायस्कूल संपवून, घर सोडून युनिवर्सिटीत जाण्यासाठी तळमळत असतात. आई वडील लोनली झालेत का त्यांनी लोनली आहे ह्याचे भान सुद्धा नसते. आता मात्र अगदी बोलल्या शिवाय राहवत नाही, अजून एक ओझे आपण वागवतो, ह्या विषयावर जर आपण बोललो नाही तर आयुष्य सार्थकी लागणार नाही. काळजाला हात घालणे म्हणजे काय, याचा अनुभव घ्यायचा असेल तर हा विषय काढलाच पाहिजे.

त्याच काय झाल, काही दिवसांपूर्वी आमच्या वाहिनीला एअरपोर्टला सोडायला जाताना जीन्स चढवायला गेले तर, अगदी, “ जोर लगाके हैय्या हू “ अस करायची वेळ आली. सकाळचे उप्पीट, दुपारच्या घडीच्या पोळ्या, जमल्यास मुराब्ब्याची लहान वाटी, तूप घालून, चार वाजताची उकड, रात्रीच्या जेवणात भाकरी, लोणी. अधून मधून मसाले दुध, खीर, लाडू, वडी वाहिनीचे लाड खरोखरच अंगावर आले होते.

खर सांगायचं तर मी जन्माला आले तेव्हा ६ पौंड होते, असे म्हणतात बाबा, आमदनी वाढली नाही तरी वय आणि वजन वाढते. म्हणजे जे वाढायला पाहिजे ते वाढत नाही, पण वय, वजनात दर वर्षी बोनस. तर वेळेवरच ह्या वजनावर हल्ला करायचे ठरवले. वजनाचे ओझे शरीरापेक्षा मनावरच जास्त असते.

एअरपोर्टहून निघाल्यावर नवऱ्याला म्हटले, मी आता डाएट्रेशियनकडे जाते. कशाला? अजून काय खाऊ विचारायला? कुचकट बोलण्यात माझ्या नवऱ्याचा हात कोणी धरणार नाही. नवऱ्याच्या कुचकट प्रश्नाकडे दुर्लक्ष करून मी म्हटलं, “करीनाला बघ” करीनाला बघ काय, तिला बघायला पैसे लागतात. मनातल्या मनात डोक्यावर बर्फाची लादी ठेवून माझ घोडे मी पुढे दामटले, अरे तिने डाएट्रेशियनकडे जाऊन झीरो फिगर केली आहे.

आपलीच कोणी दिवेकर आहे म्हणे ती डाएट्रेशियन. अरे ती, योग्य आहार, दर दोन तासांनी कसा घ्यावा ते सांगते. आणि त्या दोन तासा व्यातिरिक्त आपल्या अयोग्य आहाराचा सिलसिला चालू ठेवा असे सांगायला विसरत नाही ना? हे सगळ, माझ्या अधून मधून चोकलेट चघळणे, दाण्याची, तळलेल्या मुग डाळीची फक्की मारणे यावर होते.

अखेर बरेच वादविवाद, रुसवेफुगवे आणि अर्थातच माझे वाढलेले वजन पाहून नवऱ्याने आमच्या इन्शुरन्स मध्ये असलेली डाएट्रेशियन मला शोधून दिली. त्या इन्शुरन्सची लिस्ट वाचताना डोळ्यांचा आणि डोक्याचा भुंगा व्हायची वेळ आली. जी आय, जी पी, एम डी, एम एस, एल डी (लायसन्स डायटेशियन) वगैरे वगैरे. या शॉर्ट फॉर्मसचा मी असा धसका घेतला आहे.

इथे आल्यावर थोड्याच दिवसात आमच्या ओळखीच्या बाईना मी फोन केला, भारतात आमच्या शेजाऱ्यांच्या नात्यातल्या ह्या बाई, मी भारतातून नुकतीच आलेली ऐकून त्यांनी लगेच विचारले, आमच्या मुलासाठी कोणी मुलगी आहे का? अहो मी काय भारतात विवाह मंडळ चालवत नव्हते. असं सणसणीत उत्तर ओठावर आलं होत पण कसबस स्वतःला आवरलं आणि त्यांना विचारलं तुमच्या साधारण अपेक्षा सांगा.

पहिली अपेक्षा म्हणजे मुलगी आमच्या जातीची पाहिजे. तुम्ही कोण? कोणत्या घातक क्षणी मी विचारलं कोणास ठाऊक? त्या म्हणाल्या आम्ही, “के. जी. बी.” फोन वर ते ऐकल्यावर माझा धरकाप उडाला. कोणी जर फोन टॅप करत असेल तर आपले काय होईल या विचाराने मी अगदी गर्भगळित झाले.

मी म्हटलं ही कुठची जात? के जी बी म्हणायचं टाळलं. तर त्या म्हणाल्या कुडाळ देशकर गौड सारस्वत ब्राह्मण. त्या सासरच्या कुडाळ देशकर आणि माहेरच्या गौड सरस्वत ब्राह्मण, त्याच हे फ्युजन नाव मी निश्चास टाकला. असो अखेर इन्शुरन्स मध्ये असलेली एल डी (लायसन्स डायटेशियन) मिळाली. समोर बसलेली डाएटेशियन अगदी सिंगल पसली, पतली कमर होती. ती म्हणाली, “ तुमच्या पूर्ण दिवसाचे वेळापत्रक म्हणजे खाण्या पिण्याचे वेळापत्रक कसे असते ते मला थोडक्यात सांगा ”. खाणे रोजच असते, पिणे कधी कधी. मी जोक करण्याचा चान्स सोडला नाही.

अहो काय माहित आहे, मी न सकाळी साडे पाचच्या ठोक्याला उठते, गजर बंद करायला हे मनातल्या मनात म्हटले. चहा ठेवून ब्रश करते, चहाबरोबर एखाद खारी बिस्किट नाहीतर ग्लुकोज खाते, खर तर दोन्ही खाते. मग आंधोळ आणि तयार होऊन डबा घेऊन कामाला निघते.

आता खर सांगायचं तर लहानपणापासून एक गोष्ट मनावर बिंबवली जाते, पानात काहीही टाकायचे नाही, मग मुलाने टाकलेला प्यानकेक, म्हणजे बघा छान बटर, मेपल सिरप घातलेला, फेकता येत नाही त्यामुळे माझ्या ब्रेकफास्टची सांगता होते, उरलेला प्यानकेक, वॉफल, टोस्टर शूडल, ह्याशब्रॉन याने.

फ्रीज मध्ये राती त्याचाच उरलेला तूप मेटकूट भात, तूपसाखर पोळी, शनिवारच्या पार्टीतले दहीवडे, गुलाबजाम, नान ह्याने लंच अगदी भरगच्च होतो. डब्यात काय नेते, हे खुबीने सांगायचे टाळले. बाराच्या दरम्यान लंच घेते आणि तीन ला कधी कॉफी नाहीतर कधी स्मूदी घेते. सहाला घरी आले की जेवण गरम करून सातच्या ठोक्याला दिवा बत्ती फू, म्हणजे टी व्ही समोर प्राण प्रतिष्ठा.

हे बघा, आपण तुमच्या संध्याकाळच्या लाइफ स्टाइलमध्ये थोडा बदल करूया. माझ्या डोक्यात धोक्याची घंटा वाजायला लागली. उकडलेल्या भाज्या, दुधी नाहीतर कोबीचे सूप, बुळबुळीत ओट्स, भरीला पालापाचोळा पालक, डॅनडेलाईन, बेचव कुल्याच्या छल्या म्हणजे मश्रूम. लो फॅट ड्रेसिंग, सन फ्लॉवर सीड्स, लिबलिबीत कॉटेज चीज आणि ऑलिव ऑईल. ह्यांच्या डायट मध्ये खमंग काकडी, भरपूर दाण्याचे कूट घालून, साईच्या दह्यातली भरिते, तूप जीरयाच्या फोडणीची, जमल्यास वाटली डाळ, मेटकूटाचा चटका, पोह्याचा पापड, मिरगुंड काही बसत नाही.

वरण भात खा, पण तूप नका घेऊ, थालीपीठ करा पण तेल नका घालू आणि लोण्याचे नाव नका काढू. पोळी खा, पण घडीची नको. भाज्या भरपूर खा, पण उकडून. गोडे तेल, हिंग, जिरे खोबरे, ओले काजू ह्यांच्या डीक्शनरीत हे शब्दच नाहीत. पण काय करणार ह्या वाढत्या वजना मुळे, “अडला हरी, गाढवाचे पाय धरी” असे झाले. अगदी तसेच झाले, संध्याकाळच्या ह्या शिक्षेत एका सक्त मजुरीची भर पडली, कमीत कमी दोन मैल चाला.

अहो चाला काय? अहो तुम्हाला कल्पना नाही, ह्या चालण्यात किती अडथळे आणि धोके आहेत. बाहेर पडायच्या आधी दोन तास काहीही न पिणे. म्हणजे दुपारची स्टारबक्सची उरलेली कॉफी घरी आल्यावर गरम करून प्यायची नाही. ऑफिसातून येता येता दुध आण, असे नवरयाला सांगितले की तो म्हणणार तू वॉलग्रीन पर्यंत चालत जातेस ना? तिथून उचल चटकन. आपण चालायला बाहेर पडली की समस्त श्वान प्रेमी आपल्या ह्या लाडावलेल्या प्राण्यांना घेऊन बाहेर पडतात. हा माझा अनुभव. हे लाडावलेले, वेगवेगळ्या आकारमानाचे, तोंडवळ्याचे कुत्रे आपल्या पालकांच्या मागे, पुढे, डाव्याउजव्या बाजूला सुखाने चालत असतात.

आपण त्यांच्या पोजिशिन प्रमाणे कधी स्वतःला साईड वॉक वर, कधी खाली रस्त्यावर, कधी गवतावर पटकन जायचे. कधी गाडी येत असते, तर कधी कुणाचे लॉन मुविंग चालू असते. त्याच वेळी मागून सुद्धा कोणी तरी कुत्रा घेऊन येत असते. मागच्याची चाहूल घेत पुढच्यावर नजर ठेवत, समोरून येणाऱ्या कुत्र्याला चुकवत चालायचे.

त्यातून एखादा कुत्रा अचानक थांबून विधी उरकतो. त्याची प्रेमळ माता किंवा पिता तो ऐवज पटकन खिशातून पिशवी काढून त्यात भरतात आणि ती पिशवी कुत्र्याच्या शोपटीच्या तालावर हलवत हलवत पुढची मार्ग क्रमणा करतात. त्यातून मला कुत्रा दिसला म्हणजे कुत्र्याने मला बघितले की त्याच्या तळपायाची आग मस्तकात जात असावी, कारण कोणताही कुत्रा मला बघताक्षणी भुंकायला सुरुवात करतो. सगळ्यात महत्वाचे म्हणजे हे कुत्र्याचे पालक आपल्या कुत्र्याला गुड बेबी, वेरी फ्रेंडली म्हणत असतात. फेन्सच्या पलीकडून बाबेंक्यूचा खमंग वास येत असतो, तेवढ्यात लो फॅट व्हीनेग्रेट ड्रेसिंगची देकर येते.

दुसरा दिवस गार्बेज डे असेल तर पाहायलाच नको, ट्रॅश कॅन्स, रिसायकल बीन्स, झाडांच्या कापलेल्या फांचा यांच्या बरोबर आठ्यापाठ्या खेळत मार्ग क्रमणा

करावी लागते. आपल्याला आता लवकर घरी पोचले पाहिजे, निसर्गाची हाक ऐकू येत असते, त्यात भरीला कोणाचे स्प्रेकलर सुरु असतात. तुम्हाला अजून काही प्रश्न आहेत? इति डाएटेशियन मी ह्या प्रश्नाची वाटच पहात होते. नाही म्हणजे मी काय म्हणते, करीना हो म्हणजे अंजेलिना सारखी करीना. तर मला काय विचायायचं आहे की तिला तिच्या डाएटेशियनने दर दोन तासांनी खा असे सांगितले आणि म्हणे ती पनीर, चीज, पराठा हे सगळ खायची तरी सुद्धा तिची झीरो फिगर झाली म्हणे.

हे पहा, माझी डाएटेशियन शांतपणे मला म्हणाली, काही गोष्टी जेनेटिक असतात. करीनाच्या आजीने काय खाल्ले, तिची चण कशी होती? हे पाहणे गरजेचे असते. बबिता किंवा रणधीरची आई काय खात होत्या? तुमची आजी रादर आज्या काय खात होत्या? माझ्या दोन्ही आज्या कोकणात जन्मल्या, वाढल्या आणि लग्न होऊन तिथेच राहिल्या.

घरातली कष्टाची कामं, शेतात उगवेल ते आणि झाडावर लागेल ते खायचं. माझ्या आठवणीत तर त्या एक भुक्त होत्या. हो ना, मग तरीसुद्धा मी तुम्हाला संध्याकाळी खायला सांगितलं आहे. माझी डाएटेशियन शांतपणे म्हणाली. उद्यापासून तुम्ही हे वेळापत्रक सुरु करा.

डाएट डाएट डाएट -- इट हेल्दी, ड्रिंक वाटर कट, कट, कटकरा फॅट, कार्ब्स, शुगर काय खाऊ कसे खाऊ शोधा बरे झटपट. वजन माळ उतरवताना नो लटपट

पहिल्या प्रथम करू चला
खिसा थोडा हलका
हेल्दी ग्रीसरीचा, असा येतो झटका
लो फॅट, शुगर फ्री

व्हेजीच नाही तर व्हीगन भी
ऑर्गॅनिक आणि नॉन जी एम ओ
चला चला गाठूया ट्रेडर जो

रोज सकाळी उठल्या उठल्या
ओट्सचा उपमा नी
किनव्याच्या इडल्या

गाजर मुळा योगर्ट ग्रीक
लिंबाच्या रसात भेंडीचा चीक
त्यात भरीस भर
बीट आणि संली
जूसर मध्ये घाला
केल नी सेलरी

भयंकर बनवा दह्याचा काला
व्हीटग्रास, चॅड आणि डॅनडेलाईनचा पाला
अननस अवाकाडो घोटून घोटून घाला
दर दोन तासांनी काहीतरी गिळा

ग्रीन टी पांचट
लिंबू पाणी कोमट
बीन तेलाचा फुलका
आणि वाफवलेल्या भाज्या
कडधान्याच्या टोपल्या
नी फळांच्या फोडी

ऑलिव्ह ऑईल ड्रीझल
आणि ड्याश ऑफ लेमन
चीयाने सुरुवात आणि सायडरने शेवट
अधून अधून मध पाणी आणि नाचणीचे खिमट

भाज्यांचे रस, फळांचे ज्यूस
सगळ्यातले फायबर्स,
आणि फूडच्या व्हॅल्यूज
ह्यात किती प्रोटीन्स
त्यात किती व्हिटॅमिन्स

एवढी सगळी मेहनत कशासाठी
अहो चमचमीत खाण्यासाठी
छोटे छोटे कपडे घालण्यासाठी

आरोग्य, तारुण्य जपण्यासाठी
लग्नाच्या बाजारात खपण्यासाठी
आपल्याच मुलाचा भाऊ आणि
मुलीची बहिण शोभण्यासाठी

ह्या वयात किती सुंदर ह्या बाई
हंडसम आहेत बुवा रिटायर झाले तरी
कितीतरी उपाय हे, झाले ना हो करून

उपाशी राहून आणि व्यायामही करून
गेले बाई दमून, भागून भागून
आता मात काही तरी खायलाच हवे

साबुदाणा खिचडी की बटाट्याचे पोहे
नको नको मना, बनू नको हूड
ऑन लाईन ऑर्डर करा आमचेच फूड

भराभर उगवा लठ्ठपणावर सूड
आमचा बाई लो फॅट
पास्ता आणि पिझ्झा

ऑइल फ्री खुसखुशीत
बिस्कीट नी बटाटा
गिल्ट फ्री केक आणि मिल्क शेक
पाच पींड उतरल्यावर पाठवा चेक

झी टी व्ही वर पाहिली
अजून एक जाहिरात
कर्रीनाच्या फिगरचे
रहस्य कशात

दर दोन तासांनी खात रहा
पनीरचा तुकडा
काजूची वडी

काहीच नसेल तर
पुरणाची पोळी
हेही जमत नसेल तर
डाएटची गोळी

हल्ली येत नाही
लग्नाचा मोसम
दाखवण्याचे कार्यक्रम
चहा पोह्यांचा फडशा
आणि मुलाकडचा नकार

अहो मग ऐका ऐका ---
हवा असेल नवरातुलगा सिकस पॅक
गटवायची असेल जर चवळीची शेंगा
गळ्यामध्ये अडकवा फिटबीटचे डोरलं
लक्षात ठेऊन चाला दहा हजार पाऊलं

कोरोना - मनाचा

सचिन गोडबोले, डोंबिवली

कोरोना !!! घाबरलात ? आता पुन्हा कोरोनाचा रस उगाळून पाजण्याचा अजिबात विचार नाही. कोरोना आपल्या बरोबर रहायला येऊनही आता बराच कालावधी उलटला आहे. आपण सगळे आता त्याच्याबरोबर रहायला तयार ही झाली आहेत. 'नाईलाज को क्या इलाज'.

आपल्या डोळ्यासमोर खूप मोठी मोठी चिंलं तयार उभी केली जात आहेत कि कोरोना नंतरचं जग असं असेल तसं असेल आणी कल्पना विश्वात रमणे हा तर मनुष्य स्वभाव. पण जरा नीट विचार करा कि जग कधी स्थिर होते का ? बदलणे हा तर जगाचा स्थायीभाव. मग आपण इतका टोकाचा विचार का करतो आहोत ? आपण इतके घाबरलो का आहोत ?

शारीरिक काळजी घेणे व्यवस्थित चालू आहे पण मनाचा विचार कधी केला आहात. ह्या सगळ्या कालावधीमध्ये मनाचे काय हाल चालू आहेत. बिचारं मन ! सगळ्यांचे विचार ऐकत ऐकत आणि नाउमेद होत मरगळत चाललं आहे. त्याच्यावर आता सकारात्मक संस्कार करण्याची वेळ आली आहे. नको त्या विचारांच्या आणि नकारात्मक भावनांच्या घंटा वाजवणं बंद केलं पाहिजे. तूम्ही म्हणाल दुसऱ्यांच्या भावना, वेदना ऐकून मन तरल होणं हा तर मनाचा स्वभाव. त्याच्या विरुद्ध का बर जायचं ? हो. त्याला एक फार मोठं कारण आहे.

सुट्ट मनाच्या माणसांची संपूर्ण जगाला फार मोठी गरज आहे कारण सकारात्मक विचारांची लागण होऊन हि साथ संपूर्ण जगात पसरली पाहिजे. मनाच्या आताच्या मनस्थितीतून लवकरात लवकरात आपण बाहेर पडले पाहिजे. कारण 'जेथे जातो तेथे तू माझा सांगाथी' ह्या उक्ती प्रमाणे आपलं नकारात्मक मन आपल्याबरोबर इतरांचे हि नुकसान करतं आणि ह्याची आपल्याला कल्पनाही नसते.

तुम्ही म्हणाल कि एवढं मोठं संकट जगावर कोसळलं आहे, इतके मृत्यू होत आहेत आणि हे मनाला घेऊन त्याचा इतका विचार करणं का चालू आहे. त्याचं कारण एकच आहे ते म्हणजे आपल्या सगळ्यांना ह्यातून बाहेर यायचे आहे. आणि आपण ह्याची सुरवात आपल्या स्वतःच्या मनापासून करायची आहे. येणारा पुढील काळ आव्हानात्मक असणार आहे या बाबत शंका नाही पण सुट्ट मनाचे आणि सकारात्मक विचारांचे सहस्त दीप प्रज्वलित करून आणि अश्या दिव्यांनी पुन्हा असंख्य दीप प्रज्वलित करून यंदाची दिवाळी साजरी करूया.

Upanayana Sanskar (उपनयन संस्कार)

One of the interpretations of the term Sanskar, a subconscious impression, is a process of increasing our ability to improve ourselves. The word also means to purify, to remove shortcomings or a conscious shaping of our inner self. The total number and the ritualistic aspect of Sanskar may vary in different regions of India. Sixteen Sanskaras are normally performed. It is believed that Sanskar impacts our soul.

When we are born we acquire our behavioral traits from our family as a part of nature. Current knowledge of Epigenetics suggests that nurture, our lifetime social experiences, diet, and nutrition also influence our behavior and intern affect future generations.

The desirable traits should be retained and enhanced. On the other hand, non-desirable traits should be modified or eliminated. Adopting or acquiring good traits from others is also an option to enrich ourselves. A specific set of mantras are recited in a specific manner by the priest when they perform a particular Sanskar. It is believed that the sound waves that are generated by the proper recitation of mantras are designed to encourage the restoration of good traits, modification/elimination of bad traits. Going through this process helps us to improve and become better people.

Upanayana, one of the 16 Sanskaras, marks the beginning of a formal education and traditionally takes place when the child becomes eight years old. Historically, after the Upanayana ceremony children left their homes and went to their teacher's home called "Gurukul". They mastered a variety of different subjects during their stay in Gurukul for 12 years. Each student gave a "Guru Dakshina" to respect their Guru and returned to their homes as an educated adult.

In older days boys and girls had their Upanayan Sanskar. Many of the verses (Richa) in the Vedas were written by women. Women were very much respected, valued and a contributing member of the Vedic society. Somehow things changed over a period of time and only boys had an Upanayana Sanskar and an extremely limited number of families continued to perform an Upanayana Sanskar for their daughters.

Our granddaughter, Sunanda Clifford's Upanayana was a very special event for all of us. Sunanda's both brothers also had their Upanayana Sanskar when they turned eight years old and the ritual aspect of the Sanskar ceremony was performed by their father. Sunanda's Upanayan was even more special for all of us. Sunanda's mother performed all the rituals for her daughter's upanayana Sanskar. Sunanda's two brothers explained the current relevance of performing "Upanayana" to the audience. Sunanda learned the importance of proper recitation of all mantras and recited the "Gayatri Mantra" during the ceremony. I am sharing our granddaughter's photograph when she was reciting the Gayatri Mantra.

Sunanda's paternal grandparents hosted the Upanayan

Smita Dandekar, Simi Valley CA

Sanskar ceremony during the COVID environment in their own backyard. That constraint in itself demanded a carefully planned, safe, outdoor event. A beautiful natural outdoor setting and a pin drop silence during the entire ritual part of the ceremony by adults and even young children was an icing on the cake. All such added nuances made this special event even more memorable. I wish a very enriched, healthy and prosperous life for Sunanda. May all her wishes come true.

भूक

मावळल्या सुर्याने फेसाळलेल्या ढगांवर आपला तांबूस रंग उधळला होता.

पानगळ झालेल्या झाडांची, उरली सुरली पाने घेऊन, वारा ढगांना सैरभैर करू पाहत होता. वाळलेल्या झाडांच्या शेंड्यावर दिमाखात बसलेली कोकीळा मात वादळालाच कवेत घेऊ पाहत होती. अलकाची कुऱ्हाड अजूनही थांबायचं नाव घेत नव्हती. सपसप सपसप करत ती त्या वेड्या बाभळीच्या खांडोळ्या करत सुटली होती. उसाच्या गंडोऱ्या व्हाव्यात अगदी तितक्याच सहजतेने वेडीबाभळं छाटली जात होती. घामानं ओल्याचिंब झालेल्या अलकाच्या अंगावर चिकटलेली माती घामातून निथळत होती. क्षितिजावरला सुर्य कुऱ्हाडीचा वेग वाढवत होता. आपलं पिल्लू आपली वाट पाहत असेल, भुकेनं ते व्याकूळ झालं असेल, या विचाराने अलका मनातल्या मनात तळमळत होती. लाकडावर एकेक घाव टाकत होती. शेवटी अलकानं सुर्यास्तापूर्वी मोळी भर लाकडांचा फडशा पाडला. जवळच असलेल्या वेलरबराच्या वेलीचा एक तुकडा काढला. मोळीला घट्ट पिळ मारला. मोळीला डोकं देत तिने दोन मणाची मोळी एका झटक्यासरशी डोक्यावर उचलली. झपाझप पावलं टाकत ती आता गावाच्या दिशेनं चालू लागली. मोळीच्या ओझ्याने तिची मान डूलत होती.

“गौरवल उगाचचं थंडा शाळात घाडलं” असं ती मनाशी पुटपुटत स्वतःलाच दोष देत होती. त्याचा भुकेने व्याकूळ झालेल्या चेहरा तिला दिसत होता. कितीदा तरी गौरव अलकाची वाट पाहत दारातच झोपी जायचा. आजही तो आपल्या आईची आतुरतेने वाट पाहत बसला होता. त्याने आज अलकाला गरमागरम बाजरीची भाकरी, आणि कढी करायला सांगितली होती. अलकानंही सकाळीच पावसेबाईकडून वाटीभर दही आणून ठेवलं होतं. तलाठीन बाईकडून वीस रूपये मिळाल्यावर ती शेरभर बाजरी दळून आणणार होती.

अलकाला नदी ओलांडून गावात येईपर्यंत काळोख दाटला. काळ्याकुट्ट अंधारात गावातील विजेचे दिवे तेवढे झगमगत होते. उकाडा असाह्य झाला होता. झाडं स्तब्ध होती. अंधारातून वाट काढत अलका गावात पोहचली. गावात पोहचताच मोकाट कुल्यांनी तिचं स्वागत केलं. कधी एकदा मान मोकळी होईल असं तिला झालं होतं. मागच्या दाराने जाऊन तीन उभ्यानेच परसात धाडकन मोळी टाकली. मोळीचा आवाज एकताच तलाठीन बाईनी आवाज दिला

“अगं ये.... आलके.... .. हाळूच टाक जरा....मोडशील काही”साडीच्या पदरानं आपल्या कपाळावरील घाम पुसत तीनं आपली मान दोन चारदा फिरवून मोकळी केली. आणि सावकाश खाली बसत म्हणाली. “ नई गं माय ... पटांगणात टाकली, ताम्बर पाणी दि गं मायलय घसा कोरडा पडलाय.” “ घर काय लई लांब होतं व्हय गं, तुझं आता,”

असं म्हणत बाईनी पाण्याचा तांब्या अलकाच्या जवळ आणून मांडला. अलकानं मान वर करून घटाघट घटाघट करत अख्खा तांब्या रिता केला. पण अजूनही तिची तहान गेली नव्हती. पुन्हा पाणी मागण्याचं धाडस आता ती दाखवू शकली नाही. बाईनी एकदा तिच्याकडे आणि एकदा तांब्यांवरून नजर फिरवली. अलकानं आपला तांब्या नेहमी प्रमाणे स्वच्छ करून हौदावर ठेवला. अलका आता पैशांची वाट पाहत बसली होती. बराच वेळ झाला पण तलाठीनबाई अजूनही बाहेर आल्या नव्हत्या. अगोदरच उशीर झाल्याने अलकाला गौरवची काळजी वाटू लागली होती. आपलं बाळ आजही उपाशीच झोपेल या भितीने तिने न राहून पुन्हा एकदा बाईनां आवाज दिला. आणि आधिच पैसे मिळत नसल्याने चिडलेल्या तलाठीन बाईचा पारा चांगलाच चढला.

“ काय गं , तुला एवढा दम निघत नाही का ? आम्ही काय पळून जाणार आहोत का तुझे पैसे घेऊन.”

“नई तसे नई “

“नाही तू जाच आता उदया येआज पैसे नाही माझ्याकडं”

आता मात अलकाला दरदरून घाम फुटला आपण उगाचच घाई केली असं तिला वाटलं. त्यातून कसबसं तिने स्वतः ला सावरलं. आपले अनावर झालेले आश्रु आवरत ती म्हणाली.

“ नई थाम्बते मी , पण असं करू नका. म्हां गौऱ्या उपाशी हाई ओ”

“तुमच्या सारख्या लोकांना हीच भाषा समजते...आता पटकन उठ आणि निघ येथून

उमेश तुपे, नाशिक

.... आणि तुला लगेचच पैसे लागत असतील तर उचल तुझी मोळी आणि चालती हो.”

तलाठीन बाईचे हे अती टोकाचे शब्द अलकाच्या हृदयात बाणा सारखे घुसले. असंख्य विंचवांनी डंक मारावा अशा वेदनांनी तीचं हृदय पिळवटून निघालं. आलकानं आलेला हुंदका दाबत केवीलवाण्या नजरेनं एका भाकरीची मागणी केली. तलाठीन बाईनी एक शिळी भाकरी आणून तिच्या हातावर टाकली. मिळालेली भाकरी घेऊन ती झोपडीकडे निघाली.

काळाकुट्ट किरं अंधार तुडवत ती आपल्या झोपडीत पोहचली. झोपडीच्या बाहेर पोटाला पाय बिलगुन जमीनीवर झोपलेल्या गौरवला पाहून तिच्या डोळ्यातून घळाघळा पाणी वाहू लागलं. आपल्या बाळाच्या निष्पाप चेहऱ्याकडे पाहत अलका मुक्यापणाने अश्रु ढाळत होती. थोड्या वेळानं स्वतः ला सावरत तिने त्याला उचलून झोपडीत नेलं. गाठीड्यातील दोन चिंचाची बोटकं पाण्यात भिजवून चिंचाच आंबट पाणी बनवलं . सोबत आणलेली शिळी भाकरी तव्यावर गरम केली. आणि गौरवला उठवू लागली...

“ ये बाळा उठबघ म्या काय आणलय ... तुला गरमागरम बाजरीची भाकरी आणि कढी खायची ना” “ ये लेकरा अरे उठना लवकर....”असं म्हणत अलकानं आपला दाटून आलेला हुंदका आवरला आणि चिंचेच्या पाण्यात चुरलेली शिळी भाकरी गौरवसमोर ताटात ठेवली. गौरव डोळे चोळत चोळत उठून बसला पण त्याचे डोळे उघडेणासे झाले होते. अलका त्याला एकेक घास भरवत होती आणि भुकेलेला गौरव आपण गरमागरम बाजरीची भाकरी आणि कढी खातोय असं समजून ती चिंचेच्या पाण्यात चुरलेली शिळी भाकरी खात होता. शिळी भाकरी आणि चिंचेचे पाणी हे गौरवला गरमागरम बाजरीची भाकरी आणि कढी वाटत होते. अलकां मनात पुटपुटली “ फकस्त समजायचं “

Vinita Mohite, Issaquah, Washington

दिवाळी सण मोठा

आपल्या सर्वांचा आवडता सण म्हणजे दिवाळी. शरद ऋतू हा भारतीय संस्कृतीत सण-उत्सवांची रेलचेल असलेला आहे. त्या सर्वांचा कळसाध्याय म्हणजे दिवाळीचा सण ! नवीन कपडे, फटाके आणि खूप सारा फराळ, पहाटेची अंधोळ, दारात कंदील आणि रांगोळी असा हा आनंद देणारा सण आहे. नातेवाईक आणि मित्र- मैत्रिणी यांच्या भेटण्याचा हा सोहळा असतो.

दीपावलीचे मूळचे नाव यक्षरात्री असे आहे. नीलमत पुराण या ग्रंथात या सणास “दीपमाला” असे म्हटले आहे. ज्योतिषरत्नमाला या ग्रंथात “दिवाळी” हा शब्द वापरला आहे. भविष्योत्तर पुराणात दिवाळीला “दिपालीका” म्हटले आहे, तसेच या ग्रंथात तिचा उल्लेख “सुखरात्रि” असा येतो. व्रतप्रकाश नावाच्या ग्रंथात “सुख सुप्तिका” म्हणून दिवाळी ओळखली जाते. कनोजाचा राजा हर्षवर्धन याच्या नागानंद नाटकात या सणाला “दीपप्रतिपदुत्सव” असे नाव दिले आहे.

अशी धार्मिक श्रद्धा आहे की चौदा वर्षांचा वनवास संपवून रामचंद्र सीतेसह अयोध्येला परत आला, तो याच काळात. प्राचीन काळी हा यक्षांचा उत्सव मानला जायचा. अंधार दूर करून प्रकाशाचे अस्तित्व निर्माण करणारा दीप मांगल्याचे प्रतीक मानला जातो. याच्या प्रकाशाने आपल्या जीवनातील अंधकार दूर व्हावा म्हणून हा दीपोत्सव साजरा केला जातो. पावसाळ्यातील समृद्धीच्या , आनंद उत्सवाचा, कृतज्ञतेचा हा सोहळा मानला जातो. या दिवसांत सायंकाळी दारात रांगोळ्या काढून पणत्या लावतात, घरांच्या दारात आकाशदिवे लावले जातात.

दिवाळीचा पहिला दिवस म्हणजे रंभा एकादशी, हिला रमा एकादशी असेही म्हटले जाते. या दिवशी लक्ष्मीचे पूजन करण्याची पद्धती आहे.

आश्विन कृष्ण द्वादशीस, म्हणजेच गोवत्सद्वादशीला म्हणजे वसुबारस हा सण साजरा केला जातो. वसुबारस ह्याचा अर्थ-वसु म्हणजे द्रव्य (धन) त्यासाठी असलेली बारस म्हणजे द्वादशी. गो म्हणजे गाय आणि वत्स म्हणजे तिचे वासरू. भारताची संस्कृती कृषिप्रधान असल्याने या दिवसाचे महत्त्व विशेष आहे. घरांत लक्ष्मीचे आगमन व्हावे या हेतूने या दिवशी संध्याकाळी गाईची पाडसासह पूजा करतात. शेतकरी कुटुंबात या दिवशी पुरणाचा स्वयंपाक करतात. घरातील महिला गाईच्या पायावर पाणी घालतात. नंतर हळद-कुंकू, फुले, अक्षता वाहून फुलांची माळ त्यांच्या गळ्यात घालून पूजा करतात. निरांजनाचे ओवाळून केळीच्या पानावर पुरणपोळी वगैरे पदार्थ वाहून गाईला खाऊ घालतात.

त्रयोदशी तिथी ही धनत्रयोदशी म्हणून ओळखली जाते. धनत्रयोदशीबद्दल एक कथा प्रचलित आहे. ती म्हणजे समुद्र मंथनाची. जेव्हा असुरांबरोबर देवांनी समुद्रमंथन केले तेव्हा त्यातून देवी लक्ष्मी प्रगट झाली. तसेच समुद्र मंथनातून धन्वंतरीही अमृतकुंभ बाहेर घेऊन आला. धन्वंतरी हा वैद्यराज असून त्याच्या हातातील कमंडलू अमृताने भरलेला असतो असे म्हटले आहे. म्हणून त्या दिवसास “धन्वंतरी जयंती” असेही म्हणतात. वैद्य मंडळी या दिवशी धन्वंतरीचे (देवांचा वैद्य) पूजन करतात.

या दिवशी वस्त्रालंकार खरेदी करणे शुभ मानतात. उपवास करून घरातले द्रव्य व अलंकार पेटीतून काढून ते स्वच्छ करतात. कुबेर, विष्णू - लक्ष्मी, योगिनी, गणेश, नाग आणि द्रव्यनिधी यांची पूजा करून खिरीचा नैवेद्य दाखवितात.

जैनधर्मिय या दिवसाला ‘धन्य तेरस’ वा ‘ध्यान तेरस’ म्हणतात. भगवान महावीर या दिवशी ३ऱ्या व ४थ्या ध्यानात जाण्यासाठी योगनिद्रेत गेले होते. तीन दिवसाच्या योगनिद्रेतंतर त्यांना दिवाळीच्या दिवशी निर्वाणप्राप्ती झाली. तेव्हापासून हा दिवस धन्य तेरस या नावाने प्रसिद्ध झाला

यानंतरचा दिवस म्हणजे नरक चतुर्दशी. या सणाशी संबंधित नरकासुरवधाची आख्यायिका प्रचलित आहे. या दिवशी कृष्णाने नरकासुराचा वध करून प्रजेला त्याच्या जुलुमी राजवटीतून सोडवले. नरकासुरवधाने देवादिकांना, तसेच प्रजेला आनंद झाला. कृष्णाच्या पराक्रमाचे स्मरण म्हणून आश्विन कृष्ण चतुर्दशीस नरक चतुर्दशी हा सण साजरा केला जातो. नरकचतुर्दशीच्या दिवशी अभ्यंगस्नानाचे महत्त्व असते. सकाळी लवकर उठून, संपूर्ण शरीरास तेलाचे मर्दन करून, सुवासिक उटणे लावून, सूर्योदयापूर्वी केलेले स्नान म्हणजे अभ्यंगस्नान. या दिवशी पहाटे यमासाठी नरकात म्हणजे आधुनिक

डॉ. आर्या जोशी, पुणे

परिभाषेत घरातील स्वच्छतागृहात दीपदान करण्याची (पणती लावण्याची) प्रथा आहे असे मानले जाते. काही धार्मिक ग्रंथांमध्ये सांगितले आहे की आश्विन कृष्ण चतुर्दशी आणि अमावास्याला संध्याकाळी लोकांनी आपल्या हातात मशाली घेवून त्या आपल्या दिवंगत पूर्वजांसाठी दाखवाव्यात आणि प्रार्थना करावी.

या दिवशी स्वच्छता करण्यासाठी लागणारी नवी केरसुणी विकत घेतात. तिलाच लक्ष्मी मानून तिच्यावर पाणी घालून हळद-कुंकू वाहून घरात वापरण्यास सुरुवात करतात. व्यापारी समुदायात हिशोबाचे नवीन वर्ष लक्ष्मीपूजनांतर सुरू होते. लक्ष्मीपूजनाच्या निमित्ताने ‘आर्थिक व्यवहारातील सचोटी व नीती’ आणि ‘अर्थप्राप्तीच्या साधनांविषयी कृतज्ञता’ अशी दोन महत्त्वाची मूल्ये मनात रुजतात, म्हणून या पूजेची विशेषता आहे.

कार्तिक शुद्ध प्रतिपदेस बलिप्रतिपदा हा सण साजरा केला जातो. हा दिवस दिवाळी पाडवा म्हणून ही ओळखतात. लोकसंस्कृतीत या दिवशी बळी राजाचे रांगोळीने चित्र काढतात व त्याची पूजा करतात आणि ‘इडा पीडा टळो व बळीचे राज्य येवो’ असे म्हणतात. साडेतीन मुहूर्तातील एक मुहूर्त म्हणून या दिवसाला विशेष महत्त्व आहे. शेतकरी पहाटे स्नान करून डोक्यावर घोंगडी घेतात व एका मडक्यात कणकेचा पेटता दिवा घेऊन शेतात जातात व ते मडके शेताच्या बांधावर खड्डा करून पुरतात. काही ठिकाणी बळीची अश्वरूढ प्रतिमा करून तिची पूजा केली जाते. शेणाचा बळीराजा करण्याची प्रथाही अस्तित्वात आहे. या शेणाला “शुभा” असे म्हणतात. असा हा लोककल्याणकारी राजा बळी, त्याच्या पूजनाचा दिवस. पाठारे प्रभू समाजात बळीची अश्वरूढ प्रतिमा उंच जागी उभी करून तिच्या भोवती एकवीस दिवे मांडण्याचीही चाल आहे. दक्षिण भारतात या दिवशी बळीची प्रतिमा तयार करून ती गोठ्यात ठेवतात व तिची पूजा करतात. गायी - बैलांना रंग लावून रंग लावून व माळा लावून सजवतात.

या दिवशी विक्रम संवत सुरू होतो. पाडवा हा साडेतीन मुहूर्तांपैकी हा एक मुहूर्त आहे. आर्थिक हिशोबाच्या दृष्टीने व्यापारी लोक दिवाळीतील पाडवा ही नववर्षाची सुरुवात मानतात. लक्ष्मीप्राप्तीसाठी नव्या वहांचे पूजन करून व्यापारी लोक वर्षाचा प्रारंभ करतात. व्यापारी लोकांच्या जमा-खर्चाच्या कीर्द-खतावणीच्या नवीन वहा ह्या दिवशी सुरू होतो. घरोघरी सायंकाळी पाटाभोवती रांगोळी काढून पत्नी पतीला औक्षण करते व पती पत्नीला ओवाळणी घालतो. नवविवाहित दांपत्याची पहिली दिवाळी पत्नीच्या माहेरी साजरी करतात. ह्यालाच “दिवाळसण” म्हणतात. त्यानिमित्त यादिवशी जावयास आहेर करता.

कार्तिक शुद्ध द्वितीयेस भाऊबीज हा सण साजरा केला जातो. या दिवशी यम आपली बहीण यमी हिच्या घरी जेवायला गेला म्हणून या दिवसाला “यमद्वितीया” असे नाव मिळाले असे मानले जाते. या दिवशी बहिणीच्या घरी भाऊ गोडधोड भोजन करतो आणि सायंकाळी चंद्राची कोर दिसल्यानंतर बहीण प्रथम चंद्रकोरीस व नंतर भावाला ओवाळते.

असा हा आनंद देणारा दिवाळीचा सण. माणसांची मने जोडणारा, निसर्गाला आदर देणारा. प्राण्यांच्या प्रती आदरभाव व्यक्त करणारा आसा आहे.

अज्ञानाचा अंधार दूर करून ज्ञानाचा प्रकाश सर्वांना पोहोचविणारी दिवाळी आपल्याला आनंदाची, समृद्धीची आणि ज्ञानाच्या उपासनेची जावो ही सदिच्छा!

(लेखिका धर्मशास्त्र अभ्यासिका असून मराठी विकिपीडियावर संपादिका आहेत.)

Marathi Roots to BharatNatyam

Normally when an Indian person hears the name of Bharatnatyam, they have an impression, that it can be performed, taught and learned only by South Indians as its origins are from the south of India, Tamil Nadu and most of the lyrics it has are in Tamil, Telugu or Kannada. Due to this usually the west and north side people of India, who don't speak the south Indian languages cannot relate to it and fail to understand the depth of this beautiful and most popular art form of India. That does not mean that Bharatnatyam is not popular in the north of India. It is considered to be 'the mother' of all Indian classical dance styles and has derived the highest place among all the seven, Indian classical dances. However, the language in which the dances are written is very little known to the west and north of India and outside of India, this makes the viewers shy away from the dance. However, this has not stopped Bharatnatyam from becoming popular. Dance is beyond lyrics, other attributes like the attire of a dancer, that is the aharya abhinaya, angika abhinaya, the body movements or anga shudha, postures, hand gestures and the abhinaya itself, that is the navrasa attracts the mind of a spectator. Through the dancers' abhinaya/expressions even a layman can understand the meaning of the songs written. The music used for Bharatnatyam is Carnatic (South Indian classical music), which is very melodious and spiritual in nature. The most attractive part of Bharatnatyam is the posture in which it is presented, Aramandi and the intricate footwork and the Shollakattu or Bol that are used for it. These Bols or shollakattus are the same as the Konakolls of Mridangam, a percussion that is a two-headed drum, which accompanies the dancer. There is a lot of math involved in the choreography of the footwork set to a certain beat. The footwork is presented in three speeds, Threekalams. First speed or Villambitta, second speed or Madhyama and third speed or Dhrutham.

The name Bharatnatyam has three main attributes, Bha means Bhav that is expressions, Ra means Raag that is Rhythm and Ta means Taal that is beats. The amalgamation of these three is Bharatanatyam! NatyaShastra is a rich text given to us by Bharatmuni, which portrays the rich and interesting science and math of dance, drama & music. The original name of Bharatnatyam was Sadirattam and performed by Devdasis in the temples as an offering. These Devdasis were given high status in society and always wore beautiful sarees and rich stone studded jewelry to perform as a ritual at the temple. The spiritual nature of this art form has helped the dance to stay alive and become popular. Even during the Mughal rule in India there were great defenders and or rulers who saved the authenticity of this dance and made sure this dance and the Natya Shastra written by Bharatmuni is kept alive and reaches to the future generations. One of such were the Marathas of Thanjavur, who ruled in the south of India and their interest and protection of this art form.

Marathas & their contribution to Bharatanatyam:

During the 16th century Chatrapati Shivaji Maharaj played a very important role in keeping the Dakshin Bharat, south of India safe from the Mughals. And during this time

Shraddha Joglekar, San Jose

period his step brother Ekoji Maharaj conquered Thanjavur and ruled Thanjavur for a long time until the British invaded it. The Thanjavur Maratha kingdom ruled by the Bhonsle dynasty was a principality of Tamil Nadu between the 17th and 19th centuries. Their native language was Marathi. Venkoji was the founder of the dynasty.

Tanjore had the unbroken artistic excellence since the time of the Cholas and the Nayaks. These cultural traditions flourished and attained zenith under the Marathas of Tanjore. During the rule of Marathas in Thanjavur the Maratha Kings created a platform for the artists from various fields and provided them with all the facilities needed to work and create new compositions, drawings, literature etc.. Maratha kings of Thanjavur have been patrons and supporters of Bharatnatyam, way back from the 16th century. Thanjavur was the fountainhead of culture, music, drama and literature for over a century. Bharatnatyam dance form owes its origin to the Dasiyattan or Thanjavur natyam, which was patronized during the Maratha period. King Shahji was a great scholar and patron of arts and literature. His versatility extended in both Sangita and in Sahitya. His patronage was so great that he was called the "Abhinava Bhoja". His own compositions have enriched the Golden period of art and literature in Thanjavur. Shahaji was a staunch devotee of Lord Tyagesha/ ord Shiva of Tiruvarur. Shahaji Raje had authored several works comprising drama, poetry, Prabandhas/kavya, Padams and technical treatises like Raga Lakshana. Shahji also created a colony in Thiruvisanallur near Kumbakonam to accommodate 45 musicians and writers from all over the south. He donated the village and renamed it as "Sahajirajapuram".

Another feature of Maratha rule in Tanjore is the maintenance of a historical library popularly called SaraswathiMahal Library. The history of the library dates back to the Nayak period of Tanjore around 1540. The Nayaks formed the Saraswati Bhandar which means collection place of manuscripts. The Maratha rulers who captured Tanjore in 1676, developed Saraswati Bhandar into the Royal Palace Library which was used for the purpose of reading by the royal people.

The later Maratha ruler Serfoji II (1789-1932) was a king of different character and a patron of art and literature. He was an eminent scholar. The Maharaja was reprieved of his independent position in 1799. He converted his court into a centre of cultural and literary activities. In 1820 he founded the famous SaraswathiMahal Library. Serfoji himself commissioned nirupanas – clusters of court dances in the Marathi language that included a series of new dance genres such as serva,

tarana and tripata along with existing genres such as varnam, abhinaya pada and sabda – couched in the context of a linear narrative presentation. These were written down in the form of Marathi texts referred to by their Tamil name, korvai (“link” or “chain”). Building on the already existing genres such as those from the Marathi nirupanas commissioned by Serfoji, a group of four dance-masters known as the Thanjavur Brothers (tanjai nalvar) created a systematized format for the hitherto diffused and somewhat random presentation of court (or “concert”) dance.

Serfoji's son Sivaji II ascended the throne in 1832, and in 1856, the kingdom was fully annexed to the East India Company.

अमेरिकेतला भारताबाहेरचा दिवाळी फराळः

बरीच वर्ष असं दूरवर, सातासमुद्रापलीकडे राहात असलो कि दिवाळी आणि त्यासाठीचा फराळ करणं यात माझी लेधातिरपीट उडते. जितकं जमेल तेवढी मुलांना सणाची माहिती व्हावी म्हणून आम्ही पूजा, आरत्या, सणवार करण्याचा प्रयत्न करतो. पण ते करणं आणि वर्षातून एकदाच फराळाचे पदार्थ करणं म्हणजे काही जादूचं काम नाही हे मला आता इतक्या वर्षांनी समजलं आहे. स्वयंपाक करण्याची आवड लागते ते आहेच पण फराळ म्हणजे पोळी, भाजी, भात, आमटी असा साधा बेत नव्हे हे विसरून चालणार नाही. अर्थात घरची बाई जे साधं जेवण चुटकीसरशी करते ते मोजून, मापून, प्रमाण घेऊन करण्याच्या chef पेक्षा कितीतरी पटींनी वाखाणण्यासारखं आहे. हे मी एका नावाजलेल्या chef कडूनच ऐकलंय म्हणा! पण दिवाळीचा फराळ.....त्याला अनेक वर्षांचा तुमचा जाणता अनुभवच लागतो.

चकली म्हंटली कि युट्युब वर मराठमोळी चकली शोधताना तांदुळाच्या, उडदाच्या पिठाच्या चकल्यांचे व्हिडिओस जरा जास्तच दिसतात. काहीही झालं तरी अश्या ओढून ताणून चकल्या मला करायच्या नाहीत यावर मी ठाम असते. अमेरिकेत चकली भाजणी प्रत्येक शहरात सहज मिळत नसताना चकलीसाठी आता मलाच एक गिरणी इथे काढावी लागणार हे अतिशयोक्तीचे विचार सुद्धा माझ्या मनात डोकावून जातात. दूरवर एखाद्या इंडियन स्टोरमध्ये शेवटी चकलीची भाजणी सापडते. पण ती भाजणी विमानाच्या प्रवासातून, कस्टम्सच्या जाचातून सुटून इथे अमेरिकेत पोहोचण्यात कधी दुकानात येते आणि त्यामुळे किती जुनी होते त्यावर माझ्या हातून त्या चकल्या विरघळणार कि नाही हे अवलंबून असतं. तरीही मी एकदा ती बनवायची धाडस करते. ती कणिक गरम पाण्यात भिजवली कि नाही? मोहन किती घातलं? घट्ट भिजवलं कि नाही? असे आईचे फोनवर उपदेश आणि त्यात “मोहन” असे शब्द घरी मुलांनी ऐकून त्यांचे हा “मोहन” कोण आणि चकलीत तो का घालायचा?.....हे सगळे प्रश्न नकोसे वाटतात. आणि शेवटी ती चकली विरघळतेच! मग “आता कधीही चकली करणे नाही” हा शपथविधी होतो.

शंकरपाळे बघून इतके सोपे वाटतात कि मी मैदा, तूप, पाणी “प्रमाणात” घेऊन लाटून, छान चौकोनी आकार चिरून तळायला घेते आणि पहिल्या घाण्यातच इतका हात दुखतो कि मला साक्षात्कार होतो कि इथे रामागडी (ण) मीच की! अशातच नवरा “मला आताच एक महत्वाचे काम आहे.” सांगून खोलीचं दार बंद करतो आणि मुलगी “my friend is calling me” सांगून बरोबर पळ काढते. दोन घाण्यातच “हे एवढेच शंकरपाळे खा आता!” सांगून मी तो पसारा आवरून टाकते. आणि भारतातल्या घरी हातभार लावणाऱ्या कामवाल्याचं फक्त स्वप्नच बघत बसते.

चिवडा खरं तर माझा हातचा मळ आहे पण डिशवॉशर लावताना आणि भांडी घासताना तो नेमका लहान गॅसवर पण जळतोच. बेसनाचे लाडू मलाच आवडत नाहीत कारण घशात बसतात पण नवऱ्यासाठी ते जास्त तुपावर बेसन भाजून करायला घेतले कि बाजूला लॅपटॉपवर सुरु असलेल्या ऑफिसच्या मीटिंग मध्ये नेमके मलाच कोणीतरी प्रश्न विचारतात. काहीही कारण नसताना मला त्याच्या फुटकळ प्रश्नांना उत्तर द्यावे लागते आणि ते बेसन जळते. “बेसन चांगले खमंग भाज!” हे आईचे शब्द मी इतके का मनावर घेतले याचा मला राग येतो. त्यात ऑफिस सुरु असताना लाडू कशाला करायचे हा नवऱ्याचा “कधीच” नको असलेला उपदेश ऐकावाच लागतो. शेवटी इथली मिठासारखीच भुरभुरीत दिसणारी साखर घालून नवरा ते आवडीने खातो.

With this, cultural patronage in the city of Thanjavur officially collapsed, and most dancers and musicians moved to Madras city, turned to the smaller feudal kingdoms (zamindari samasthanams) for patronage, joined emergent Tamil theatre companies, or left the practice all together.

I believe that this art form has great spiritual richness and due to the spiritual richness, it has received the backing of the art lovers and the pioneers were particularly born to bring it back to life everytime it got destroyed by the foreigners. These art lovers worked very hard to keep the culture alive for the new generation to be introduced to and enjoy the rasa, nectar of Natya Shastra written by Bharat Muni.

अस्मिता मोडक शार्लट, नॉर्थ केरोलीना

करंजी मी ओल्याची करू का सुक्या नारळाची हा विचार करण्यात एक दिवस घालवते आणि शेवटी घट्ट रव्याचा तो गोळा सकाळी २-३ तास भिजवून ठेवून केर/व्हॅक्युम, बाथरूम साफसफाई, कपड्यांच्या घड्या यात इतकी दमते कि दुपारनंतर शनिवार असल्यामुळे “आपली मराठी” वर माझी आवडती मराठी मालिका नाहीतर चांगला सिनेमा बघण्यातच मला जास्त रस येतो. शेवटी संध्याकाळी “भारताबाहेर नवऱ्यांना पण स्वयंपाकात खूप मदत करावी लागते” हे अनेक वर्षांपूर्वी ऐकलेले ब्रीदवाक्य नवऱ्याला पुन्हा आठवण करून द्यावे लागते आणि मग त्या करंज्या कश्या चुटकीसरशी होतात. चिरोटे आणि अनारसे याच्या किचकट आणि फसलेल्या अनुभवांच्या गप्पा ऐकूनच मी त्या विचारांचं पान मनात बंद करून टाकते.

हे काही वर्ष असेच चालू असलेले बघून आई आणि सासू अचानक इतक्या प्रेमळ होतात कि “आता DHL नी फराळाचा बॉक्स पाठवतो.” हे आपापसात ठरवून टाकतात आणि मी “हुश्र” करून बेडवर बसून पुन्हा माझी आवडती मालिका नाहीतर सिनेमा बघायला लागते!

आज गंगू बाईना पंख आल्यासारखे वाटतं होते कधी एकदा घर गाठते असे वाटत होते. “गंगूबाई खरं तर हे त्यांना मिळालेले नाव होते.तर त्याचे खरे नाव होते गंगा चंद्रकांत कदम. नवरा गेल्यापासून स्वतः ला घर काम करण्यात जुपून घेतले बिलीडींग मधील सर्व मालकिणी त्यांना गंगूबाईच बोलवत त्यामुळे सर्वच त्यांना गंगूबाई बोलू लागले . नवरा गेल्यानंतर खरं तर त्याची आयुष्याची कसरत चालू झाली. लहानपणी असताना वडीलांचे छत्र गेले त्यामुळे शिक्षण अर्थवट सोडावे लागले. आता सखाराम साठी त्याची ही सर्व खटपट होती.”सखाराम “तिचा आयुष्याचा एकमेव आधार लहानपणीच वडीलांचे छत्र हरपले लहानपणापासूनच शांत स्वभाव जास्त कोणी मित्र नाही आपला अभ्यास नी आपण त्यामुळेच त्याने कधी शाळेत पहिल्यां तीन नंबरामध्ये यायचा.आपल्या आई वर त्याचे निनातं प्रेम होते शाळेतून आला कि घरातील उरलेली सर्व कामे तो करत असे. आपल्या आईला थोडी मदत होते असे त्याला वाटत होते . अगदी दहावीला असतानादेखील तो अभ्यास सांभाळून आईची मदत करत असे. आज सखारामचा फायनल चा रिझल्ट झाला म्हणून तर गांगुताई सखारामला पेढे घेऊन निघाली होती.चाळीत पोहोचता क्षणी सखाराम धावत आला व आईच्या पाया पडला दोघांच्या डोळ्यात अश्रू होते पण आज हे अश्रू आनंदाचे होते.

आज गंगूबाई खूप आनंदी होती हे शिंदेसाहेबांचा लक्षात आले आज कित्येक वर्षां नंतर त्याचा चेहऱ्यावर हसू पहिले शिंदेवाहिनी देखील कधीच ओळखले व शिंदेवाहिनी म्हणल्या “गंगूबाई, आज काही विशेष घडले का”? गंगूबाईपण हसत म्हणल्या “साहेब माझा पोरगा सखाराम चांगल्या मार्कन पास झाला जी “यावर त्यांनी विचारपूस केली व हातात आपल्या कंपनीचे कार्ड दिले व भेटावयास सांगितले. गंगूबाईना खूप आनंद झाला. “शिंदे रेसिन कंपनी” पाटी पहिली व सखारामला खाली पाटली हातात फाईल होती तिकडे सुरक्षारक्षक नाव घेतले व जावयाच्यास सांगितले सखाराम व शिंदे साहेबांची बातचीत झाली आपल्याला जसा व्यक्ती हवा होता तसा मिळाला म्हणून खूप खुश झाले अगदी आईप्रमाणे निघाला सखाराम काममध्ये प्रामाणिक होताच. अशा प्रकारे दिवसेंदिवस त्याच्या कामातील प्रगती पाहून शिंदेसाहेबांनी त्याचा पगार देखील वाढवाला त्यामुळे गंगूबाईनी देखील आपली कामे सोडून दिली सखाराम आईला म्हणाला, “बस आता आई आता तू फक्त आराम करायचा”.आता गंगूबाईचे दिवस पालटू लागले चाळीमधूनआता बिल्डिंगमध्ये नवीन घर घेतले. घरात नव नवीन वस्तू आल्या.

शिंदे सरांच्या बहिणीची मुलगी सरिता पुण्यावरून आली होती. मामाकडून प्रॅटिकली व्यवसायचा अनुभव घ्याचा होता तिला, पाणीदार डोळे, पुरेशी उंची, चेहऱ्यावर शांत भाव साधी सरळ.आज मामा सरिताला घेऊन कंपनीत गेला सर्वांशी ओळख करून दिली,”हा सखाराम माझा उजवा हात” ओळख करून देताच सखारामने वर पण पहिले नाही फक्त हात जोडून नमस्कार केला. तोच सरिताला भावाला आजकालच्या मुलानंसारखे काही उनाडपणा नाही. तो एका क्षणात मन घेऊन गेला आज सरिताला काही सुचत नव्हते. कॉलेज मध्ये असताना खूप जणांनी तिला विचारले पण तिने पहिल्यापासूनच ठरवले होते प्रथम नजरत जो भावेल त्यालाच ती होकर कळवेल. परंतु इकडे तर तिचीच विकेट गेली होती. मामाजवळ मुद्दाम सखारामचा विषय काढत होती मामाचाही ते लक्षात आले. शिंदेसर यांनी सरिताला शिकवण्याची जबाबदारी दिली.

मग सरिता व सखाराम एकत्र कंपनी पाहू लागले हळूहळू सखाराम पण सरितामध्ये मिसळू लागला. घरी जाऊन सरिताबद्दल आईला सांगू लागला.

शिंदेना पण सखाराम आवडत होता आता त्यांनी ठरवले आपणहून घरी जाऊन मागणी घालावी तसा सविताला फोन करून सविस्तर सांगितले. सविता सरिताचीआई शिंदेची एकुलती एक बहिणाबाई आपल्या भावा पुढे कधी बोली नाही दोघाची मते तशी सारखीच असायची अगदी राम लक्ष्मन बोलायचे त्यांना. भाडण हा विषय नसायचा दोघांमध्ये. सांगितल्या वर लगेच ती बोली, “अरे दादा सरिता तुझी भाची, तू काही वाईट पाहणार आहेस, तूला जे योग्य वाटते ते कर मी येते नंतर “. “गंगूबाई, ओ गंगूबाई कुठे आहात असा आवाज येताच गंगूबाई पटकन आल्या, अरे बापरे!साहेब तुम्ही मला बोलवान घडायचं तुम्ही उगा आलात, अगदी बावरून गेल्या

तेवढ्यात शिंदे बोले अहो घाबरू नका, मी आज तुमचा सोयरा म्हणून आलो आहे”. बाजूला सरिता उभी होती पाहता क्षणी सरिता वाकली व पाया पडली पाहता क्षणी सरिता मनाला भावली. गंगूबाई ना सर्व न सांगता समजले.

सखाराम हॉस्पिटलच्या बाकावर डोकं ठेवून शून्यात पाहत होता त्याच्या समोरून नसेंस, डॉक्टर, कर्मचारी, पेशंट यांची वर्दळ चालू होती. पण त्याचे कोणाकडेही

लक्ष नव्हते. भूतकाळातील आठवणीने त्याचे डोळे भरून आले होते. आईची आठवण तर तो दररोज काढत होता पण सरिताने त्याला खूप संभाळले होते.त्याचे व सरिताचे लग्न आईने भरभरून दिलेले आशीर्वाद, सरिता नावाप्रमाणेच निघाली आईकडे व घराकडे तिने स्वतःहून जबाबदारी घेतली. लग्नाला सहा महिने झाल्यावर आईला अचानक एक दिवशी चक्कर आली व ती कोसळली सरिताने ताबडतोब हॉस्पिटलमध्ये दाखल केले डॉक्टरानी सरिताला जवळ बोलवले व चोवीस तर अंडर ओपसेव्हर्शन मध्ये ठेवावे लागेल असे सांगितले. सखाराम धावत आला आईला आय सी यू मध्ये पाहिल्यावर आधीच त्याचा जीव कासावीस झाला. ती रात खूप भयानक होती कारण आई कायमची त्याच्यापासून दूर गेली होती.आपल्या आयुष्याचा चित्रपट त्याच्या डोळ्यासमोर सरकत होता....

वर्षानंतर सरिताला दिवस गेले.परंतु ती माहेरपणा साठी आईकडे गेली नाही तिला सखारामला एकटे सोडावचे नव्हते आई गेल्यापासून सरिताच एकमेव व्यक्ती होती तिच्यामुळे तो आता सावरला होता न आता त्याचसाठी नवीन बातमी होती व त्यामुळे तो खूप होता एखाद्या आईप्रमाणे तिची तो सेवा करत होता. शेवटी तो दिवस आलाच घरात छानशी राजकुमारी आली. अगदी आईसारखी हुबेहूब आम्ही दोघांनीही लाडाने तिचं नाव “नयना” असे ठेवले. नावाप्रमाणेच ती नक्षीदार डोळ्यांची होती आम्ही दोघांनीही तळहाताच्या फोडाप्रमाणे तिला वाढवले. परंतु नियतीच्या मनात काही वेगळेच होते अडीच महिन्यांनंतर नयनाच्या डोळ्यांमधील बुबुळात फुल पडले. बरेच उपचार केले परंतु डॉक्टरांनी सांगितले की आता नयनाला काहीही दिसणार नाही ती दृष्टिहीन झाली आहे.

आमच्या दोघांच्याही पायाखालची जमीनच सरकली. कारण नयनाला कायम अंधत्व आले होते. नयना जशी जशी मोठी होऊ लागली तशी तशी आमच्या आधाराची गरज तिला जास्तच भासू लागली.सरिता ही न खचता तिची काळजी घेऊ लागली परंतु सखाराम दिवसेंदिवस खचून गेला. नशिबाला दोष देऊ लागला प्रत्येक देवळात जाऊन नवस करू लागला. आईची आठवण पण सारखी येत होती.तो जास्तीत जास्त वेळ आपल्या कंपनीत काढू लागला कारण त्याला पुढील उपचारासाठी पैसाची गरज होती. शिंदे सर तर त्याच्या सोबत कायम होते शिंदे सरानी त्याला पैसे देऊ केले परंतु त्याला ते मान्य नव्हते.

एक दिवशी तो कार्यालयाच्या कामासाठी बाहेर पडला होता तेव्हा तेथील देशमुख सरांची त्यांची गाठभेट झाली तेव्हा त्यांनी थोडीशी विचारपूस केली तेव्हा त्यांनी नयना बद्दल सांगितले देशमुख सरांनी त्यांना नयनाचे डोळे परत येऊ शकतात व तेही आपल्या बजेट मध्ये आहे असे सांगितले त्यासाठी त्यांनी त्यांच्या ओळखीच्या डॉक्टरांचा नंबर दिला. सखारामला पायात बळ आल्यासारखे वाटले त्याने लगेचच घरी गेल्यावर सारिताला हे सर्व सांगितले दोघांनी मिळून नयनाला त्या डॉक्टरांकडे नेले डॉक्टरांनी सर्व तपासण्या केल्या व सांगितले की नयनाचे डोळे परत येऊ शकतात पण अशा शस्त्रक्रिया या 70 टक्के यशस्वी होतात सखारामला परत वाईट वाटू लागले परंतु सरिताने परत एकदा धीर दिला व सांगितले आपल्या नयनाला खरंच दिसू लागेल आपण ही शस्त्रक्रिया करूया....

सखारामला सरिताने जोरात हाक मारली अहो, अहो ,ऐकलत का? डॉक्टर आपल्याला बोलवत आहेत..... लक्ष कुठे आहे तुमचे? अहो ,आपल्या नयनाच्या डोळ्यावरची पट्टी काढत आहे...उठा पाहू डोळे पुसा बरं..... सखाराम हा भूतकाळातील आठवणीतून परत बाहेर आला .आणि तो धावत ऑपरेशनच्या दरवाजाजवळ गेला. डॉक्टरांनी त्या दोघांनाही आत बोलावले नयनाच्या डोळ्यावरची पट्टी काढू लागले.... थोड्यावेळाने नयनाने थोडे डोळे उघडले व समोर बघता क्षणी तिने डोळे बंद केले. सखाराम परत घाबरला. नंतर डॉक्टर म्हणाले,” बाळा हळूहळू डोळे उघड “तेव्हा तिने हळूहळू डोळे उघडले, व प्रथमच बाबा, आई अशी हाक मारली .आणि घट्ट मिठी मारली त्याक्षणी.... सखारामला वाटले हाच तो क्षण, हेच ते वळण व त्यांच्या पुन्हा एकदा नव्या आयुष्याची सुरुवात.

देहासक्ती: ज्ञानाचा अभाव

श्री. वसंत प्रल्हाद कुलकर्णी, पुणे

अलीकडे उत्तरप्रदेश येथील हाथरस येथील घटनेने पुन्हा एकदा समाजातील पुरुषी भोगवादी मानसिकतेने एका निष्पाप मुलीचा बळी जाताना सर्वांनी पाहिला. काहींनी चीड व्यक्त केली. काहींनी अगदी टोकाची मतंही मांडली. काहींनी मागे घडलेल्या घटनांचा उल्लेख करत समाजातील अशा गुन्हेगारांना मोकळ्यात न सोडता त्यांच्यावर त्वरित कारवाई केली जावी, असे मत व्यक्त केले. मुळात आपल्यापर्यंत एखादीच घटना पोहोचते. ग्रामीण आणि शहरी भागात दररोज अशा कित्येक घटना घडत असतात. कित्येक मुली आपल्या इश्रतीपोटी तसेच नराधमांच्या धमकावण्याने घाबरून कोणासमोर व्यक्तच होत नाहीत. म्हणूनच गुन्हेगारांना कोणती शिक्षा असावी ? त्यांना मोकळ्या सोडावं का ? यापेक्षा समाजात अशा घटना वारंवार का घडतात याचा विचार व्हायला हवा. भोगवादी मानसिकतेच्या कारणांचा शोध घ्यायला हवा. आपली वासना शमविण्यासाठी कोणत्याही थराला जाणाऱ्या विकृतीचा विचार व्हायला हवा. केवळ तरुणच नाही तर अगदी वयस्कर आणि अगदी काही महिन्या-वर्षांच्या मुली जेव्हा पुरुषी वासनेला बळी पडतात तेव्हा घटना कोठे घडली ? का घडली ? त्यात पुन्हा मिडिया आणि राजकारण आणून केवळ चीड आणि संताप निर्माण करण्यापेक्षा अशा घटना घडू नये म्हणून त्यामागच्या कारणांचा अभ्यास होणे गरजेचे आहे. अभ्यासाअंती आलेल्या निष्कर्षावर ठोस पावले उचलणे गरजेचे आहे.

अत्याचार पूर्वीही होत होते; परंतु अलीकडच्या काळातील वासानंधता, क्रूरपणे केली जाणारी देहाची विटंबना तळपायाची आग मस्तकाला नेणारी आहे. यामागचे एक कारण म्हणजे आपल्याकडे १९९० च्या आसपासच खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरण यांमुळे समाजावर होणारे परिणाम ठळकपणे दिसून येऊ लागले. माणसांच्या जगण्याचे सूत्रच बदलले. पैसा जगण्याचा केंद्रबिंदू झाला. पैश्यासाठी मोठ्या प्रमाणात ग्रामीण भागाकडून शहराकडे स्थलांतर होऊ लागले. शहरातील आभासी सुख खुणावू लागले. माणसांचे राहणीमान बदलले. भौतिक गरजा वाढल्या. त्यामुळे एकत्र कुटुंब विभक्त झाली. घरातील माणसांची संख्या कमी झाली तशी पाळणाघरे आणि वृद्धाश्रमांची संख्या मात्र वाढली. नात्यांमध्ये दुरी वाढू लागली. माणसांचे एकमेकांशी संबंध व्यवहारापुरतेच येऊ लागले. आत्ममग्न जगण्याच्या शैलीमुळे समोरच्या व्यक्तीकडे बघण्याचा दृष्टीकोणच बदलू लागला. विकत घ्या, वापरा आणि फेकून द्या, ही वृत्ती बळावली. वस्तूबरोबर माणसांशीही अशाच स्वरूपात व्यवहार वाढू लागला. सामाजिक संकेत झुगारून मजा, मस्ती आणि चैनीसाठी वाटेल ते करण्याची वृत्ती वाढू लागली. सामाजिक नितीमतेची चौकटच उध्वस्थ होताना दिसू लागली. जगण्यातली आदर्श मूल्ये कालौघात बदलली. आज समाजात घडणाऱ्या स्त्रियांवरील विकृत अत्याचाराच्या घटनांमागे असणारे हे एक कारण असू शकते. याचबरोबर या घटनेमागचे आणखी एक कारण म्हणजे शरीर संबंधविषयीचे अज्ञान.

शरीरसंबंध या विषयाच्या बाबतीत म्हणावी तशी जागरूकता समाजात नाही. खरं तर शरीरसंबंध ही एक क्रिया आहे. जसे भूक लागल्यावर आपण जेवण करतो, तहान लागल्यावर पाणी पितो अगदी त्याप्रमाणेच हीसुद्धा सहज क्रिया आहे. जन्माला आल्यापासून आपल्याला भूक आणि तहान या गरजा भागवाव्या लागतात. लहानपणी या गरजा भागवताना आपण सक्षम नसतो तेव्हा घरची मोठी मंडळी आपल्या या गरजांकडे विशेष लक्ष देतात. भिन्नलिंगी आकर्षण मात्र पौगंडावस्थेत निर्माण होते. त्यावेळी आपण बऱ्यापैकी मोठे असल्याने घरात या विषयावर सविस्तर बोलले जात नाही. घरातील मोठी मंडळी याबाबतीत आपल्या मुलांना संपूर्ण माहिती देत नाहीत, तर दुसरीकडे, आपल्या शालेय अभ्यासक्रमात मानवी शरीर हा विषय केवळ अवयवांची माहिती देण्यापुरता मर्यादित असल्याने भिन्नलिंगी आकर्षणाविषयी सविस्तर आणि सुसंगत माहितीच मुलांना मिळत नाही. भिन्नलिंगी आकर्षण तर वाढतच असते. जशी भूक आणि तहान दीर्घकाळ रोखून धरता येत नाही त्याप्रमाणे शरीर वासनाही रोखून धरता येत नाही. यावेळी खऱ्या अर्थाने याची माहिती, याचे ज्ञान दिले गेले पाहिजे. नेमके याच वेळी या विषयाच्या बाबतीत मौन पाळले जात असल्याने एकमेकांकडे केवळ भोगवादी नजरेने पाहण्याची वृत्ती निर्माण होते. त्यात पुन्हा या विषयाला नीती-अनीतीची चौकट आखली गेल्याने एक तर ही भावना जागत होणार नाही म्हणून प्रयत्न होतात नाहीतर लपून-छपून, कोणाला कळणार नाही याची तजवीज करत ही गरज भागवण्याची प्रक्रिया सुरू होते. जेव्हा सहजपणे ही गरज भागत नाही तेव्हा अशा प्रकारच्या अत्याचाराच्या मार्गाने ती भागविण्याचा प्रयत्न होतो.

आजकाल स्त्रियांवर होणाऱ्या अत्याचाराच्या वाढत्या घटना अस्वस्थ करणाऱ्या आहेत. त्या घटना घडण्यामागचे आणखी एक कारण देहाची आसक्ती हे आहे. अभिराम भडकमकर यांनी त्यांच्या देहभान या नाटकात स्पष्टपणे नमूद केले आहे की, देहभोगाचे केवळ ज्ञान असून उपयोगाचे नाही तर समोरच्या व्यक्तीच्या देहाचा आदर करता येणे महत्त्वाचे आहे. याचे शिक्षण देणे गरजेचे आहे. समाजातील लहान लहान मुलींवरील वाढते अत्याचार हे भिन्नलिंगी देहाची आसक्ती याचेच द्योतक

आहे. बलात्काराच्या वाढत्या घटना हेच सूचित करतात की समाजात स्त्रिया सुरक्षित नाहीत. काही बहादुर या घटनेचे खापर स्त्रियांच्या रात्री-अपरात्री बाहेर असण्यावर, त्यांच्या राहणीमानावर, घालत असलेल्या कपड्यांवर फोडतात. पण ते हे विसरतात की पूर्वीसुद्धा स्त्रियांवर अत्याचार होत होते. मनातल्या वासनेला वाट मोकळी करून देण्याबाबतच्या ज्ञानाचा अभाव अशा घटनांच्या मुळाशी असतो. आपल्या वासना शमविण्यासाठी पुरुष कोणत्याही थराला जातात. ग्रामीण आणि शहरी भागात या घटना वारंवार घडताना दिसतात. वासनेला योग्य पद्धतीने वाट मोकळी करून देण्याचे शिक्षण दिले गेले पाहिजे. वासनेचा योग्य पद्धतीने निचरा झाला पाहिजे तो होत नाही. याउलट चित्रपट, मोबाईल, संगणक यामुळेच वासनेचा उद्रेक वाढत आहे असे म्हणणारे आहेत. चित्रपटातील उत्तान दृष्येच वासना भडकवण्याला कारणीभूत आहेत असाही आरोप केला जातो. पण ज्या काळात चित्रपट नव्हते त्या काळात स्त्रियांवर अत्याचार होत नव्हते असे नाही. आपल्याकडे शतकानुशतके स्त्रियांवर अत्याचार होतच आले आहेत. पुरुषसत्ताक मानसिकता आणि स्त्रीकडे केवळ भोगवादी नजरेने पाहण्याची प्रवृत्ती हेच यामागचे मुख्य कारण आहे.

अशा घटना घडू नये म्हणून यावर उपाय काय ? स्त्रीच्या मनाचा, शरीराचा विचार न करता आपली वासना शमविण्यासाठी कोणत्याही थराला जाण्याच्या विकृतीवर आळा घालण्यासाठी, समाजात वावरताना स्त्रियांना सुरक्षित वातावरण निर्माण करण्यासाठी केवळ कायदा व सुव्यवस्था अतिशय कडक करून चालणार नाही तर भिन्नलिंगी देहाच्या आसक्ती संबंधीचे अर्धवट ज्ञान दूर करून योग्य ज्ञान कसे देता येईल यावर विचार होणे गरजेचे आहे. त्याचबरोबर अशा विकृत मनोवृत्तीने आपली वासना शमविणाऱ्या गुन्हेगारांच्या कृत्याचा मानसशास्त्रीय दृष्टीकोनातून अभ्यास होणे गरजेचे आहे. आपली वासना शमविल्यानंतर तरुणीची निर्घुण हत्या करणाऱ्या या गुन्हेगारांमधील क्रूरता आणि हिंसकता हा स्वतंत्र संशोधनाचा विषय आहे. यावर मागील काळात काही संशोधन झाले असेल तर त्या आणि नव्याने संशोधन करून अभ्यासाअंती येणाऱ्या निष्कर्षावर ठोस पावले उचलणे अत्यंत आवश्यक आहे.

Smita Dandekar, California

सुभाषित रसग्रहण

शैलजा माटे, कैलिफोर्निया

मागील वर्षीच्या अंकात संस्कृतमधील सात सुभाषिते आपण बघितली होती. सुभाषितांद्वारे आपल्याला जगामध्ये जगावे कसे याचा संदेश साध्या, सोप्या शब्दांमध्ये कवी देत असतात. धर्म, ज्ञान, यांप्रमाणेच चांगले मित्त, चांगले आचरण यांचेही ज्ञान सुभाषितांमधून मिळते. एकेक सुभाषित हे साखरेत घोळलेल्या औषधाप्रमाणे एखाद्या सुंदर उदाहरणाने महत्वाचा उपदेश देते.

१. द्राक्षाः म्लानमुखी जाता शर्करा चाष्मतां गता ।

सुभाषितरसस्याग्रे सुधा भीता दिवं गता ॥

अर्थ: सुभाषितांची गोडी बघून द्राक्षे मरगळून गेली (बेदाणे झाले), साखर दगड झाली (खडीसाखर झाली) आणि अमृत भिऊन स्वर्गाला गेले!

माणसाने कसे वागावे यासाठी अनेक सुभाषिते आहेत.

२. अतिपरिचयादवद्व्या संततगमनादनादरो भवति ।

मलये भिल्लपुरंध्री चन्दनकाष्ठमिन्धनं कुरुते ॥

अर्थ: अतिशय परिचय झाला की मान राहत नाही, अनादर होतो. मलय पर्वतावरील भिल्ल स्त्री चंदन सरपण म्हणून वापरते. ते वृक्ष सतत दिसत असल्याने चंदन लाकडाचे तिला काही विशेष वाटत नाही.

३. चिंतनीया हि विपदामादावेव प्रतिक्रिया ।

न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते वन्दिना गृहे ॥

अर्थ: शहाण्या माणसाने संकटे निर्माण होण्याआधीच ती निवारण करण्याचा उपाय शोधायचा असतो. घराला आग लागल्यावर विहीर खणणे योग्य नाही.

संदेश: आग लागणे, भूकंप होणे, पूर येणे इत्यादी संकटांसाठी आपत्कालीन उपयोगाची बॅग घरात भरून तयार ठेवावी.

सज्जन लोक कसे असतात हे तर अनेक सुभाषितांमधून सांगितले आहे.

४. विप्रियमप्याकर्ण्य ब्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः ।

क्षारं पिबति पयोधेर्वर्षत्यम्भोधरो मधुरमम्भः ॥

अर्थ: आपल्याला उद्देशून दुसऱ्याने उच्चारलेले वाईट शब्द ऐकूनही सज्जन माणूस नेहमी प्रिय शब्दच उच्चारतो. जसे ढग समुद्राचे खारट पाणी पितो, पण मधुर पाण्याची वृष्टी पावसाच्या रूपाने करतो.

५. विकृतिं नैव गच्छन्ति सङ्गदोषेण साधवः ।

आवेष्टितं महासर्पैश्चंदनं न विषायते ॥

अर्थ: जसे भयंकर सर्पांनी वेढलेला चंदनवृक्ष कधीही विषारी होत नाही तसे दुष्ट माणसांच्या संगतीने सज्जन आपला मूळ स्वभाव काही सोडीत नाहीत.

६. अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।

तृणैर्गुणत्वमापन्नैर्बध्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥

अर्थ: क्षुल्लक वस्तूंचीही एकजूट कार्य सिद्धीस नेते. गवताच्या काड्यांना जोडून केलेल्या दोरखंडाने माजलेले हत्ती सुद्धा आवळून बांधले जातात.

७. प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः ।

तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने किं दरिद्रता ॥

अर्थ: मधुर बोलण्याने सर्वजण संतुष्ट होतात, म्हणून तसेच बोलावे. बोलण्यात दारिद्र्य वा कंजूषता कशाला?

मधुरमीलन

मेग मेघन, ठाणे

निशांत विलसे दुपार झरणी उरी का झुरे
अबोल पिवळ्या उन्हात फिरते छुपी आस रे
अशा समयमंजिरीत रुसते सखी का बरे
अरुप सजते निळ्या नयनभेटिला साजरे.

उगाच लपते ढगात पळते खुळी चांदणी
मधून दिसते चकोर हसते खळी आणुनी
लक्ष बिलवरी सडा बरसतो शुभ्र उसासे
कुणी हरखतो उगाच झुरतो तिला पाहुनी.

किनारतट हा जरी दुरवरी निळी योजने
लडी मिरवते लाट समजते सर्व कंपने
तिला बिलगता रजोकण करी मुक्त गोंदणे
अशी उमटती किनारपदरी मुग्ध चुंबने

तुड्यात अवघे विश्व हरवले सख्या गुंतले
मनात मजले कणांत इमले खुळे बांधले
अशा मधुरमीलनी गगन चंदनी लेपले
सुगंध सर मोहरात घन चिंब ते शिंपले

पावसाळी पहाटवाट

मेग मेघन, ठाणे

रात्रीचा शेवटचा प्रहर आपल्या झोपेतच उजाडलेला असतो पण पावसाच्या चाहुली सरळसरळ आग्रही निद्राभंग करतात. अशा पहाटेच्या निवांत वेळा अनुभवायला थोडं धाडस आणि भरपूर कुतूहल गोळा करून निघायचं थोडी अनोखी सैर करायला.

पहाट होताना बरीचशी रात्र तिने स्वतःच आवरून ठेवलेली असते. मंद गारवा हवेत कोंदलेला सुटा होत पाय मोकळे करायला येतो. बाकी सगळे स्तब्ध जवळजवळ. कसलीतरी अपेक्षित वाट पहात असावेत बहुधा. चांदणं जाग्रपाने तारवटून नुकतंच निजायला गेलेलं. त्याची थोडी प्रभावलयं मागे रेंगाळलेली पुरेशी होतात मला फिरताना. नक्षत्रांचे दिवे पण मंद होत आलेले असतात. पक्षी कूजनासाठी रियाझ करत असावेत आपापल्या घरात. रांगती बाळबोध शीळ कानांवर पडते एखाद्या झाडाजवळून जाता जाता. आपणही नकल करून बघतो लगेच स्वाभाविक. प्राणी त्यामानाने जरा आळशीच. गाढ झालेले ओसरीजवळ. रस्त्यावर. पांघरुण डोक्यावर ओढून सोंगेचं झोपणारी माणसं आठवतात मला. गाताना एकाएकी अनपेक्षित वळण यावं तशी एव्हाना वाऱ्याची मंद शीतल असलेली लहर आक्रमक होऊ बघते. थोडा धसमुसळा होत डोक्यावरचा ढगही वाजू लागतो. काळोखातली अदृश्य गाणी म्हणत. बरखा बहार आयी आठवतं अशा वेळी अगदी. काळोखाचं भय विसरायला लावणारा तो पाऊस आणि सुरांतालांवर मोकळा नि एकरूप होत गेलेला तो निसर्गदिव.

अशीच कुठून कशी सरसरत एखादी पावसाची लकेर येते. आणि सगळी असोशी यासाठी होती हे उमजून मी उगीच ओशाळते. गप्प झाडं सचेतन होऊन मिळेल तसा तितका वारा घुमवून घेतात अंगात. डोल डोल डुलून घेतात. जागच्या जागी थिरकत राहणं त्यांचं कथक नृत्यच. एकतानतेने पानं लगेच सचेल न्हाऊन घेतात. उमलायची घाई झालेली अनंताची काही चुकार फुलं ओलेती तशीच ठिबकत राहतात. त्यांचा गंध मातीत मिसळायच्या आधी वर्दी लागते पिसाटलेल्या वाऱ्याला आणि अवघा आसमंत परमाळत राहते काही काळ. मिळेल तितकं जलधन अधाशासारखं पिऊन घेणारी चातकी वृत्तीची माती माळ वर्षावृत्तीला शरण जाते अखेर. विटांच्या सापटीतून नजर चुकवून ही लाल माती संगनमत करते या आवडत्या सोबत्याशी आणि स्वत्व बहाल करत निघते कुंपण सोडून मुक्त वहावत. वहावणं आवडतं तिचं पण काळजी वाटते. हात धरून पळून जायची. पायाशी तिचं नाजुक लाल ओहळ लाडीगोडी लावत येतात ते उगाच नाहीत.

अंगणापासून डाव्या बाजूला लहान शहाबादी फरशांची शिस्त असते. एका मागे एक उभ्या जशा काही. शेजारच्या घराच्या भिंतीवर सहज पाहते मी फरशीवर उभं राहून आणि परवानगी न घेता त्या भिंतीवर फूटभर वाढलेला मत्त पिंपळ पण पावसाची झड अंगावर घेताना दिसतो. काकुळतीला येऊन एखादी बेपर्वा फेकलेलं बी रुजून आलेली दुर्लक्षित कारल्याची वेल ठेचकाळत पडत सावरत खडकांना लपेटून सांभाळत असते आपलं इवलंसं अस्तित्व. एक माळ नक्की, जो तो आपलं असेल तसं जगायचा प्रयत्न करत असते आटोकाट, तेही पूर्ण जीव ओतून. नव्हे पणाला लावून. पावसाच्या कलाकलाने जागून बघत असावेत सगळे हिरवे सोबती. काळ परवा खोचून पेरलेला एका जाडसर बी चा कोंब मान खाली घातलेला अजून तरी तसाच पाऊस जाणवून घेत असावा. उद्या हाच ताठ मानेने टवटवीत होऊन जगायला शिकेल. पहाटेच्या अशा पावसाची गाणीही निराळी असावीत बहुधा.

झाडं हिरवी वेल हिरवी

थेंबाचं कोवळं सुख मिरवी

अशी काहीशी. साधीसोपी. गुणगुणता येतीलशी. मनात तरतरी जागवणारी.

डोळ्यात साचेल तितकं सुचवत मी पुढे चालत राहते तन्मयतेने. भिंतीशी घट्ट वीण बांधून उभा चौकोनी फिरकीचा नळ आता भाव मिळत नसल्यासारखा बिचारा दिसतोय. अचानक काम नाही म्हणून आपण पाठ फिरवल्यासारखा केविलवाणा. वर लटकवलेले पाण्याचा पाईप आणि झारी दोन महिन्यांच्या सक्तीच्या रजेवर जायचं म्हणून हिरमुसलेत. नाजुक झारीतून अमृत प्यायची सवय लागलेली झाडं रांगड्या पावसाच्या नादात आपलं तळं करून घेतात. पण म्हणतात ना प्रेमात सगळं माफ असतं. प्रेम अतोनात येतं ओघाने आणि धबधबे ओसरले कि झाडं जिरवत राहतात ते प्रेम मुळाशी बघत निमूट.

खूपच जोराची सर आली कि जरा जिऱ्यात शिरायचं. आडोशाला पायरीच्या तळाशी उभं राहिलं कि जिऱ्याच्या सत्तर वर्षं चढ उतार भोगलेला जिना ओढाळ बोलावतो. काही जिने बघताक्षणी आपलेसे होतात. त्यांच्या पायऱ्या अजिबात टोकदार नसतात. कठड्यांच्या

घसरगुंड्या आणि पायऱ्यांच्या बसकणी ही लहान लेकरांची मक्तेदारी. खूप बालपण उपभोगलेलं असलं कि असा लाघवी होतो जिना. पाऊस बघत जरा बसते मग मी मऊशार जुऱ्या गंधाच्या जिऱ्याच्या दुसऱ्या तिसऱ्या पायरीवर. म्हणता म्हणता पाऊस चांगलीच हजेरी लावतोय आता. आडोशातल्या मोजक्या कुंड्यापण जमेल तितका शिडकावा घेतातच. पाऊस कोणत्याच सजीवाला वर्ज्य नसतो हेच खरं.

पावसाचा नाद आवरता होतो तशी बाहेर येऊन बघते. अगदी संततधार होती इथे म्हणायची. आत्ता विश्रांतीसाठी थांबली असावी.

खिडकीबाहेर एक तान्हं पोपटी रोप लुकलुक बघताना तग धरून दिसतंय आता. बिचारं.

पाणी मातीत झिरपायची वाट बघत असावं. खालीच बघतंय. गंमत वाटते मला त्याची. रेनकोट हवा होता ना. कुडकुडत असेल का?

लहानपणी 'सांग न आई' कविता होती मला दुसरीत.

दिवसभर पावसात असून सांग न आई ?

झाडाला खोकला कसा होतच नाही!...

तसंच सूक्ष्म चष्मा घालून बघितलं कि असं जाणवतं काय काय.

मोठं झाड एखादं मोठुंसं पान टाकतं मग खाली. आवाज ही न करता मदत येते. फलक न लावता. आवाहनं न करता. मग हे छोटं बाळरोप त्यात स्वेटरमधे शिरावं तसं कसंतरी पांघरून घेतंय ते स्वतःला. आज झावळी न पडो अन नारळ तर नाहीच नाही. एका तान्ह्या बाळाच्या जिवाचा प्रश्नय....

नारळाच्या मागे भिंतीला बिळं दिसतात कधी तरी. एक बुजवलं कि दुसरं तयार. एकदा साप निघाला होता म्हणे पावसाच्या दिवसांत. आणि त्याच्या वावराने बिथरलेल्या साळुंक्या एकमेकींना सावध करायला अवेळी ओरडू लागतात. हे आठवलं आणि मी बारीक निरखत चालू लागते थोडी धास्तावत.

अशाच बारीक नजरेने बघता बघता एका झाडाशी स्तब्ध गोगलगाय दिसली. पावसाच्या आगमनाबरोबर आगन्तुक येणारी ही जीवसृष्टी. ती स्तब्ध नसेलही. मंद चालीची परिसीमा असा हा प्राणी ही शिकवण देणारी ती गोष्ट आठवली. आपल्या लेकीच्या बाळंतपणाला तयारी करून निघालेली हिची स्वारी पार बाळाच्या बारशाला डेरेंदाखल होते. तिच्या चालीने रमतगमत नीट निरीक्षण करत चालण्यात पण मौज असेल. एरवी आयुष्यात आपण अनाठायी धावत गाळतो काही दृश्यं तीही आवर्जून बघावीत असं पारलौकिक तर सुचवायचं नसेल तिला? तिच्यामागे एक मोठाली कुंडी मिरचीची नवी तरातरा वाढणारी रोपं सांभाळत बसलेली दिसतेय आणि तिच्या मागे एक बेडूक तिन्ही तिकाळ दडलेला असतो तो मला चांगलाच ओळखीचा आहे. साफसाफाई करताना गमतीत जरी कुंडी हलवली कि तो बिचारा निराधार पळू लागतो इकडे तिकडे. अशा अचानक आलेल्या पावसाची पण नोंद त्याच्यापाशी असते आणि तो ओरडून सांगतोही. आपण नेहमीच कुठे घेतो त्याच्या वेधशाळेची दुखल ! खरंतर या निसर्गनिर्मित वेधशाळाच खऱ्या पारंपरिक आणि अजूनही तितक्याच ताकदीने कार्यरत असलेल्या. कधीही ऐनवेळी सुट्टी ना घेणारे हे कर्मचारी आणि अचूक अंदाज बांधणारी त्यांची वेळापत्रकं कशी काय त्यांच्या डोक्यात फिटू असतात नवलच आहे!

सरीवर सरी याव्यात आणि हा चिंब झिम्मा जीव आणि जीवनाचा आयुष्य रमवणारा खेळ होऊन राहावा. जागतेपणी एखादं पहाटस्वप्न पडावं आणि एखाद्या रेशमी धक्क्याने जाग यावी तशी पागोळ्यांचं संगीत थांबून भानावर आले.

अशी ओघाओघाने आलेली ही सर पण ओसरतेच कधीतरी. पुन्हा येते अशी ग्वाही देत पसार होते हुरहूर लावत. वाफ्यांमधे एव्हाना लहान लहान तळी झालेली असतात. आता बसतील सगळं प्रेमाचं पाणी जिरवत पुढची बरसात येईस्तोवर. ओहळांचं कौतुक वाढवत मऊ सुखद चिखल कधी होतो पायाशी कोण जाणे ! आता हा आळता मिरवू थोडावेळ असाच. पावसावर आपलं पण प्रेम आहे आणि ते मी असं विसरू देत नाही...

कर्मवीर

अवंतिका महाडिक – चिपळूण (रत्नागिरी)

इतिहासाच्या पानावर नाव कोरले
जन्म घेतला मराठ्यांच्या छायाने,
शिवाजींच्या ज्येष्ठ पुत्र संभाजीनी
१४मे दिनी प्रकटले शुभ पावलाने.

नशिबाने दशावतार लहानपणी भोगले
दोन वर्षातच मातृत्वाला मुकले,
सांभाळ केला राजमाता जिजाऊनी
केशवभटाकडून उत्तम शिक्षण घेतले.

लहानपणीच केले डावपेच आत्मसात
आग्रा मोहीम केली पार,
बुद्धीचातुर्याच्या कथा होती प्रसिद्ध
बुद्धभूषण रचले हे काव्यालंकार.

संभाजींचे अफाट ज्ञान बुद्धी
अनेक भाषांवर केले प्रभुत्व,
होते पराक्रमी, मराठा धर्मवीर
समाजकारण, अर्थकारण क्षेत्रात वर्चस्व.

औरंगजेबाने मराठ्यांवर केला हल्ला
संभाजीनी दिला हिमतीने लढा,
जिवंत सिंहाचा जबडा फाडला
अजुनही कापतात सह्याद्रीच्या कडा.

दगाफटका झाला मराठावीराला
सिंहाचा छावाच शबूला गवसला,
शंभुराजांची क्रूरपणे जीभ छाटली
शिरच्छेद होऊनी कर्मवीर हरपला.

कितीदा भिजली रक्ताने माती
माय बहिनीची आब्रु राखली,
मुजरा माझा पराक्रमी संभाजींना
मराठ्यांची ही शान वाढली .

भीमपुण्याई

भूषण तांबे, मुंबई

गोर-गरीब या जनतेवर
केलेस तू थोर उपकार,
तळ्याचे पाणी प्यालास
केलास मोठा चमत्कार.

अन्यायाविरुद्ध लढलास
न्याय मिळवून दिलेस,
समान हक्क मिळण्यास
निडर मोठे संघर्ष केलेस.

आदर्श तू मनी सर्वास
मोलमंलाने शिकवलेस,
प्रत्येक एक लढवण्यास
तूच आम्हा घडवलेस.

दहशतीच्या जीवनातून
आम्हाला तू वाचवलेस,
तुझ्या सारख्या विद्वानात
शिवबाचे दर्शन दाखवलेस.

जगातील हुशार विध्यार्थी
एकमेव नाव कमावलेस,
शिक्षणाचे महत्व सांगून
सर्वाहृदयी नाव कोरलेस.

Smita Dandekar, California

पारंपारिक दागिने

*Oxidized Maharashtrian
traditional set*

Deepali Deshpande, California

पारंपारीक सोन्याच्या /सोन्याचं पॉलिश असलेल्या मराठी दागिन्यांचं सध्याचं लोकप्रिय स्वरूप म्हणजे ऑक्सिडाईड दागिने !

महाराष्ट्र आणि कर्नाटक या दोन संस्कृतींचं संगम असलेल्या सिल्हर रंगाचे इरकल काठ असलेल्या हे ऑक्सिडाईड दागिने विशेष खुलून दिसतात म्हणून माझ्या या साडीवर मी ऑक्सिडाईड कोल्हापुरी साज, ठुशी, तोडे आणि नथ हे दागिने निवडले !

‘आपले मराठी अलंकार’ या डॉ. म.वि. सोवनी यांच्या संशोधन पुस्तका नुसार आताचा ‘कोल्हापुरी साज’ हा प्राचीन काळात विवाह माला (शुभ चिन्हांची सुवर्ण माळ असलेला सौभाग्य अलंकार) म्हणून मंगळसूत्रा सारखा वापरत.

‘ठुशी’ हा शब्द तुलसी पत्र या शब्दा मधून आला तर नथ हा शब्द प्राकृत भाषेतील ‘ण्थ’ या शब्दावरून आला.

नाकात घालायचे अलंकार हे मुघल आगमना नंतर आपल्याकडे आले. मुघल संस्कृतीने आणलेला नथ हा दागिना महाराष्ट्रात 13 व्या शतकाच्या अखेरीस स्वीकारला गेला आणि या अलंकारालाही सौभाग्य अलंकार म्हणून स्थान मिळालं !

*Thushi
Supriya Kulkarni,
Los Angeles*

Thushi is a choker necklace with closely bound tiny gold beads. It is counted among the Kolhapuri jewelry items.

BELPAN VJRATIK

Own a timeless traditional Maharashtrian masterpiece designed to be cherished as generations go by. Belpan Vjratik, inspired by nature, combines belache pan (bel leaf) motifs and jondhale mani with magnificent craftsmanship and classic beauty. Leave a lasting impression with this legendary creation.

Nath & Nath Pendant Mangalsutra

*Manasi Tupkari,
Perth western Australia*

Kolhapuri Saj & Nath

*Monika Joshi,
California*

साधारण ९०+ वर्षा पूर्वीची नथ.
Typically center ला माणिक असतो,
पण ह्यात कुंदन आहे.

Stone work Nath

*Dr Major Nalini Janardhanan,
Pune*

KOLHAPURI SAJ

Add a fascinating history to your jewellery collection with Kolhapuri Saaj, an emblem of grandeur. This exquisitely crafted Maharashtrian ornament is used as an option for Mangalsutra. The pendant named 'Dorala' is studded with ruby. Kirti Mukh protects from evil negativity. The eagle motif represents Shakti or power. Kasav or turtle symbolizes the auspicious. Masa or fish stands for purity and Vagh Nakhe or Tiger Nails for bravery. Own Kolhapuri Saaj and flaunt it in style!

पारंपारिक दागिने

POHE HAR & CHAPLA HAR

These two are a variety of long chain necklaces.

SARI

Own the charming and stylish Sari, a uniquely crafted traditional Maharashtrian ornament made from pure gold single tar (wire). The Sari will look great on your traditional Maharashtrian sari or on a contemporary dress, both.

*Pohe Haar & other
Sheilaja V. Phatak,
California*

*Thushi & Bugdi
Swati Kulkarni,
California*

Bugadi is a very attractive and fairly well-known Indian ornament. It is very popular in Maharashtra, Goa and Karnataka. Bugadis have always been worn in the helix region of the ear and show an incredible variety in their designs. To wear a bugdi, you need to have your ear helix pierced. Some Bugdis can come with a hook and can be just hung over the helix like the one I am wearing in the picture. It's a part of Pakke (as Goans call it) which is also called Kaan in Marathi but in pearls. Over the period of time a lot of designs are invented in the market. Bugdi earrings are traditional stud earrings which can be paired with Thushi

*Exclusive Nath
Neela Nashine,
India*

This jewellery is not owned by me. But this nath is very rare. I clicked this photo of a village lady during my visit to the world famous lake "Lonar Sarovar." in buldhana district of Maharashtra.

*Vaidehi Dandekar,
California*

Bangdya - These Bangdya are my grandmother's, and engraved on them are small images of Mahalakshmi, which make them so special to her and our family.

Earrings - These earrings are called Kudya, and were given to my grandmother by her mother.

Painzan - This anklet, traditionally known as a painzan, was given as a gift to my grandmother by her mother.

Nathini - This Nathini, although not a typical Maharashtrian Nath, was given to my grandmother after her wedding by her mother-in-law.

*Unique Design Mangal Sutra
Deepali Kelkar,
Ventura*

JONSHALI HAR

Eternal glory, infinite joy, transforms this festive season into a glittering memory by bringing home Jondhale Haar, a stunning necklace that represents one of Maharashtra's main grains. i.e jawari. Simple yet stylish, this piece is sure to enhance your grace and beauty.

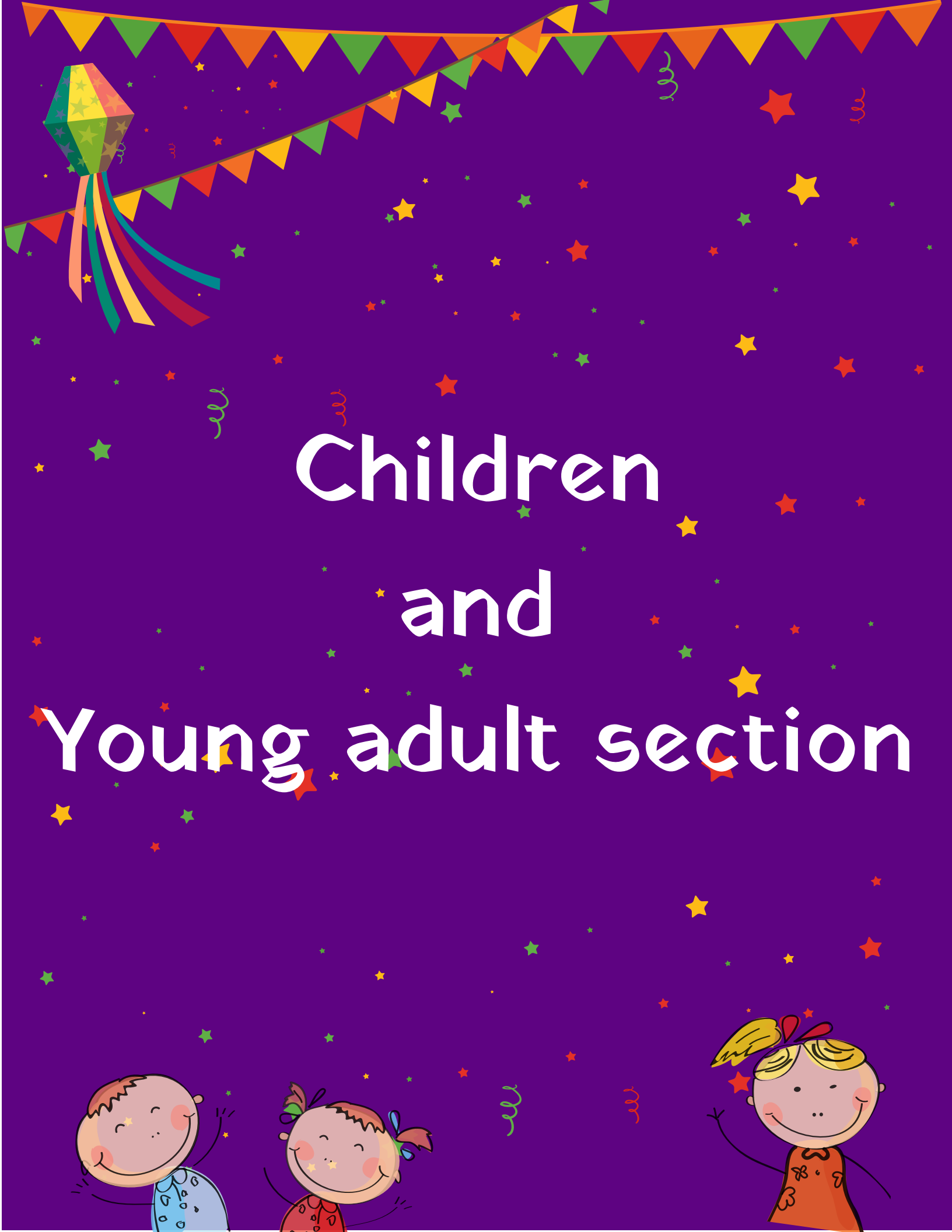

SHINDESHAHI TODE

Shindeshahi Tode are 23-karat handmade gold kadas weighing around 250 to 300 grams each and are noted for their flexibility. The entirely hammered kadas are interlinked without soldering. The heavy bangles take up to a month to make.

*Tanmani
Shreya Rajwade,
India*

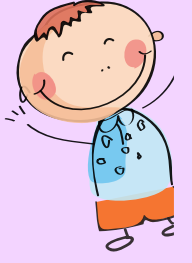

Children and Young adult section

Aadya Vaidya
Age : 5 years
California

Arya Jogalekar
Age : 12 years
San Jose

6/19/2029 → 3069 आर्या जोगळेकर
एक दोन तीन
बाहुलीचे लगीन
वरातीचा बँड वाजे झिन्न चक झिन्न
तीन चार पाच
वाच मुला वाच
पाहूनको बाहेर फुलांचा नाच
पाच सहा सात
नाच चाले जोरात
दवांचे धुंगरू वाऱ्याची साथ
3/29 सात आठ नऊ
↓
091 नको मुला जाऊ
परीताई विचारते काय खाऊ देऊ?
आठ नऊ दहा
जादूची गुहा
आत खूप पैसे जरा जाऊन तर पहा!

Can the Government Mandate Taking the COVID-19 Vaccine to Their Employees?

Aditya Gaiki
Simi Valley, CA

Diya Desai
Age : 9 years
California

The definition of a democracy, according to Merriam-Webster, is “a government by the people.” From a purely ideological standpoint, governments should be allowed to mandate the COVID-19 vaccine to their employees. Looking at the United States, where vaccine-mandates are hotly debated by citizens to the upper echelons of government, there is a reason for the government mandating the COVID-19 vaccine for all its employees. To put this in the context of a democracy, vaccine mandates for government employees should be mandated if the government (run by the people) feels there is a need to do so.

According to the COVID States Project, a consortium of Northeastern, Harvard, Rutgers, and Northwestern universities, 64% of Americans are in favor of mandating COVID vaccine. From a legal standpoint the US government could very well enforce vaccine mandates. In 1905, the Supreme Court of the United States ruled that states could enforce a vaccination mandate. In fact, individuals going against these mandates could be criminally fined. The United States government can, and should, mandate vaccinations for all government employees. It is one step closer to returning to the world we once cherished.

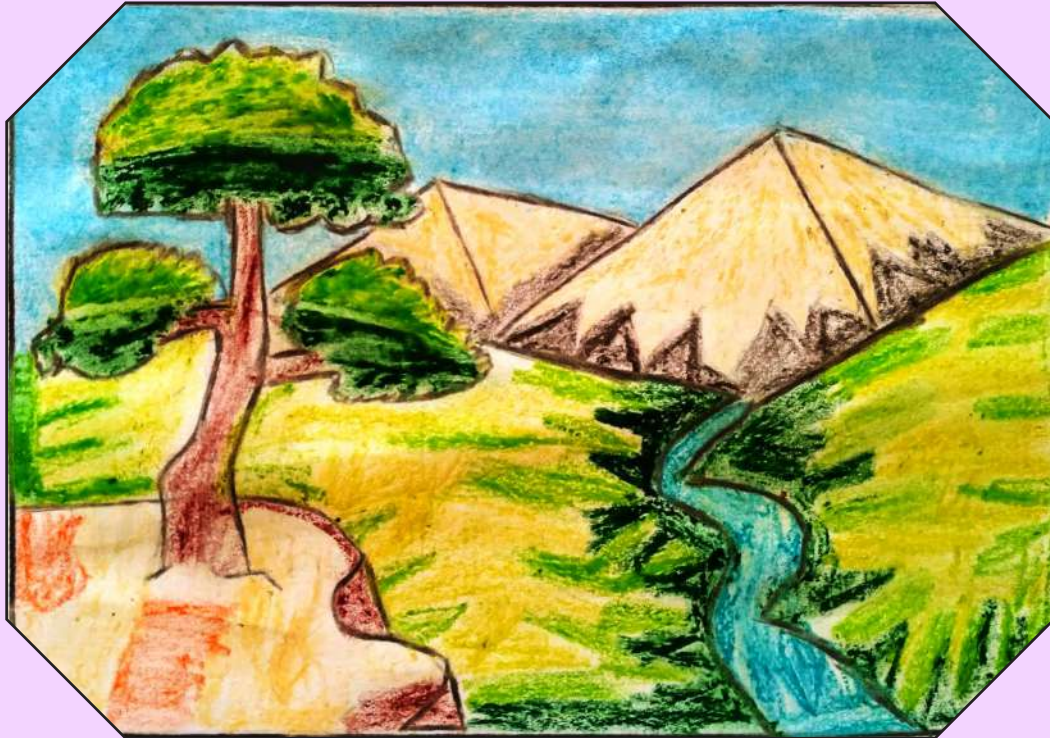

Beautiful sequoia national park

My magic tree house

Vedant Joshi
Age : 6 years
Ontario, Canada

Sanjana Samant
Age : 7 years
Redwood City

Sanjana said that she went to an art studio in the mall. The art studio had a big collection of paintings and pictures that participants could use to copy. She painted the background. Then waited till it was dry, then she drew a unicorn on that background. Then she used many different colors to paint the unicorn. She enjoyed her painting experience and had a lot of fun in the art studio.

Mahira Samant

Age : 4 years

Redwood City

Anay Alurkar

Age : 5 years

California

Neil Desai

Age : 6 years

California

Anay made this art work using watercolors.
He calls it "Raindrops in puddles."

My sequoia national park trip

*Vaccines, Democracies,
Mandates...
What Do We Think?
Chaitanya Dandekar
Bay Area CA*

For many countries and territories, a sense of democracy provides everlasting success on their wellbeing and global stance. While others that thrive on using other methods which fall into “non-democratic” strategies of governing, seem to be free from hardships.

Taking the topic of vaccines as a whole, particularly those manufactured to provide aid for Novel Coronavirus (COVID-19), we can explore how various countries represent their viewpoint on the issue. In countries with higher levels of security, or different government systems (ones which may be more strict) such as China or Russia may be more susceptible to taking control of their citizens, thereby enforcing each one of them to be vaccinated against COVID-19. In these countries where there is more governmental control, this “enforcement” makes sense.

However, in the United States, one of the largest democracies in the world, a mandate would simply be out of place. Even if it may be the correct choice as a government, since it would force everyone to take safety precautions, and significantly lower the number of COVID-19 cases, it would cause an outburst amongst many Americans. People might argue that such a strict mandate would be going against the rules that a

democracy is to abide by. They might argue that taking a vaccine is a personal choice, rather than an enforcement. This commotion amongst citizens could lead to riots and unpeaceful protests, such as the ones seen in the start of this year, on January 6th.

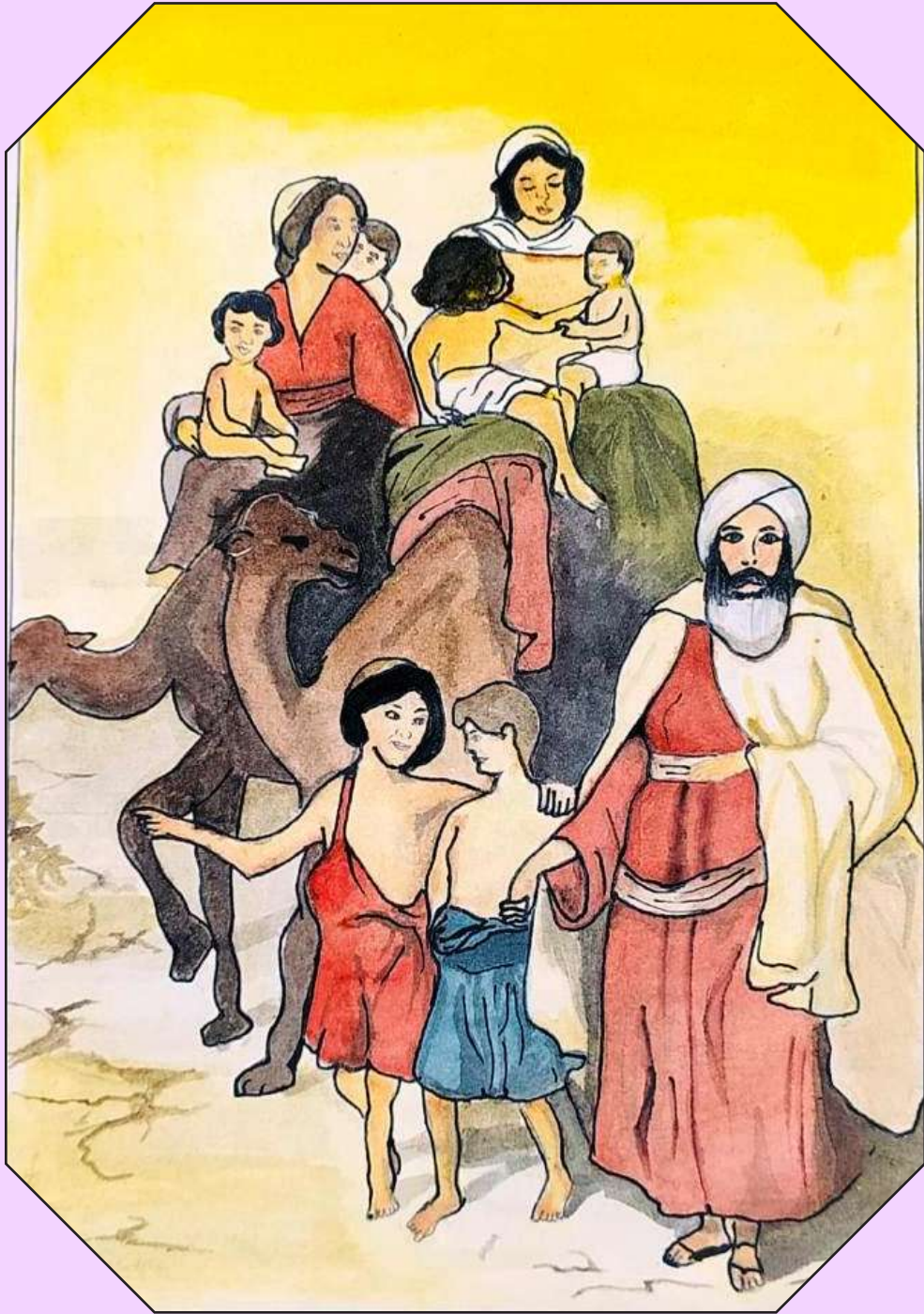
While taking the vaccine is important to keep everyone safe, there is no effective way in this country to mandate it. While many businesses, states, and companies are making the correct decisions to not allow citizens to enter their stores unless vaccinated, we cannot force people to take a vaccine. Between personal health issues, doubts, or even separate opinions about the topic of vaccines as a whole, we can only encourage people, for the safety of them and others, to get vaccinated. If one does not want to be vaccinated based on political views, they must take into account the fact that they are “missing out” on certain things. We can speak our opinions about why we believe them to be right or wrong, but we must do this peacefully. Every day, our world proves to be moving faster than it ever was. Between news articles and tweets popping up, elections, and global pandemics, it can be very easy to get caught up in chaos.

In the end, we are part of a democracy, not a dictatorship. We must take people’s opinions into account. Not through the use of force, but through encouragement and love, can we freely express our political viewpoints to the world.

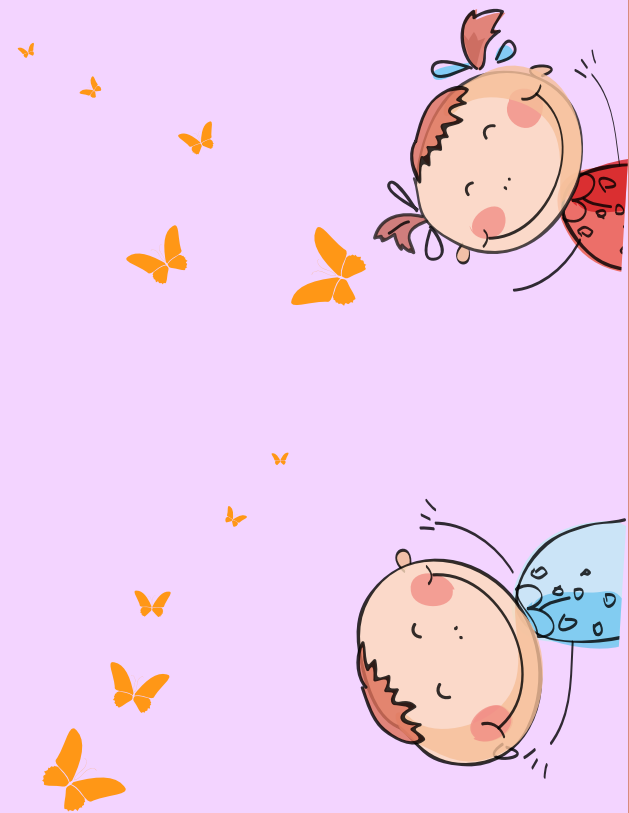
Samruddhi Prashant Gomase

Age : 13 years
Chhattisgarh, India

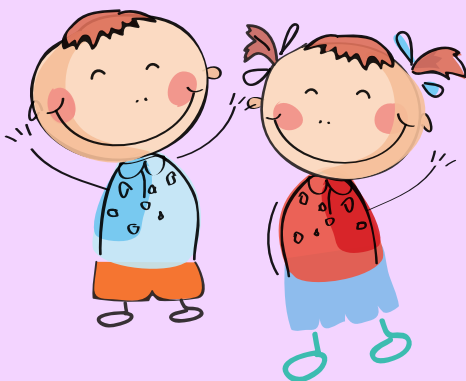

Anushka Pagare
Age : 10 years
Solon, Ohio State

Arya Navathe
Age : 7 years

Discovering Myself During the Pandemic

Abhaya Alurkar
Hawthorne, California

In this article I am going to tell you about my experiments during the pandemic. The COVID 19 pandemic was widespread all over the world and Unfortunately, many people died after being infected. Most people started quarantining in March 2020 and a lot of people could not leave their houses for months. Stuck at home, I began finding different ways to cure my boredom and let out my creativity. One of the first things I started doing was making videos with stop motion video. Stop motion video was one of the first things I did on my own.

It initially started with a class from a website called Outschool.com but became one of my everyday pastimes from there. Another thing I started doing was exploring new kinds of art to do. Some of the things I started doing were things like painting and drawing from tutorials I watched on youtube. I wanted to get some time to myself as we were spending all day, everyday together. In peak covid, this was relaxing and necessary. On my 11th birthday, I received a polymer clay set from a close friend. Polymer clay is normally used to make charms and earrings, and I love making charms of miniature foods, and other objects such as phones, or even globes. Polymer clay was another hobby I picked up while stuck at home.

As I think back, I laugh because the truth is, I found more new hobbies and things I am interested in the one year stuck at home than any other year that I was out and about, and I think the reason for that was that I was not as busy because none of my usual extracurricular activities were open. Another fun thing was that I won an award from the PTA at my school for a painting I did on the theme "I Matter". The piece of art I submitted showed a princess in the woods in the fall season. Unlike most princesses who are depicted as fair-skinned and golden-haired, my princess had caramel skin and midnight black hair to represent me.

Something else I had fun doing was baking and cooking for my family as I feel happy when I share my creations with other people. Besides, watching the Ingredients completely transforming inside the oven is satisfying and cool! Of course, there is the added fact that it makes my house smell like melted sugar and chocolate!

I love making things for friends and family because it is my way of showing that I love them. In fact, before the pandemic, I had taken part in a cooking competition organized by SODEXO. Unfortunately, COVID struck and I was unable to cook in person. The recipe I was going to cook was Butter Chicken Frankie, and I felt disappointed when I found out that I would not be able to cook it. I submitted the recipe anyway and also won a place! Later, I was also invited to cook on one of my mom's friend's youtube channels. It was an interesting experience because,

despite the fact that we were collaborating over zoom, it was edited perfectly and turned out to be an amazing video!

I am not going to lie and say that everything worked out the first time I made it. I cannot tell you how many times I have burned cookies or over mixed macaroon batter. But honestly, I think that we can learn from our own mistakes. I have learned that cookies harden as they cool and that air bubbles disappear in the oven. Now I know how to bake better and how to keep trying and never give up. Another struggle was getting some ingredients like yeast for example because everyone wanted to make bread at home. And then there is cleaning up. It was difficult trying to keep the kitchen clean all the time, but it was not impossible.

My mom and I worked together and she was the camerawoman for all of my videos. Putting aside the fact that she filmed me upside down on more than one occasion, I am very grateful that she helped me so much! She cleaned the kitchen many times and assisted me to make the space look better on camera! Whenever I make a video I need to do a lot more than one would think. Making one recipe video is a five-stage process: grocery shopping, script-writing, getting the space ready for filming, filming, and editing. Not only do I have to manage to get all the ingredients, but I also need to clean up and of course do the actual cooking. Of course, before the cooking part comes in, I write the script.

I also have to make sure that my five-year-old brother will not make too much noise while I am filming so the video will have a good sound quality and people will be able to hear properly. After the video is ready, I cannot immediately post it as I need to cut and edit. I do all the editing myself so I have to plan that out too! Thus, making a fifteen-minute recipe video takes up to three days in total.

While cooking there are many moments of joy like succeeding in a recipe or smelling warm sugar and vanilla all over the house! However, there are also moments of disappointment like when something burns or a cake sinks in. Then there are moments of redemption like when you figure out how to fix a recipe that is not working out as you want it to. When you put in so much effort, you are excited to see how it is received. On one of my videos, I got 120 comments telling me that people enjoyed watching my video. I was shocked to see how many people watched it. Overall this journey of baking and cooking has been enjoyable. In the beginning, I had some influences like my friend Kapish, who made really cool videos and transitions. I used an app called Tasty to get inspired by recipes. I have learned many things through this pandemic and for that reason I think that yes, it was horrible that too many people suffered and died, but I think it was beautiful because it taught us so much more about ourselves.

My youtube channel!:

<https://www.youtube.com/channel/UC4svBYCnZ-RCcU2MAEVu60w>

Vegetarian Biryani

I was very privileged to be able to conduct Indian cooking classes in Whangarei which continued for 10 years and my main passion was vegetarian cooking using local produce which is gluten free and main point was meeting local people, learn and understand their views and ideas.

Veg biryani is my family favourite option as I am bridging the gap without causing the trauma of bland or spicy veg food between Varan Bhat to Masale Bhat. Living away from my home country for 24 years & practice getting in and out of life or MAHARANI TO NAUKARANI on an everyday basis, I do lots of preparations in advance in order to offer a meal without too much hassle.

Rima Behere, New Zealand

Ingredients: (serves 6 portions for lunch or 4 for dinner)

2 cups best basmati rice

1 cup cashews

1 medium onion

1 tsp each finely chopped/ minced or grated ginger and garlic

Large bunch of fresh coriander (for paste and garnish)

1/2 cup mint leaves

4 green chillies

Lemon juice

Salt for taste

1 tbsp Homemade garam masala (In a hot pan, dry roast 1 tbsp coriander seeds, 1 tsp each cumin, black peppercorns, cloves, green cardamom, 1 whole brown cardamom, 1-star anise, 1 average cinnamon stick) Grind it to the fine powder when cool enough.

Ghee/ Tuup - 2 tbsp

Whole spices- 1/2 tsp each- black peppercorns, green cardamom, cloves, few bay leaves, 1-star anise & one cinnamon stick (last 2 items-break into pieces)

1 cup each- cauliflower floweret's, broccoli floweret's, green pepper cubed, green beans cut into small size pieces, 4 medium size potatoes (peeled if needed)- cut 2 of them into cubes and the other 2 into medium slices to lay under the rice to prevent rice burning (yes---- I know, genius idea)

Method:

Make a paste of green herbs using half of the coriander (use tender stems), mint leaves, green chillies, salt for taste and lemon juice. Make at least 1 cup thick paste.

Finely chop onion, ginger & garlic. Wash & cut all the vegetables. (you can change/add other vegetables you like)

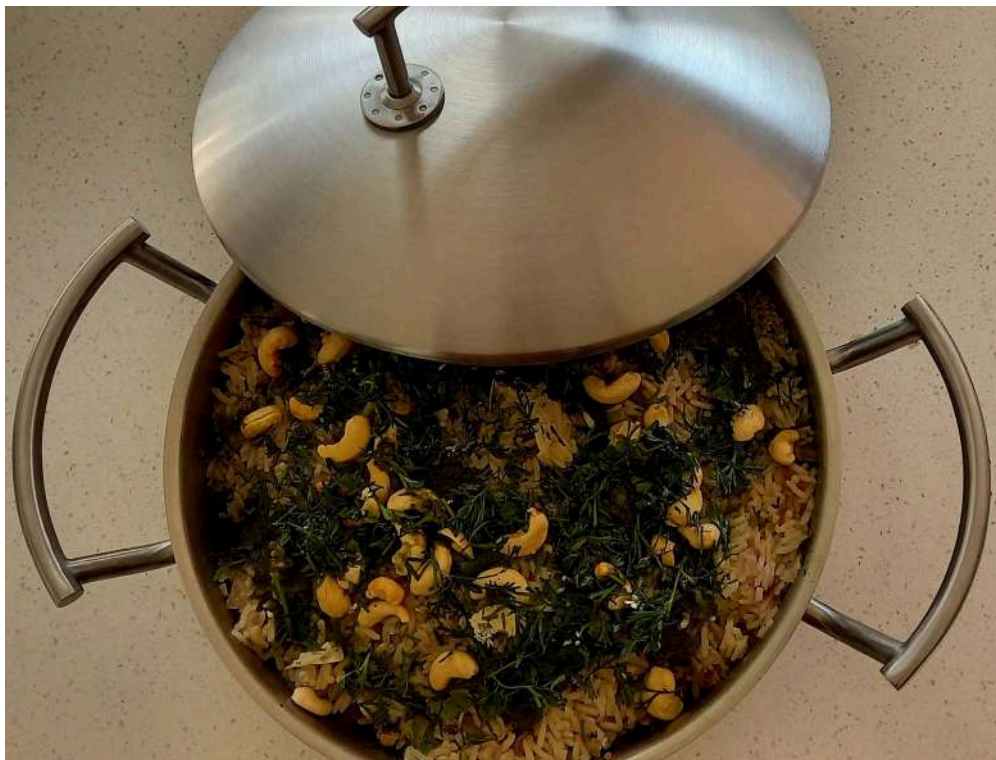
Wash & drain the rice

Heat up the tuup and quickly partially cook all the vegetables in the following order (according to their density to avoid over or undercooked vegetables) Cubed potatoes, beans, cauliflower, broccoli, green peppers and cashews. (keep 1/2 of them for garnishing) Drain the vegetables well to ensure they spread out evenly when added to the rice. Sprinkle little salt and garam masala evenly and shake vegetables & cashews to ensure that they are evenly coated.

In the same pan/ tuup add all the whole spices and chopped onion, ginger & garlic. Fry for 1 minute and then add washed rice. Fry on high heat for 1 minute and 1/2 cup of green paste add 2 cups of boiling water. Add little lemon juice and salt. Stir once and cover, allow it to cook for 5 minutes. Once all the water is absorbed, spread the rice in the dish to cool down.

In the same pan (washed/ unwashed) spray the oil and arrange potato slices to cover the bottom of the pan. Divide rice into 3 portions and vegetables into 2 portions Make layers and on the top garnish with remaining coriander & fried cashews. Mix 1/2 cup water in the remaining 1/2 cup green paste and pour evenly on the top.

Steam the biryani for 15 minutes and ensure the lid is tight enough to trap the steam so it will allow the rice to cook well. Serve with yoghurt Rayta.

Sooji-Coconut Ladoo (without khoya)

Alpana Deo, Houston

Ingredients:

- Sooji: 1 cup
- Dessicated coconut: 2-3 teaspoons
- Clarified butter (ghee): ¼ cup
- Cream (malai): ¼ cup
- Sugar: 1 cup
- Cardamom powder: ½ teaspoon
- Dry fruits: quantity as needed

Method:

- Heat the pan on medium flame.
- Add ghee and sooji. You can use fine sooji. Stir it continuously until aroma comes. Don't let it get brown. We need a slight brown color but not dark brown.
- After 5 minutes, add coconut. And roast along with sooji. Keep the flame medium.
- Add dry fruits—roast with sooji and coconut.
- Turn off the flame.
- Now add the fresh cream or milk .
- Add sugar and cardamom powder. If the sooji mixture looks dry, then add one teaspoon of milk or cream.
- The consistency should be such that you can roll the laddoos and not fall apart.
- Cover it with a lid for 5 minutes. Let the mixture cool down so that you can handle it. Add raisins if you like.
- Take a small portion and roll them into balls.
- If you feel the mixture is getting dry while rolling the laddoos, then add one teaspoon of milk.
- You can store these laddoos for one week outside the fridge in an airtight container.

Shrikhand Vadi

Ingredients:

- ½ cup plain or fat free or Greek yogurt
- ½ cup sugar
- A fat pinch of saffron
- ¼ teaspoon cardamom powder (optional)
- ¼ cup confectioners' sugar

Method:

In a microwave safe bowl, combine the yogurt and the sugar. Microwave for 3 minutes. Stir, add saffron and /or cardamom powder and microwave again for 2 minutes. Remove from the microwave, stir well, breaking up the granules with a spoon or spatula, and microwave for 2 more minutes. 7 minutes total so far. The mixture will be bubbly, as shown in the picture above.

When the bubbles settle add the confectioner's sugar and stir well. Knead the mixture for 30 seconds or so. Roll it out with a rolling pin, between 2 sheets of wax paper. If the mixture is too cool to roll, you can warm it for 10 seconds or so in the microwave again and roll it out immediately.

Cut into diamond or square shapes.

Notes:

Individual microwaves vary, so adjust the timing according to your microwave. The timings are based on my 1000 W, 110 V microwave drawer.

In a microwave safe bowl, combine the yogurt and the sugar. Microwave for 3 minutes. Stir, add saffron and /or cardamom powder and microwave again for 2 minutes.

Remove from the microwave, stir well, breaking up the granules with a spoon or spatula, and microwave for 2 more minutes. 7 minutes total so far. The mixture will be bubbly, as shown in the picture above.

When the bubbles settle add the confectioner's sugar and stir well. Knead the mixture for 30 seconds or so.

Roll it out with a rolling pin, between 2 sheets of wax paper. If the mixture is too cool to roll, you can warm it for 10 seconds or so in the microwave again and roll it out immediately.

Cut into diamond or square shapes.

Readymade 'chakka' may be even denser than the Greek yogurt so may cook even faster.

Confectioners' sugar may be substituted by finely ground sugar.

Sandhya Nadkarni, Boston

Gourmet Misal

Misal literally means a melange of flavours, taste and textures all combined in one meal. A HotPot of its own kind.

Sprouted matki a.k.a. Dew beans or Moth are highly nutritious and power packed. Usually sprouted beans are a delicacy and gained popularity during the Peshwas regime as they were served at all lavish banquets and festivals. It is usually made with grated coconut, green chilli, onion and garlic.

Sprouted Matki can be replaced with any kind of mix of sprouts or just one. Each region in Maharashtra boasts of their significant style in the masala. This one has been curated by us at All About Cooking

Nilesh Limaye, Pune

Ingredients:

Recipe serves 4-6

Ingredient Amount Specifications

Matki beans 250 g Sprouted beans or Moth. Can use mixed sprouts also.

Peanut oil 50 g

Cumin seeds 5 g

Curry leaves 2 g

Cinnamon 5 g

Green cardamom 3 g

Star Anise 3 g

Bay Leaf 1 g

For the Paste

Onion 100 g - Peeled and chopped

Ginger 25 g - Peeled and chopped

Garlic 30 g - Peeled and chopped

Poppy seeds 20 g - Roasted and soaked in water for 10 minutes

Sesame seeds 10 g -Roasted

Green chillies 20 g - Chopped

Red sankeshwari chiles - 50 g deseeded and roasted

To finish

Hot water 250 mL For the curry

Coconut cream 150 g Freshly grated coconut soaked in warm water and squeezed

through muslin cloth to extract the first press of thick coconut cream

Kokum 5 g Soaked in water for 10 mins/optional tamarind

Cumin powder 2 g

Coriander powder 2 g

Goda Masala 3 g See recipe

Misal Masala 3 g See recipe

Salt To taste

For the topping

Roasted peanuts 25 g

Brown garlic 30 g Chopped finely and fried in medium hot oil to crisp

Brown onion 30 g Thinly sliced and golden fried to crisp

Chopped coriander 30 g

Kurdai 200 g Rice noodles poppadom available in Maharashtra stores

Method:

1. Grind all the paste ingredients to a fine paste. Keep aside.
2. In a medium sized saucepan heat oil. Temper with cumin, curry leaves, bay leaves, cinnamon, cardamom and star anise.
3. Add the paste and sauté well for 8- 10 minutes until it imparts a robust flavour.
4. Add the beans and allow to cook for 3-4 more minutes. Add hot water and let it simmer for 10 minutes.
5. Blend in the goda masala, misal masala, cumin and coriander powder.
6. Pour the coconut cream and allow the curry to gently boil for 5-6 minutes. Mix in the hokum.
7. Season with salt and keep it hot and simmering.
8. Presentation:
9. In a serving bowl or a Pasta plate pour the curry with the bitter beans. Top up with roasted peanuts, crispy garlic and onion, freshly chopped coriander and crisp kurdai.
10. Serve hot.

Goda Masala and Misal Masala.

GodaMasala Recipe

Coriander seeds 50 g

Desiccated coconut 60 g

White Sesame seeds 50 g

Cumin 20 g

Caraway 20 g

Mace 10 g

Poppy seeds 10 g

Niger seeds 10 g

Dry byadgi chillies 20 g Deseeded

Cloves 5 g

Cinnamon 5 g

Cardamom green 5 g

Cardamom black 10 g

Poppy seeds 10 g

Star anise 5 g

Bay leaves 5 g

Black Peppercorns 10 g

Asafoetida 5 g

Dry spice mix which imparts the taste and true flavour to the dish. Good masala means sweet spice mix is an ultimate mixture found in all the homes of Maharashtra. Misal masala is the spicy combination to give a hot and flavourful taste.

Instructions

1. Dry roast all the ingredients separately on a low flame in an iron skillet or a kadhai.
2. Take precaution not to over roast them to avoid a burnt taste.
3. Allow to cool all the ingredients.
4. In a blender, grind all the ingredients separately.
5. Cool again. Now mix together all the ground spices. Store in a cool dry place.

Contributors

Natasha Dighe, New Jersey

Blog: <https://natashadighe.blogspot.com/>

Hemant Pohonerkar, India

Blog: <https://vicharnavneethemant.blogspot.com>

Poonam Chatre, India

Blog <https://kathapournima.blogspot.com/>

Dr. Sona Gore Bhatnagar, Maryland, USA

Blog: <https://griefhealed.com/>

Vinay Kolhatkar, Australia

Blog: www.thesavvystreet.com

Asmita Modak, North Carolina, USA

Podcast: <https://podcasts.apple.com/us/podcast/manachya-palikadale/id1578575277?i=1000531505403>

Prasad Karshetty, India - Rangoli Designs

Poonam Umesh Mote, India

Rangoli Designs

Youtube channel: https://www.youtube.com/channel/UCdUJ23FOY1uOio09q1_Xnaw

Sandhya Rege Nadkarni, Boston, USA

Blog: <https://indfused.com/>

Nilesh Limaye, India

Website: www.nileshlimaye.com

Alpana Deo, Houston

Blog: www.mothersgurukul.com

Vinod Gonge, India Comic Illustrator

Ravi Rane, India Comic Illustrator

Parshuram Gangavane and family

Chitrakathi Website: www.pingulichitrakathiart.com

Facebook- /kalaanganartgallery

www.marathicultureandfestivals.com

शुभ दीपावली

